

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku

Author: Rafał Blicharz

Citation style: Blicharz Rafał. (2019). Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku. Warszawa : Difin.

Wydanie książki dofinansowane ze środków Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Książka udostępniona w otwartym dostępie na podstawie umowy między Uniwersytetem Śląskim a wydawcą. Książkę możesz pobierać z Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego i korzystać z niej w ramach dozwolonego użytku. Aby móc umieścić pliki książki na innym serwerze, musisz uzyskać zgodę wydawcy (możesz jednak zamieszczać linki do książki na serwerze Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

A photograph of two men in business suits. The man on the right is holding a key and looking at the man on the left. The background is a solid light blue color.

RAFAŁ BLICHARZ

Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku

Difin

Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku

RAFAŁ BLICHARZ

Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku

Difin

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2019

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Książka ta jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło, a kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty. Szanujmy cudzą własność i prawo.

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydanie pierwsze

Recenzent:

dr hab. Artur Żurawik, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Redaktor prowadzący:

Edward Mitek

Korekta:

Danuta Dąbrowska

Projekt okładki:

Mikołaj Miodowski

Zdjęcie na okładce:

<https://pl.123rf.com>

ISBN 978-83-8085-836-7

Difin SA

Warszawa 2019

00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1

tel. 22 851 45 61, 22 851 45 62

Księgarnia internetowa Difin: www.ksiegarnia.difin.pl

Skład i łamanie: Edit sp. z o.o., www.edit.net.pl

Wydrukowano w Polsce

Liczba arkuszy wydawniczych: 6,5

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział 1. Ustanowienie zarządcy sukcesyjnego i czynności zachowawcze	11
1.1. Ustanowienie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę	13
1.1.1. Powołanie	13
1.1.2. Nominat	15
1.1.3. Oświadczenie nominata	17
1.1.4. Rejestracja w CEIDG	23
1.2. Zarząd przedsiębiorstwem w spadku przed ustanowieniem zarządu sukcesyjnego	25
1.3. Ustanowienie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy	29
Rozdział 2. Zarządca sukcesyjny	37
Rozdział 3. Zarząd sukcesyjny	45
3.1. Status prawny przedsiębiorstwa w spadku	45
3.2. Zarządca sukcesyjny a właściciele przedsiębiorstwa w spadku	48
3.3. Zarząd sukcesyjny w spółce cywilnej	51
3.4. Czynności zarządu – prowadzenie przedsiębiorstwa	56
3.5. Zarząd sukcesyjny a reglamentacja działalności gospodarczej	72

3.5.1. Decyzja potwierdzająca możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem	79
3.5.2. Decyzja przenosząca na właściciela przedsiębiorstwa w spadku decyzję związaną z przedsiębiorstwem	82
 Rozdział 4. Odpowiedzialność	 92
 Rozdział 5. Utrata umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego. Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego	 106
5.1. Odwołanie przez przedsiębiorcę	108
5.2. Rezygnacja zarządcy sukcesyjnego przed ustanowieniem zarządu sukcesyjnego	109
5.3. Odwołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy	110
5.4. Rezygnacja zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy	113
5.5. Inne przesłanki utraty umocowania	114
5.6. Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego	117
 Źródła prawa	 123
 Wykorzystana bibliografia	 127

Wprowadzenie

25 listopada 2018 r. weszła w życie ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej¹. Zasadniczym celem powodem wprowadzenia tej nowej instytucji było rozwiązanie problemów związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne po ich śmierci, do czasu uregulowania sytuacji prawnej dziedziczonego przez spadkobierców mienia, obejmującego między innymi przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ kc². Podkreślić przy tym należy, że instytucja zarządu sukcesyjnego w założeniu ma charakter jedynie temporalny, tj. obowiązywać może od śmierci przedsiębiorcy najpóźniej do czasu wystąpienia określonych ustawą przesłanek wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego (art. 59 ustawy). Nie wprowadza zatem trwałego sposobu prowadzenia przedsiębiorstwa. Przedsiębiorca będący osobą fizyczną, chcący trwale zabezpieczyć funkcjonowanie stworzonego przez siebie przedsiębiorstwa po swojej śmierci, zasadniczo może albo przekształcić jednoosobowo prowadzone przedsiębiorstwo w spółkę prawa handlowego (art. 584 ksh³) albo wnieść przedsiębiorstwo tytułem aportu do innego przedsiębiorcy albo dokonać jego darowizny lub sprzedaży⁴.

Śmierć przedsiębiorcy powoduje niepewność w obrocie co do dalszego losu przedsiębiorstwa. Między otwarciem spadku a stwierdzeniem nabycia spadku i jego działem lub nabyciem przedsiębiorstwa albo udziału w przedsiębiorstwie przez legata windykacyjnego może upłynąć dłuższy czas. W takich okolicznościach potencjalne spory między spadkobiercami czy też obiektywne trudności związane np. z koniecznością uzyskania odpowiednich zgód sądu opiekuńczego w przypadku małoletnich spadkobierców, czy ustalenie ostatecznego kręgu

¹ Ustawa z 24 sierpnia 2018 r., Dz.U. 2018.1629, dalej zwana ustawą.

² Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 2018.1025 z póź. zm. dalej zwana kc.

³ Ustawa z 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2017.1577 z póź. zm.

⁴ Zob. także: M. Pazdan: *Zarządca sukcesyjny a wykonawca testamentu* (w:) *IUS EST ARS BONI ET AEQUI. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Wrocław 2018 r., s. 885.

spadkobierców (zapisobierców windykacyjnych) z reguły znacznie utrudniają lub wręcz uniemożliwiają podejmowanie zarówno kluczowych, jak i bieżących decyzji dotyczących zarządzania przedsiębiorstwem. Z oczywistych powodów stan taki jest niekorzystny dla wszystkich osób związanych z przedsiębiorstwem – począwszy od spadkobierców przedsiębiorcy, poprzez pracowników przedsiębiorstwa, jego kontrahentów, a skończywszy na konsumentach będących klientami zmarłego przedsiębiorcy. W tym kontekście instytucja zarządcy sukcesyjnego zasługuje na pozytywną ocenę. Podkreślenia przy tym wymaga, że powołanie zarządcy sukcesyjnego nie jest obligatoryjne. Zarówno zatem przedsiębiorca, jak i osoby, którym po jego śmierci przysługuje prawo do przedsiębiorstwa lub udziału w nim, są uprawnione, a nie zobowiązane do ustanowienia zarządcy sukcesyjnego. W konsekwencji przedsiębiorstwo po śmierci przedsiębiorcy nadal podlega dotychczasowym ogólnym zasadom dziedziczenia, a jedynie zarządzanie nim może wolą uprawnionych osób ulec modyfikacjom przewidzianym ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej.

Jak już była mowa wyżej, ustanowienie zarządu sukcesyjnego nie jest obowiązkiem zainteresowanych osób, a jedynie ich uprawnieniem. Może z niego skorzystać sam przedsiębiorca, a jeśli tego nie uczyni, po jego śmierci uprawnienie takie powstaje po stronie jego spadkobierców lub innych osób, które mają tytuł prawny do przedsiębiorstwa (osoby te zostały wskazane w art. 12 ustawy). Po śmierci przedsiębiorcy dotychczas prowadzone przez niego przedsiębiorstwo nazywane jest przedsiębiorstwem w spadku. W przypadku ustanowienia zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę zarządca sukcesyjny obejmuje swoje obowiązki niezwłocznie po śmierci przedsiębiorcy. Natomiast, jeśli przedsiębiorca nie ustanowił zarządcy sukcesyjnego, zanim dojdzie do jego ustanowienia przez uprawnione osoby po śmierci przedsiębiorcy, przedsiębiorstwo w spadku musi nadal funkcjonować, w tym być zarządzane. Zasadniczo odbywa się to w ramach tzw. czynności zachowawczych. Czynności te mogą dokonywać w zasadzie te same osoby, które są uprawnione do ustanowienia zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy (wymienne w art. 14 ustawy)⁵.

⁵ Jedyna różnica między osobami określonymi w art. 12 i 14 ustawy sprowadza się do złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku. Do kręgu osób wymienionych w art. 12 ustawy zaliczają się tylko ci spadkobiercy, którzy złożyli oświadczenie o przyjęciu spadku. Natomiast osoby wskazane w art. 14 ustawy są uprawnione do dokonywania czynności zachowawczych nawet, jeśli nie złożyły oświadczenia w sprawie przyjęcia (bądź nie) spadku. W świetle regulacji obu przepisów uprawnionym do powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy oraz dokonywania czynności zachowawczych dotyczących przedsiębiorstwa w spadku zawsze jest małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku.

Ustawa wprowadza do polskiego porządku prawnego normatywne pojęcie zarządcy sukcesyjnego, określając jego status prawny oraz pozycję prawną w stosunku do spadkobierców i innych osób związanych z przedsiębiorstwem w spadku, definiuje przedsiębiorstwo w spadku oraz właścicieli takiego przedsiębiorstwa. Z uwagi na specyfikę prawną spółki cywilnej, zwłaszcza w kontekście prowadzenia w ramach niej działalności gospodarczej, ustawodawca poświęcił w ustawie osobne miejsce na konsekwencje prawne śmierci jednego ze współników takiej spółki w kontekście ustanowienia zarządcy sukcesyjnego i wykonywania przez niego swoich obowiązków.

Śmierć osoby fizycznej będącej przedsiębiorcą pociąga za sobą także poważne konsekwencje prawne w sferze prawa administracyjnego. Uzyskane przez przedsiębiorcę decyzje administracyjne, w tym w szczególności te związane z reglamentacją działalności gospodarczej, a które ustawa nazywa „decyzjami związanymi z przedsiębiorstwem”, tj. koncesje, zezwolenia, pozwolenia czy licencje, zawsze ściśle powiązane są z osobą wnioskodawcy. Ponadto, zgodnie z prawem spadkowym, prawa i obowiązki wynikające z decyzji administracyjnych nie wchodzą do spadku. W razie śmierci przedsiębiorcy w zdecydowanej większości przypadków nadane mu na podstawie decyzji administracyjnej prawa i obowiązki nie przechodzą zatem na jego następców prawnych, a sama decyzja administracyjna najczęściej wygasa. W związku z powyższym ustawa wprowadziła w tym zakresie szczególne rozwiązania, które pozwalają kontynuować działalność gospodarczą pomimo śmierci przedsiębiorcy w oparciu o wydane na jego rzecz decyzje administracyjne. Są to przede wszystkim decyzja potwierdzająca możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem oraz decyzja przenosząca na właściciela przedsiębiorstwa w spadku decyzję związaną z przedsiębiorstwem. Pierwsza z ww. wydawana jest na wniosek zarządcy sukcesyjnego, natomiast druga może być wydana na rzecz właściciela przedsiębiorstwa w spadku. Odrębnym przedmiotem regulacji ustawy są także kwestie możliwości kontynuowania przez następców prawnych przedsiębiorcy szczególnego rodzaju działalności reglamentowanej, której wykonywanie uzależnione jest od wpisu do odpowiednich rejestrów. Szczególne miejsce zajmuje tu tzw. działalność regulowana, czyli działalność, której wykonywanie wymaga spełnienia szczególnych warunków, określonych przepisami prawa. Przyjęte w ustawie regulacje dotyczące sukcesji praw i obowiązków w zakresie prawa administracyjnego cechuje oryginalność, także w sferze teoretyczno-prawnej, która miejscami przełamuje dotychczas zastane standardowe rozwiązania, otwierając przy tym nowe, atrakcyjne dla dyskursu naukowego pola badawcze.

Z prawnego punktu widzenia w każdej konstrukcji prawnej szczególne miejsce zajmują zagadnienia związane z odpowiedzialnością. To one przesądzają o tym, kto ponosi odpowiedzialność, za co oraz na jakich zasadach i po spełnieniu jakich przesłanek. Reżim prawny odpowiedzialności osób związanych z daną konstrukcją prawną zajmuje więc centralne miejsce każdej regulacji. Końcowy kształt rozwiązań prawnych danej konstrukcji prawnej niejednokrotnie determinowany jest właśnie kwestiami związanymi z odpowiedzialnością. Czasami jednak relacja ta jest odwrotna. Potrzeba osiągnięcia określonych skutków prawnych, ekonomicznych czy społecznych wpływa na kształt rozwiązań dotyczących odpowiedzialności. Już pobieżna lektura ustawy w tym zakresie pozwala zauważyć, że ten drugi przypadek ma miejsce na gruncie ustawy. W ustawie o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej kwestie odpowiedzialności zarządcy sukcesyjnego za wykonywanie przez niego swoich obowiązków czy właścicieli przedsiębiorstwa w spadku w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą uregulowane zostały jednak dość fragmentarycznie, żeby nie powiedzieć szczątkowo. Przejrzyści regulacji w tym zakresie nie ułatwiają także nie zawsze jednoznaczne sformułowania przepisów. W konsekwencji można założyć, że na ostateczny kształt poszczególnych kwestii związanych z odpowiedzialnością spory wpływ będą miały orzecznictwo oraz poglądy wyrażane w doktrynie prawa.

Problematykę zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej zamykają zagadnienia dotyczące utraty umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego oraz wygaśnięcia zarządu. Z uwagi na możliwość zmiany zarządcy sukcesyjnego bez wygaszenia samej instytucji zarządu zagadnienia te, choć konstrukcyjnie nie stanowią *novum* w polskim systemie prawnym, wydają się szczególnie interesujące zarówno dla samego zarządcy sukcesyjnego (ustępującego i nowego), jak i dla właścicieli przedsiębiorstwa w spadku.

Ustawa niewątpliwie stanowi uzupełnienie istotnej luki prawnej, którą do tej pory można było próbować wypełnić innymi konstrukcjami prawnymi. Co oczywiste, każda z nich ma swoje zalety i mankamenty, jednak ustawa wprowadza rozwiązania, które zmierzają do kompleksowego uregulowania kwestii prawnych związanych z sukcesją przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną.

Ustanowienie zarządcy sukcesyjnego

Zarządcę sukcesyjnego może wskazać (powołać) sam przedsiębiorca, a jeśli tego nie uczyni, po jego śmierci mogą tego dokonać określone w ustawie osoby. Zgodnie z art. 12 ustawy są to małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, lub spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy, który przyjął spadek, albo spadkobierca testamentowy przedsiębiorcy, który przyjął spadek, albo zapisobierca windykacyjny, który przyjął zapis windykacyjny, jeżeli zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje im/mu udział w przedsiębiorstwie w spadku⁶. Osoby te, obok ewentualnego nabywcy przedsiębiorstwa w spadku (albo udziału w takim przedsiębiorstwie), nazywane są właścicielami przedsiębiorstwa w spadku (art. 3 ustawy).

⁶ W tym miejscu warto zwrócić uwagę na zmianę dotychczasowej regulacji Kodeksu cywilnego w zakresie przedmiotu zapisu windykacyjnego. Do wejścia w życie ustawy jednolicie przyjmowano zgodnie z wykładnią literalną art. 981 § 2 pkt 3 kc, że przedmiotem zapisu windykacyjnego może być tylko przedsiębiorstwo w znaczeniu nadanym mu art. 55¹ kc. Ustawa przewiduje jednak *expressis verbis* możliwość ustanowienia przedmiotem zapisu windykacyjnego także udziału w przedsiębiorstwie, co dotychczas było uznawane za niedopuszczalne. Por. E. Kremer: *Instytucja zapisu windykacyjnego a małżonkowie* (w:) *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, M. Pecyna (red.), J. Pisułiński (red.), M. Podrecka (red.), K. Bagan-Kurluta, A. Bieranowski, J. Biernat, P. Blajer, K. Felchner, J. Frąckowiak, B. Gnela, E. Gniewek, J. Górecki, A. Herbet, T. Justyński, W. Kaliński, I. Karasek-Wojciechowicz, J. Kępiński, M. Kępiński, T. Kot, P. Księżak, M. Kućka, Z. Kuniewicz, K. Maj, D. Maśniak, J. Mazurkiewicz, A. Mączyński, P. Mostowik, T. Mróz, J. Napierała, A. Oleszko, K. Pałka, J. Pazdan, M. Pazdan, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Romanowski, E. Rott-Pietrzyk, Cz. W. Salagierski, J. Sieńczyło-Chlabicz, A. Sinkiewicz, T. Sójka, M. Stec, G. Suliński, B. Swaczyna, R. Szytk, P. Ślęzak, A. Śmieja, R. Świrgoń-Skok, P. Tereszkievicz, A. Tischner, Z. Truszkiewicz, B. Tymecki, M. Wyrwiński, L. Zabielski, P. Zakrzewski, B. Ziemanin, F. Zoll, Warszawa 2013; P. Księżak: *Zapis windykacyjny*, Warszawa 2012; S. Wójcik, F. Zoll: *Zapis windykacyjny* (w:) *System prawa prywatnego – prawo spadkowe – tom 10*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2013.; L. Kaltenbek, W. Żurek: *Prawo spadkowe*, Warszawa 2012.

W odniesieniu do spadkobierców, właścicielami przedsiębiorstwa w spadku są jednak osoby, które nabyły na podstawie prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub innego równoważnego aktu (zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, europejskie poświadczenie spadkowe) przedsiębiorstwo albo udział w nim (art. 3 pkt 1 ustawy). Nazwa ta oczywiście nie odpowiada rzeczywistej relacji prawnej jaka zachodzi między wskazanymi wyżej osobami, a przedsiębiorstwem w spadku i wprowadza zbędny zamęt terminologiczny do spójnego jak dotychczas języka prawnego w tym zakresie. Choć prawodawca wskazuje w uzasadnieniu do projektu ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, że jest świadom tego błędu terminologicznego, to w sposób zupełnie nieprzekonywujący próbuje go usprawiedliwić⁷. W szczególnych przypadkach, zarządcę sukcesyjnego może także powołać sąd. Sytuacja taka może mieć miejsce tylko w przypadku odwołania zarządcy sukcesyjnego przez sąd i tylko na wniosek uprawnionych osób, które jednocześnie wskażą osobę mającą pełnić funkcję kolejnego zarządcy sukcesyjnego⁸.

Niezależnie od tego, kto powołuje zarządcę sukcesyjnego, proces zmierzający do jego ustanowienia składa się z dwóch etapów. Pierwszym jest powołanie zarządcy sukcesyjnego, drugim jego ustanowienie. Zgodnie z art. 6 ustawy w ramach tego procesu wymagane jest powołanie zarządcy sukcesyjnego, następnie wyrażenie zgody osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego na pełnienie tej funkcji oraz finalnie dokonanie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej⁹ zarządcy sukcesyjnego.

⁷ Zob. s. 12 uzasadnienia do projektu ustawy, gdzie projektodawca odwołuje się do stunków prawno-rzeczowych, jakie zachodzą pomiędzy poszczególnymi składnikami niematerialnymi i materialnymi przedsiębiorstwa a przedsiębiorcą. Relację tę powinno się odnosić do przedsiębiorstwa rozumianego jako integralna całość, a nie poszczególnych jego składników. Stąd słusznie w dotychczasowym języku prawnym przyjmuje się, że przedsiębiorca prowadzi przedsiębiorstwo, a nie jest jego właścicielem. Tak też powinno się moim zdaniem określać wskazane wyżej osoby.

⁸ Zob. rozdział 6.3 niniejszej pracy.

⁹ Ustawa z 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy, Dz.U. 2018.647 dalej zwana ustawą o CEIDG.

1.1. Ustanowienie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę

1.1.1. Powołanie

Zgodnie z art. 9 ustawy przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego poprzez wskazanie określonej osoby do pełnienia tej funkcji (zarządcy sukcesyjnego) albo poprzez zastrzeżenie, że z chwilą jego śmierci funkcję tę obejmie wybrany przez przedsiębiorcę prokurent¹⁰. Przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego tylko na jeden z ww. sposobów (alternatywa rozłączna). Należy przy tym podkreślić, że powołanie zarządcy sukcesyjnego w obu przypadkach powinno nastąpić w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Tę samą formę *ad solemnitatem* ustawodawca zastrzega dla wyrażenia zgody osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego, jeśli jest ona powoływana przez przedsiębiorcę. Oświadczenie innej treści niż zgoda może przybrać dowolną formę. Powołanie zarządcy sukcesyjnego jest jednostronną czynnością prawną upoważniającą. W przeciwieństwie do udzielenia pełnomocnictwa¹¹ ustawa *expressis verbis* wymaga wyrażenia zgody przez wskazaną przez przedsiębiorcę osobę (zarządcę sukcesyjnego) na pełnienie powierzonej jej w ten sposób funkcji.

Problematyczne może być ustalenie, czy przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego tylko czynnością prawną *inter vivos*, czy także czynnością prawną *in mortis causa* (oczywiście z zastrzeżeniem dochowania wymaganej ustawą formy oświadczenia o powołaniu w testamencie). Ustawa nie przesądza rodzaju czynności prawnej, w ramach której przedsiębiorca może

¹⁰ Na marginesie należy zauważyć, że rozwiązanie to wprowadza do polskiego systemu prawnego możliwość ustanowienia prokury przez przedsiębiorcę będącego osobą fizyczną.

¹¹ Por. J. Strzebińczyk (w:) red. E. Gniewek, B. Burian, A. Cisek, W. Dubis, J. Gołaczyński, J. Jezioro, J. Kremis, P. Machnikowski, J. Nadler, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 244; S. Rudnicki (w:) S. Dmowski, S. Rudnicki: *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 441; M. Smyk: *Pełnomocnictwo według Kodeksu cywilnego*, Warszawa 2010 r., s. 135; tenże: *Przyjęcie umocowania przez pełnomocnika*, „PiP” 2009, nr 1, s. 79; M. Pazdan (w:) red. K. Pietrzykowski, Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, M. Kłoda, J. Mojak, L. Ogiełło, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, K. Zaradkiewicz, K. Zawada; *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 2018, s. 426; R. Strugała (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), B. Burian, A. Cisek, M. Dreła, W. Dubis, J. Kołaczyński, K. Gołębiowski, K. Górską, J. Jezioro, J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, J. Nadler, R. Strugała, W. Szydło, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 259 i nast. i przywoływana tam literatura.

powołać zarządcę sukcesyjnego. Powołanie może nastąpić zarówno poprzez samodzielną i niezależną od innych czynności prawnych jednostronną czynność prawną upoważniającą, jak również może ono stanowić jedynie element innej czynności prawnej, w tym testamentu. Tezę tę wydaje się potwierdzać sformułowanie art. 9 ustawy, w którym ustawodawca nie odnosi się do rodzaju czynności prawnej, w ramach której następuje powołanie, a jedynie określa sposób wyznaczenia osoby mającej pełnić funkcję zarządcy sukcesyjnego. W konsekwencji przyjąć należy, że ustawa nie wyklucza możliwości powołania zarządcy sukcesyjnego w drodze testamentu. Procedura ustanowienia zarządu sukcesyjnego wprowadza jednak w tym zakresie określone wymagania (ograniczenia)¹². Ustalenie to może rzutować na wyznaczenie temporalnych granic możliwości złożenia oświadczenia przez powołaną przez przedsiębiorcę osobę /nominata/ w sprawie wyrażenia zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego.

Ustawa wprowadza także na wzór znanego z prawa spadkowego podstawienia zwykłego (art. 963 kc) możliwość powołania przez przedsiębiorcę innego, alternatywnego zarządcy sukcesyjnego (zarządca sukcesyjny podstawiony). Zgodnie z art. 11 ust. 2 ustawy przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego na wypadek, gdyby zarządca sukcesyjny powołany w pierwszej kolejności zrezygnował z pełnienia tej funkcji albo nie mógł jej pełnić z powodu śmierci, ograniczenia lub utraty zdolności do czynności prawnych, odwołania go przez przedsiębiorcę albo uprawomocnienia się orzeczenia zakazującego mu prowadzenia działalności gospodarczej¹³ (art. 11 ust. 2 w zw. z art. 8 ust. 2 ustawy). Powołanie zarządcy sukcesyjnego podstawionego następuje odpowiednio z chwilą złożenia rezygnacji przez zarządcę sukcesyjnego powołanego w pierwszej kolejności, jego śmierci, ograniczenia lub utraty przez niego zdolności do czynności prawnych stwierdzonych odpowiednim orzeczeniem sądowym, jego odwołania albo uprawomocnienia się orzeczenia zakazującego prowadzenia działalności gospodarczej. Należy przy tym podkreślić, że dla skutecznego ustanowienia zarządcy sukcesyjnego podstawionego konieczne jest złożenie także przez niego (zarządcę sukcesyjnego podstawionego) oświadczenia o wyrażeniu zgody na przyjęcie tej funkcji. Nie ma przeszkód, aby oświadczenie w tej sprawie złożył w tym samym czasie,

¹² Szerzej zobacz uwagi dotyczące oświadczenia nominata.

¹³ Chodzi przy tym o zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w ogóle lub zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w przedmiocie mieszczącym się w zakresie działalności przedsiębiorstwa podlegającego zarządowi sukcesyjnemu.

co zarządca sukcesyjny powołany w pierwszej kolejności. Jednocześnie ustawodawca zastrzegł, że jeśli przedsiębiorca nie powoła zarządcy sukcesyjnego podstawionego, a jeszcze przed śmiercią przedsiębiorcy zaszły zdarzenia uniemożliwiające osobie powołanej w pierwszej kolejności pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego, prawo ustanowienia zarządcy sukcesyjnego przechodzi na osoby wskazane w art. 12 ustawy, chyba że przedsiębiorca jeszcze przed swoją śmiercią powoła nową osobę i zadośćuczyni pozostałym przesłankom ustanowienia zarządcy sukcesyjnego (złożenie wniosku o wpis do CEIDG zarządu sukcesyjnego).

Omawiana regulacja zarządcy sukcesyjnego podstawionego nie reguluje jednak rejestracji zarządcy sukcesyjnego podstawionego, co dla ustanowienia zarządu sukcesyjnego jest kluczowe. Bez wpisu zarządcy (czy to zwykłego, czy podstawionego) do CEIDG zarząd sukcesyjny nie zostanie ustanowiony. Komplementarna w tym zakresie jest znowelizowana ustawa o CEIDG, która odnosi się do wpisu przez przedsiębiorcę zarządcy sukcesyjnego, także podstawionego. Zgodnie z art. 5 ust. 2 pkt. 18–20 ustawy o CEIDG, przedsiębiorca zgłasza do ewidencji dane zarządcy sukcesyjnego, a w przypadku ustanowienia zarządcy sukcesyjnego podstawionego również jego dane. Jest to przesłanka skutecznego zarejestrowania zarządcy sukcesyjnego w CEIDG i jednocześnie ustanowienia zarządu z chwilą śmierci przedsiębiorcy.

1.1.2. Nominat

Zarządca sukcesyjny pełni doniosłą rolę. Zakres jego kompetencji jest porównywalny z kompetencjami prokurenta i jak w przypadku prokury, również wynika z ustawy. Jego zadaniem jest prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku. Zarządca sukcesyjny jest z mocy ustawy umocowany do dokonywania czynności sądowych oraz pozasądowych związanych z prowadzeniem takiego przedsiębiorstwa, a ograniczenie jego kompetencji wobec osób trzecich jest bezskuteczne. Ta szczególna pozycja zarządcy sukcesyjnego powoduje, że ustawodawca określił wymagania, jakie musi spełniać osoba powołana do pełnienia tej funkcji. W pierwszej kolejności zarządcą sukcesyjnym może być tylko osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych. Z kręgu potencjalnych podmiotów wykluczone zostały pozostałe podmioty, tj. osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną. Jest to zrozumiałe, skoro przekazanie zarządzania przedsiębiorstwem ma nastąpić na rzecz osoby, której przedsiębiorca ufa. Z kręgu osób fizycznych powołanych na zarządcę

sukcesyjnego wyłączone zostały osoby, wobec których prawomocnie orzeczono zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 373 ust. 1 prawa upadłościowego¹⁴ lub środek karny albo środek zabezpieczający w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, obejmującego działalność gospodarczą wykonywaną przez przedsiębiorcę lub działalność gospodarczą w zakresie zarządu majątkiem (art. 8 ustawy). Osoby te nie mogą pełnić funkcji zarządcy sukcesyjnego, nawet jeżeli zostały powołane przez przedsiębiorcę¹⁵. Jak się wydaje, określone w art. 8 przesłanki wyłączające możliwość sprawowania funkcji zarządcy sukcesyjnego mają charakter permanentny, tj. nie dotyczą tylko chwili powołania, ale także całego okresu sprawowania funkcji. Jeżeli więc powołana przez przedsiębiorcę osoba spełnia wszystkie przesłanki umożliwiające pełnienie jej funkcji zarządcy sukcesyjnego w dniu jego ustanowienia (tj. z chwilą śmierci przedsiębiorcy), a następnie przestaje je spełniać w okresie zarządzania przedsiębiorstwem objętym spadkiem, zarząd taki powinien ustać. Poza ww. okolicznościami ustawa nie wprowadza żadnych innych ograniczeń co do osoby zarządcy sukcesyjnego. Może więc nim być zarówno osoba spokrewniona z przedsiębiorcą, jak i osoba obca; przedsiębiorca – w tym zajmująca się profesjonalnie zarządzaniem przedsiębiorstwami, jak nieprowadząca takiej działalności, a także osoba w ogóle nieprowadząca jakiejkolwiek działalności gospodarczej; osoba wchodząca w krąg spadkobierców, czy zapisobierca windykacyjny oraz osoba spoza takiego kręgu. Na marginesie niniejszych uwag należy zauważyć, że chcąc zapewnić efektywne zarządzanie przedsiębiorstwem przez zarządcę sukcesyjnego, zarówno przedsiębiorca jak i osoby uprawnione do jego powołania, a wskazane w art. 12 ustawy, w pewnych okolicznościach przy jego wyborze powinny się kierować cechami kandydata, które z dużym prawdopodobieństwem pozwolą mu na kontynuowanie działalności przedsiębiorstwa. Chodzi tu o przede wszystkim o przedsiębiorstwa, których przedmiotem jest działalność gospodarcza reglamentowana. W takiej bowiem sytuacji przesłanką kontynuowania działalności przedsiębiorstwa jest uzyskanie w formie decyzji administracyjnej organu reglamentacyjnego potwierdzenia możliwości wykonywania działalności przez zarządcę sukcesyjnego. Zgodnie z art. 38 ust. 2

¹⁴ Ustawa z 28 lutego 2003 r., Dz.U. 2017. 2344 nast.

¹⁵ Warto zauważyć, że ustawodawca nie wymaga złożenia ani przez przedsiębiorcę, ani przez zarządcę sukcesyjnego powołanego przez przedsiębiorcę złożenia oświadczenia o braku przeszkód do pełnienia tej funkcji, a na osobie powołanej na zarządcę sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy taki obowiązek ciąży (art. 12. ust. 8 ustawy).

ustawy decyzja taka może być wydana tylko wówczas, gdy zarządca spełnia warunki wymagane do uzyskania decyzji, określone w przepisach odrębnych, przedłoży dokumenty potwierdzające ich spełnienie oraz oświadczy, że przyjmuje wszystkie warunki zawarte w tej decyzji i zobowiązuje się do wykonania związanych z nią obowiązków¹⁶.

Zarówno przedsiębiorca, jak i osoby uprawnione do powołania zarządcy sukcesyjnego, o których mowa w art. 12 ustawy mogą powołać tylko jednego zarządcę sukcesyjnego. Oczywiście nie przeszkadza to w powoływaniu kolejnych zarządców (lub zarządcy sukcesyjnego podstawionego), jednak w danym czasie przedsiębiorstwem w spadku może zarządzać tylko jedna osoba. Należy zauważyć, że przyjęte rozwiązanie oznacza, że przedsiębiorstwem objętym spadkiem zawsze może zarządzać tylko jedna osoba, niezależnie od tego, ile przedsiębiorstw w rozumieniu art. 55¹ kc (ujęcie przedmiotowe przedsiębiorstwa) oraz w ujęciu funkcjonalnym przedsiębiorstwa wchodzi w skład spadku. Wynika to z regulacji przedsiębiorstwa objętego spadkiem. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy przedsiębiorstwo w spadku obejmuje składniki niematerialne i materialne, przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę, stanowiące mienie przedsiębiorcy w chwili jego śmierci¹⁷. Tylko na marginesie niniejszych wywodów, nie wdając się w głębsze uzasadnienie, które wymagałoby szerszego opracowania, mając na względzie fakt, że przedsiębiorca może prowadzić kilka odrębnych przedsiębiorstw, a specyfika każdego z nich może wymagać sporego zaangażowania i wiedzy, można uznać, że przyjęte w tym zakresie rozwiązanie w ustawie nie zawsze będzie korzystne dla prowadzenia spraw przedsiębiorstwa w spadku.

1.1.3. Oświadczenie nominata

Ustawodawca, regulując powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę, nie przesądził chwili, w której ma nastąpić złożenie przez wskazaną przez przedsiębiorcę osobę (nominata) oświadczenia wobec powołania.

¹⁶ Przepisy te mogą odnosić się do określonych – jak stanowi ustawa – „warunków osobistych”. Szerzej zob. rozdział 4.5 niniejszej pracy.

¹⁷ Art. 2 ust. 3 ustawy uzupełnia składniki przedsiębiorstwa o składniki niematerialne i materialne, przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej, nabyte przez zarządcę sukcesyjnego albo na podstawie czynności, o których mowa w art. 13 ustawy, w okresie od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego. Szerzej zob. rozdział 4.1 niniejszej pracy.

Zasadniczo możliwości są dwie. Oświadczenie może zostać złożone albo za życia przedsiębiorcy, albo już po jego śmierci. O ile nie ma wątpliwości co do dopuszczalności złożenia oświadczenia przez nominata za życia przedsiębiorcy, to skuteczne złożenie takiego oświadczenia po jego śmierci nie jest już tak oczywiste.

Podkreślić przy tym należy, że powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę nie następuje w drodze umowy. Ustawa w żadnym przepisie nie przesądza o tym, że w wyniku złożenia oświadczenia o powołaniu zarządcy sukcesyjnego oraz oświadczenia o przyjęciu pełnienia funkcji przez osobę powołaną dochodzi do zawarcia umowy między przedsiębiorcą a powołanym przez niego zarządcą sukcesyjnym. Ustawodawca wręcz podkreśla odrębność instytucji powołania zarządcy sukcesyjnego od wyrażenia przez niego zgody na pełnienie tej funkcji. Artykuł 9 ust. 2 ustawy podkreśla odrębność „powołania zarządcy sukcesyjnego” od „wyrażenia zgody osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego”. Oznacza to, że osoba powołana na zarządcę sukcesyjnego staje się nim od chwili powołania przez przedsiębiorcę¹⁸, ale do pełnienia tej funkcji (wykonywania zadań) konieczna jest dodatkowa przesłanka w postaci wyrażenia zgody przez zarządcę. Ponadto, redakcja art. 9 ust. 2 ustawy jednoznacznie wyodrębnia oświadczenie przedsiębiorcy i przyszłego zarządcy, które nie muszą prowadzić do *consensusu*¹⁹. Na analogiczne rozróżnienie wskazuje struktura art. 6 ustawy. Zawarta w nim norma *expressis verbis* rozróżnia powołanie zarządcy sukcesyjnego oraz o wyrażenie zgody przez zarządcę sukcesyjnego (już powołanego) na pełnienie funkcji (art. 6 ust. 1 pkt 1 i pkt 2 ustawy). Sumując, należy podkreślić, że powołanie jest skuteczne i niezależne od wyrażenia zgody przez nominata na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego.

Odrębność czynności prawnej powołania zarządcy sukcesyjnego oraz złożenia oświadczenia w sprawie przyjęcia pełnienia tej funkcji przez osobę powołaną powoduje, że złożenie stosownych oświadczeń przez przedsiębiorcę

¹⁸ Zgodnie z przyjętą w Polsce teorią oświadczenia, mając na względzie potrzebę ochrony bezpieczeństwa prawnego, oświadczenie woli wywołuje skutki prawne z chwilą jego złożenia adresatowi. Szerzej: Z. Radwański: *Teoria umów*, Warszawa 1977; A. Jędrzejewska: *Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym*, Warszawa 1992; P. Machnikowski (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 140–146.

¹⁹ Wymóg formy pisemnej *ad solemnitatem* zastrzeżony jest tylko dla oświadczenia pozytywnego osoby powołanej, tj. wyrażającej zgodę na przyjęcie funkcji zarządcy sukcesyjnego, *ergo*, jak już zasygnalizowano wyżej, oświadczenie negatywne nie musi przybierać tej formy.

oraz nominata nie musi nastąpić w tej samej chwili. Naturalnie powstaje pytanie, w jakim czasie nominat powinien ustosunkować się (w sposób pozytywny bądź negatywny) do powołania, składając oświadczenie w tym zakresie. Bez wątpienia niezwłoczne wyrażenie oświadczenia woli w wymaganej prawem formie należy uznać co do zasady za najbardziej pożądane. Trudności powstają, gdy czas między powołaniem a złożeniem oświadczenia przez nominata się przedłuża. Sytuacja komplikuje się jeszcze bardziej, gdy nominat złoży oświadczenie dopiero po śmierci przedsiębiorcy. Powstaje pytanie o ocenę prawną takiej sytuacji. Rysują się tu dwa możliwe rozwiązania.

Po pierwsze, z uwagi na zasadę poszanowania woli przedsiębiorcy można bronić poglądu dopuszczającego wyrażenie zgody przez nominata na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego także później (niż niezwłocznie od chwili powołania), a więc także po śmierci przedsiębiorcy²⁰. Należy jednak pamiętać, że konieczną przesłanką skuteczności ustanowienia zarządcy sukcesyjnego jest złożenie przez przedsiębiorcę odpowiedniego wniosku do CEIDG o wpis do Ewidencji zarządcy sukcesyjnego. Z jednej strony stanowi to przesłankę ustanowienia zarządcy sukcesyjnego (art. 7 ustawy), a z drugiej wyłącza prawo powołania zarządcy sukcesyjnego przez uprawnione do tego osoby po śmierci przedsiębiorcy (osoby określone w art. 12 ustawy).

Po drugie, można znaleźć także argumenty przemawiające za przeciwnym poglądem, wykluczającym możliwość złożenia oświadczenia woli przez nominata po śmierci przedsiębiorcy. Oznaczałoby to, że zgoda wyznaczonej przez przedsiębiorcę osoby na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego może zostać wyrażona tylko za życia przedsiębiorcy (co zapewne będzie w praktyce zasadą). Dotyczy to zarówno powołania poprzez wskazanie określonej osoby do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego (art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy), jak i zastrzeżenia pełnienia tej funkcji przez wybranego prokurenta (art. 9 ust. 1 pkt 2 ustawy). Brak oświadczenia nominata w sprawie zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego do śmierci przedsiębiorcy powoduje, że z tą chwilą nominat traci prawo złożenia oświadczenia. Natomiast prawo do powołania zarządcy sukcesyjnego powstaje po stronie następców prawnych przedsiębiorcy (osoby wskazane w art. 12 ustawy).

Wydaje się, że nie można odmówić racji argumentacji wskazującej na potencjalną konfliktogenność dopuszczenia możliwości prawnie skutecznego złożenia oświadczenia przez nominata po śmierci przedsiębiorcy. Można

²⁰ Rozwiązanie to byłoby kompatybilne z dopuszczeniem powołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę w testamentie.

założyć, że przedsiębiorca, powołując na zarządcę sukcesyjnego określoną osobę, z pewnością jej ufa. Taka relacja nie musi już zachodzić między nominatem a osobami uprawnionymi do wskazania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy²¹. Potencjalny konflikt między osobami uprawnionymi do powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy a osobą powołaną przez przedsiębiorcę z pewnością nie będzie sprzyjał sprawnemu prowadzeniu przedsiębiorstwa objętego spadkiem, czego między innymi starał się uniknąć prawodawca, wprowadzając do polskiego systemu prawnego regulację zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Innym argumentem, któremu również nie można odmówić racji, jest potrzeba ochrony interesu samego przedsiębiorcy. Jeśli nominat zwleka ze złożeniem oświadczenia woli w sprawie powołania go na zarządcę sukcesyjnego, przedsiębiorca musi mieć możliwość wskazania innej osoby. Przedłużanie okresu niepewności co do wyrażenia zgody na objęcie funkcji zarządcy sukcesyjnego jest niekorzystne dla przedsiębiorcy oraz losów samego przedsiębiorstwa. Między innymi z tych powodów dopuszczalne wydaje się ograniczenie możliwości złożenia oświadczenia przez nominata w samym akcie powołania poprzez wskazanie okresu, w jakim może on złożyć oświadczenia o przyjęciu funkcji. Jeśli przedsiębiorca tego nie uczynił, oświadczenie nominata powinno być złożone niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie umożliwiającym racjonalne podjęcie i wyrażenie woli od chwili, w której nominat dowiedział się o powołaniu. W ten sposób, w przypadku niezłożenia oświadczenia przez nominata, przedsiębiorca zyskuje czas na ewentualne powołanie innej osoby. Takie postępowanie oczywiście nie rozwiązuje problemu w sytuacji powołania przez przedsiębiorcę zarządcy sukcesyjnego oraz braku oświadczenia nominata do chwili śmierci przedsiębiorcy, w szczególności, gdy ta nastąpiła niezwłocznie (nagle) po powołaniu zarządcy sukcesyjnego. Wydaje się, że w tej sytuacji konsekwentnie należałoby jednak przyjąć, że brak oświadczenia nominata powoduje po śmierci przedsiębiorcy przejście prawa do powołania zarządcy sukcesyjnego na osoby uprawnione w rozumieniu ustawy. To nominat będzie więc ponosił ryzyko utraty prawa do skutecznego wyrażenia zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego w przypadku ewentualnej

²¹ Należy zauważyć, że problem ten może mieć także szerszy wymiar, wykraczający poza omawianą tu sytuację. Trudność powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy może wynikać także z wzajemnych animozji między samymi uprawnionymi lub problemów związanych z ustaleniem kręgu tych osób.

śmierci przedsiębiorcy²². Rozwiązanie to chroniłoby interes przedsiębiorstwa i wszystkich związanych z nim osób: pracowników, kontrahentów, konsumentów oraz samych spadkobierców. Konsekwencją przyjęcia tego poglądu jest wykluczenie możliwości skutecznego złożenia oświadczenia przez nominata powołanego w testamentie po śmierci przedsiębiorcy. W takiej sytuacji nominat powołany testamentem mógłby wyrazić zgodę na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego tylko za życia przedsiębiorcy. Rzecz jasna, musiałby więc wcześniej (za życia przedsiębiorcy) poznać treść testamentu przynajmniej w tym zakresie. Problem polega jednak na tym, że nawet w takiej sytuacji testament wywołuje skutki prawne dopiero z chwilą otwarcia spadku, tj. ze śmiercią przedsiębiorcy. Do tego czasu, jeśli przedsiębiorca nie powoła nominata odrębną czynnością prawną, trudno mówić o skuteczności oświadczenia nominata²³. Analogiczna sytuacja występuje w przypadku powołania przez przedsiębiorcę na zarządcę sukcesyjnego prokurenta. Z tych samych powodów i w tym przypadku powołanie również powinno nastąpić poza testamentem. Należy jednak przyjąć, że ustawodawca zasadniczo po to wyposażył przedsiębiorcę w prawo powołania zarządcy sukcesyjnego oraz – na wypadek wskazanych wyżej okoliczności – zarządcę sukcesyjnego podstawionego, aby ten go wyznaczył czynnością *inter vivos*. Za twierdzeniem tym przemawia także konieczność zgłoszenia powołanego zarządcy (także podstawionego) do CEIDG celem ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Warto przy tym zaznaczyć, że choć oświadczenie nominata nie podlega zgłoszeniu do CEIDG, to jednak przedsiębiorca ponosi odpowiedzialność karną za złożenie nieprawdziwego oświadczenia w sprawie przyjęcia przez nominata pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego (art. 15 ust. 1a ustawy o CEIDG)²⁴.

Summa summarum – jak się wydaje – *ratio legis* regulacji powołania zarządcy sukcesyjnego przemawia za koniecznością złożenia oświadczenia wobec powołania przez wskazaną przez przedsiębiorcę osobę na pełnienie funkcji

²² Niestety, w pewnym sensie ryzyko to obciąża również samego przedsiębiorcę, skoro umierając, nie ma on pewności co do treści oświadczenia nominata.

²³ Można ewentualnie przyjąć, że oświadczenie nominata zostało złożone pod warunkiem zawieszającym.

²⁴ Rozstrzygnięcie to oczywiście nie rozwiązuje problemu, gdy już po śmierci przedsiębiorcy okaże się, że złożył on nieprawdziwe oświadczenie w tym zakresie. Z tych względów bardziej celowe wydaje się wprowadzenie wymogu załączenia do wniosku przedsiębiorcy nie jego oświadczenia o prawdziwości złożonego oświadczenia w sprawie zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego przez wybraną przez przedsiębiorcę osobę, a zgody samej osoby powołanej przez przedsiębiorcę. Z pewnością takie rozwiązanie bardziej sprzyjałoby pewności obrotu.

zarządcy sukcesyjnego jeszcze za życia przedsiębiorcy. Jest to szczególnie wyraźnie widoczne w sytuacji niewyrażenia zgody przez nominata na objęcie funkcji zarządcy sukcesyjnego. Złożenie takiego oświadczenia po śmierci przedsiębiorcy niweczyłoby jego prawo do powołania innej osoby. Przedsiębiorca powinien mieć możliwość wskazania ewentualnie innej osoby, której ufa na tyle, aby ta mogła po jego śmierci przejąć zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku. Ustawa przewiduje instytucję zarządcy sukcesyjnego podstawionego, jednak jego powołanie jest ograniczone tylko do ściśle określonych sytuacji²⁵. Nie zalicza się do nich negatywne oświadczenie nominata. Za odmową przyznania prawa nominatowi złożenia oświadczenia po śmierci przedsiębiorcy przemawia także regulacja ustanowienia zarządu sukcesyjnego (art. 6 i 7 ustawy). Ustanowienie zarządu sukcesyjnego w omawianym przypadku (czyli w wyniku powołania przez przedsiębiorcę) następuje z chwilą śmierci przedsiębiorcy, o ile przedsiębiorca złożył w tej sprawie stosowny wniosek do CEIDG. Ustanowienie zarządu sukcesyjnego ma charakter konstytutywny i następuje z chwilą śmierci przedsiębiorcy, jeśli spełnione są wszystkie określone w ustawie przesłanki. Do nich należy zaliczyć powołanie zarządcy przez przedsiębiorcę, wyrażenie zgody przez nominata na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego oraz zgłoszenie zarządcy sukcesyjnego do CEIDG (art. 6 ustawy). Brak zaistnienia którejkolwiek z ww. przesłanek powoduje nieskuteczność ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Konstytutywny charakter ustanowienia zarządu sukcesyjnego (wpisu do CEiDG) niweczy możliwość konwalidowania ustanowienia zarządu w wyniku złożenia po śmierci przedsiębiorcy oświadczenia (pozytywnego) przez nominata. Brak możliwości złożenia oświadczenia przez nominata po śmierci przedsiębiorcy można również próbować uzasadnić obowiązkami zarządcy sukcesyjnego, które powstają już od chwili śmierci przedsiębiorcy (w szczególności będzie to obowiązek niezwłocznego po śmierci przedsiębiorcy sporządzenia i złożenia przed notariuszem wykazu inwentarza przedsiębiorstwa w spadku (art. 28 ustawy), obowiązek wykonywania praw i obowiązków zmarłego przedsiębiorcy wynikających z wykonywanej przez niego działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki wynikające z prowadzenia działalności przedsiębiorstwa w spadku (art. 29 ustawy))²⁶.

²⁵ Jak była już mowa wyżej, możliwość powołania zarządcy sukcesyjnego podstawionego zachodzi między innymi, kiedy zarządca sukcesyjny powołany w pierwszej kolejności zrezygnuje z pełnienia tej funkcji, po uprzednim wyrażeniu zgody na jej pełnienie.

²⁶ Zobacz także art. 31 ustawy odnoszący się do obowiązków zarządcy sukcesyjnego jako pracodawcy.

1.1.4. Rejestracja w CEIDG

Nie ma wątpliwości, że do prawnie skutecznego ustanowienia zarządcy sukcesyjnego wymagane jest bez wyjątku zgłoszenie osoby powołanej do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (art. 10 ustawy). Niemniej art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy wymaga do ustanowienia zarządu sukcesyjnego „dokonania” wpisu do CEIDG. Natomiast art. 7 ustawy określający chwilę ustanowienia zarządu sukcesyjnego stanowi, że wystarczy do jego ustanowienia samo złożenie wniosku do ewidencji. Przepisy te są więc oczywiście niespójne. Z przywołanego art. 7 ustawy wynika, że do ustanowienia zarządu sukcesyjnego wystarczy samo złożenie wniosku do CEIDG, skoro zarząd sukcesyjny zostaje ustanowiony z chwilą śmierci przedsiębiorcy, jeśli przedsiębiorca dopełnił obowiązku złożenia wniosku, niezależnie od tego, czy wniosek wypełniony został prawidłowo. Jeśli wniosek został złożony prawidłowo przez przedsiębiorcę, procedura rejestracji zarządcy sukcesyjnego zostanie dokończona, nawet po jego śmierci, co finalnie prowadzi do ziszczenia się wszystkich przesłanek ustanowienia zarządu sukcesyjnego. W takiej sytuacji niespójność przepisów nie stanowi problemu i w zasadzie jest pozbawiona większego znaczenia praktycznego.

Problem może jednak się pojawić, gdy wniosek przedsiębiorcy zawiera błędy wymagające jego zmiany lub uzupełnienia, a przedsiębiorca umrze w czasie jego rozpatrywania. W świetle art. 7 ustawy zarząd sukcesyjny został ustanowiony, a ewentualne braki we wniosku o wpis do CEIDG będzie mógł uzupełnić wskazany przez przedsiębiorcę zarządca sukcesyjny. Mieści się to w jego kompetencjach, skoro od chwili ustanowienia zarządu sukcesyjnego zarządca sukcesyjny wykonuje prawa i obowiązki zmarłego przedsiębiorcy wynikające z wykonywanej przez niego działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki wynikające z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku (art. 29 ustawy). Jednak ten sam stan faktyczny można odmiennie postrzegać w świetle art. 6 ustawy. Zgodnie z tą regulacją po śmierci przedsiębiorcy, dopóki nie zostanie dokonany wpis do CEIDG zarządu sukcesyjnego, zarząd ten nie zostanie ustanowiony. W konsekwencji powołana przez przedsiębiorcę osoba nie jest uprawniona do dokonywania jakichkolwiek czynności w zakresie prowadzenia przedsiębiorstwa, w tym korygowania wniosku do CEIDG. Nie zostały bowiem spełnione wszystkie przesłanki art. 6 ustawy, niezbędne do ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Takiej korekty może ewentualnie dokonać małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku lub spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy lub spadkobierca testamentowy przedsiębiorcy albo zapisobierca windykacyjny,

któremu zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku (osoby wskazane w art. 14 ustawy). Zgodnie bowiem z art. 13 ustawy, od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego, a jeżeli zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony – do dnia wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego, każda z ww. (w art. 14 ustawy) osób może dokonywać czynności zachowawczych, tj. czynności koniecznych do zachowania majątku lub możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Należy zauważyć, że omawiana sytuacja rozważana w kontekście niespójnej regulacji art. 6 i 7 ustawy, w przypadku niechęci osób wskazanych w art. 14 ustawy wobec powołanego przez przedsiębiorcę zarządcy sukcesyjnego, prowadzić może do konfliktu skutkującego brakiem możliwości bezpiecznego i pewnego w obrocie zarządzania przedsiębiorstwem w spadku. Osoby te mogą bowiem chcieć powołać innego od powołanego przez przedsiębiorcę zarządcę sukcesyjnego. Mając to na uwadze sądzę, że zasadne jest rozważenie doprecyzowania regulacji w obu przepisach w kierunku ich spójności. Właściwe byłoby przyjęcie w obu przepisach rozwiązania realizującego w pierwszej kolejności wolę przedsiębiorcy, czyli sformułowania użytego w art. 7 ustawy „złożenie wniosku”.

Przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego i złożyć wniosek o wpis do CEIDG w sprawie zarządu sukcesyjnego także w przypadku zawieszenia działalności gospodarczej. Stan zawieszenia działalności gospodarczej nie stanowi także przeszkody do ustanowienia zarządu sukcesyjnego w przypadku śmierci przedsiębiorcy (art. 6 ust. 2 ustawy). Natomiast przeszkodą do ustanowienia zarządu sukcesyjnego jest ogłoszenie upadłości przedsiębiorcy. W przypadku ogłoszenia upadłości przedsiębiorcy po jego śmierci i ustanowieniu zarządu sukcesyjnego, ten ulega wygaszeniu na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 5 ustawy. Zarząd sukcesyjny nie zostanie także ustanowiony w przypadku, gdy nie można ustalić dokładnej chwili zgonu. Zgodnie z art. 7 ust. 2 ustawy, zarząd sukcesyjny nie zostanie ustanowiony, jeżeli akt zgonu przedsiębiorcy nie zawiera daty zgonu lub chwili śmierci przedsiębiorcy została oznaczona w postanowieniu stwierdzającym zgon albo uznającym przedsiębiorcę za zmarłego. Gdy nie jest znana chwila śmierci przedsiębiorcy, karta zgonu wystawiona przez lekarza nie określa czasu zgonu, a co za tym idzie nie można takich danych wpisać również do aktu zgonu²⁷. Analogicznie

²⁷ Jeśli data i godzina śmierci nie są znane, do aktu zgonu wpisuje się datę i godzinę znalezienia zwłok (art. 95 ustawy z 28 listopada 2014 r. (Dz.U 2016.2064 z póź. zm.) prawo o aktach stanu cywilnego).

jest w przypadku wydawania postanowienia stwierdzającego zgon lub uznającego przedsiębiorcę za zmarłego. W obu sytuacjach również nie ma pewności co do dokładnej chwili śmierci; w odniesieniu do uznania za zmarłego brak pewności jest zasadą. W takich sytuacjach datę zgonu podaje się stosownie do ustaleń poczynionych w postępowaniu, a jeśli takich nie da się uczynić, wskazuje się datę najbardziej prawdopodobną (art. 538 Kodeksu postępowania cywilnego²⁸)²⁹. Ze względu na cel ustanowienia zarządu sukcesyjnego taka niepewność co do daty i godziny zgonu przedsiębiorcy powodowałaby zbyt daleko idące konsekwencje, przede wszystkim w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem. Nie byłoby bowiem między innymi pewne, od której chwili zarządca powinien podjąć ciężące na nim obowiązki. Z tych powodów ustawodawca wyłączył ustanowienie zarządu sukcesyjnego we wskazanych okolicznościach.

1.2. Zarząd przedsiębiorstwem w spadku przed ustanowieniem zarządu sukcesyjnego

Zanim dojdzie do ustanowienia zarządu sukcesyjnego przez uprawnione osoby po śmierci przedsiębiorcy, może minąć sporo czasu. Tymczasem w interesie właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, jego kontrahentów, konsumentów i pracowników jest, aby przedsiębiorstwo funkcjonowało nieprzerwanie, niezależnie od okoliczności, w tym nie wyłączając śmierci samego przedsiębiorcy. Mając powyższe na uwadze, do czasu uprawomocnienia się postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (lub zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydania europejskiego poświadczenia spadkowego) określone osoby – małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, spadkobierca ustawowy lub testamentowy przedsiębiorcy albo zapisobierca windykacyjny, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie³⁰ – mogą od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia ustanowienia zarządcy sukcesyjnego albo do dnia wygaśnięcia uprawnienia

²⁸ Ustawa z 17 listopada 1964 r., Dz.U. 2018.1360 t.j. z póź. zm. Zobacz J. Bodio (w:) J. Bodio, T. Demendecki, A. Jakubecki (redaktor naukowy), O. Marcewicz, P. Telenga, P. Telenga, M. Wójcik: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz tom I i II*, Warszawa 2017 r., komentarz do art. 538 kpc.

²⁹ Zob. też art. 31 kc.

³⁰ Zob. art. 14 ustawy.

do jego powołania dokonywać tzw. czynności zachowawczych³¹. To czynności, które są konieczne do zachowania majątku lub niezbędne do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Wśród nich ustawa tylko przykładowo wymienia zaspokajanie wymagalnych roszczeń, przyjmowanie należności wynikających z zobowiązań związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą, a powstałych przed śmiercią przedsiębiorcy, czy zbywanie rzeczowych aktywów obrotowych w rozumieniu ustawy o rachunkowości (zbywanie tzw. zapasów)³². Wskazane wyżej osoby mogą także dokonywać innych czynności zwykłego zarządu, o ile mieszczą się one w zakresie przedmiotu działalności gospodarczej wykonywanej przez przedsiębiorcę przed jego śmiercią oraz jest to niezbędne dla zachowania ciągłości działalności gospodarczej lub uniknięcia powstania poważnej szkody (art. 13 ust. 2 ustawy). Przedmiot działalności gospodarczej wyznacza przyjęty przez przedsiębiorcę numer PKD. Zachowanie ciągłości działalności gospodarczej niejednokrotnie związane jest jednocześnie z koniecznością uniknięcia poważnej szkody. Ciągłość działalności zachowuje się m.in. przez kontynuowanie kontaktów gospodarczych, w tym utrzymywanie dostaw lub świadczenie usług, obsługę klientów, rozpatrywanie reklamacji lub innych zastrzeżeń konsumentów korzystających ze świadczeń wykonywanych w ramach funkcjonowania przedsiębiorstwa w spadku. Natomiast uniknięcie poważnej szkody może polegać przykładowo na utrzymywaniu przedsiębiorstwa w ruchu z uwagi na wysokie koszty wygaszenia jego działalności lub jej wznowienia, podejmowaniu działań (czy szerzej – zachowań) mających na celu utrzymanie klienteli czy zapobieganie zmniejszaniu się liczby klientów, utrzymywaniu dobrej renomy, zaufania partnerów gospodarczych,

³¹ Stanowią one odpowiednik czynności zachowawczych, o których mowa w art. 209 kc. Na temat spornego w literaturze ich charakteru prawnego zobacz: A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński: *Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004, s. 51; K. Szadowski (w:) M. Gutowski: *Komentarz KC*, t. I, Legalis 2017, art. 209; E. Skowrońska- Bocian, M. Warciński, K. Pietrzykowski (red.) (w:) *Komentarz KC*, t. 1, 2015, s. 588; P. Księżak, K. Osajda (red.) (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 209; K. Górską, E. Gniewek (red.) (w:) *Kodeks...*, s. 446–449 i przywoływana tam literatura. Z orzecznictwa: wyr. SN z 30 października 2013, II CSK 673/12, OSP 2014, I ACa 80/14 Legalis; wyr. SN z 23 października 2014, ICSK 728/13, Legalis; uchw. SN (7) z 14 czerwca 1966, III CO 20/65, Legalis.

³² Ustawa z 29 września 1994, Dz.U. 2019.395 z póź. zm. Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 19 są to materiały nabyte w celu zużycia na własne potrzeby, wytworzone lub przetworzone przez jednostkę produkty gotowe (wyroby i usługi) zdadne do sprzedaży lub w toku produkcji, półprodukty oraz towary w celu odsprzedaży w stanie nieprzetworzonym.

w tym kontrahentów, zwłaszcza, jeśli pochodzą z zagranicy. Warto podkreślić, że czynności zachowawcze obejmują zarówno czynności prawne, jak i faktyczne oraz mają wpływ na wartość przedsiębiorstwa w spadku (dostrzegł to również ustawodawca, definiując przedsiębiorstwo w spadku – art. 2 ust. 3 ustawy). Wszystkie te czynności zachowawcze dokonywane są w imieniu własnym osób ich dokonujących i na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (wzajemna reprezentacja interesów)³³. Mogą być one dokonywane indywidualnie lub wspólnie, w porozumieniu z innymi uprawnionymi osobami. Do czasu uprawnomocnienia się postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (lub zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydania europejskiego poświadczenia spadkowego) nie jest przesądzone, że osoby dokonujące tych czynności uzyskają status właściciela przedsiębiorstwa w spadku³⁴. Należy zauważyć, że wzrost lub spadek wartości przedsiębiorstwa w spadku w okresie po śmierci przedsiębiorcy, a przed ustanowieniem zarządcy sukcesyjnego, może, ale nie zawsze musi, mieć bezpośredni związek z czynnościami zachowawczymi. Może on być bowiem wynikiem wcześniejszych działań, sytuacji rynkowej lub postrzegania przedsiębiorstwa w spadku przez osoby trzecie. Niejednokrotnie trudno będzie jednoznacznie określić wpływ czynności zachowawczych na wartość przedsiębiorstwa. Może to mieć znaczenie przy ustalaniu odpowiedzialności osób ich dokonujących. Niezależnie od powyższego, zgodnie z art. 16 ustawy, osoba, która w złej wierze dokonała czynności zachowawczej, do której nie była uprawniona, ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez jej dokonanie. Osoby poszkodowane takimi czynnościami, np. właściciele przedsiębiorstwa w spadku, będą mogły dochodzić od wskazanej osoby – według własnego uznania – odpowiedzialności albo na podstawie art. 16 ustawy, albo na innej podstawie, jeśli czynności te wyczerpią przesłanki jej zastosowania (np. art. 415 kc).

Po uprawnomocnieniu się postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (lub zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniu

³³ Jak była mowa wyżej, przed uprawnomocnieniem się postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (lub zarejestrowaniem aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniem europejskiego poświadczenia spadkowego) nie jest przesądzone, że osoby uprawnione do dokonywania czynności zachowawczych finalnie staną się właścicielami przedsiębiorstwa w spadku. Do tego czasu ich krąg ustala się w oparciu o kryteria obiektywne i prawdopodobieństwo, że *de iure* ich tytuł prawny do przedsiębiorstwa w spadku lub udziału w nim zostanie potwierdzony, co następnie weryfikuje stosowny akt.

³⁴ Co odróżnia tę konstrukcję od konstrukcji wzajemnej reprezentacji przyjętej w art. 209 kc.

europejskiego poświadczenia spadkowego) czynności zachowawczych mogą dokonywać tylko właściciele przedsiębiorstwa w spadku. Problematyczna jest kwestia możliwości podejmowania czynności zachowawczych mieszczących się w obrębie wykonywania uprawnień wynikających z decyzji koncesyjnych, zezwoleń, licencji lub pozwoleń wydanych wobec zmarłego przedsiębiorcy (tzw. decyzji związanej z przedsiębiorstwem) oraz wykonywania obowiązków wynikających z takich decyzji. Biorąc pod uwagę przyjęte w ustawie rozwiązanie w tym zakresie, przychylam się do poglądu, zgodnie z którym właściciel przedsiębiorstwa w spadku, o ile nie wystąpi do właściwego organu z wnioskiem o przeniesienie decyzji związanej z przedsiębiorstwem³⁵, nie może wykonywać tego typu czynności zachowawczych. Ich podjęcie wymaga bowiem istnienia odpowiedniej podstawy prawnej, którą stanowi decyzja o przeniesieniu decyzji związanej z przedsiębiorstwem albo przepisy ustawy, jeśli tylko zostanie złożony wniosek o jej wydanie (art. 43 ustawy w zw. z art. 37 ustawy)³⁶. Jednocześnie, ponieważ z wnioskiem o wydanie decyzji przenoszącej decyzję związaną z przedsiębiorstwem może wystąpić właściciel przedsiębiorstwa w spadku albo wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca, do czasu wydania prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydania europejskiego poświadczenia spadkowego z wnioskiem o wydanie decyzji przenoszącej decyzję związaną z przedsiębiorstwem może wystąpić tylko ww. wspólnik spółki cywilnej³⁷.

Osoby dokonujące czynności zachowawczych, po zgłoszeniu kontynuowania prowadzenia przedsiębiorstwa³⁸ w sprawach związanych z działalnością gospodarczą tego przedsiębiorstwa posługują się dotychczasową firmą przedsiębiorcy z dodatkiem oznaczenia „w spadku”³⁹.

³⁵ Szerzej zobacz rozdział 4.5.2 niniejszej pracy.

³⁶ Szerzej na ten temat jw.

³⁷ Szerzej zobacz jw.

³⁸ Zgodnie z art. 12 ust. 1c ustawy z 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników, Dz.U. 2017.869 z póź. zm.

³⁹ Na temat odpowiedzialności osób wykonujących czynności zachowawcze zobacz rozdział 5 niniejszej pracy.

1.3. Ustanowienie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy

Śmierć przedsiębiorcy powoduje otwarcie spadku oraz otwiera możliwość objęcia prowadzonego dotychczas przedsiębiorstwa regulacją ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Jak już była mowa wyżej, przedsiębiorstwo uzyskuje status przedsiębiorstwa w spadku, a zarządzanie nim przejmuje zarządca sukcesyjny, jeśli został powołany przez przedsiębiorcę. W takiej sytuacji od chwili śmierci przedsiębiorcy następuje bowiem skutek w postaci ustanowienia zarządu sukcesyjnego (art. 7 ustawy), o ile spełnione zostały wszystkie pozostałe przesłanki (powołany zarządca sukcesyjny wyraził zgodę na pełnienie tej funkcji oraz przedsiębiorca złożył do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEiDG) wniosek o wpis zarządcy sukcesyjnego)⁴⁰.

Jeśli jednak przedsiębiorca nie powołał zarządcy sukcesyjnego, do jego ustanowienia może dojść tylko w alternatywnym trybie. Tryb ten polega na powołaniu zarządcy sukcesyjnego przez osoby wskazane w art. 12 ustawy oraz jego zgłoszeniu do CEiDG. Po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniu europejskiego poświadczenia spadkowego zarządcę powołać może jedynie właściciel przedsiębiorstwa w spadku. W tym trybie, zarządca ustanowiony zostaje z chwilą dokonania wpisu do CEiDG (art. 12 ust. 10 ustawy). Niejednokrotnie po śmierci przedsiębiorcy, obok małżonka przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie występuje równolegle więcej osób uprawnionych do powołania zarządcy sukcesyjnego po stronie spadkobierców ustawowych czy testamentowych, ewentualnych zapisobierców windykacyjnych, a później (po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku) właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. W takiej sytuacji jednomyślny wybór osoby, która mogłaby pełnić funkcję zarządcy sukcesyjnego, byłby znacznie utrudniony, jeśli w ogóle nie niemożliwy. Stąd ustawodawca słusznie nie wymaga jednomyślności w tym zakresie, stanowiąc, że do powołania zarządcy wystarczy zgoda osób, którym łącznie przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku większy niż 85% (art. 12 ust. 3 ustawy). Ustalenie wielkości udziałów

⁴⁰ Szerzej na ten temat zob. R. Blicharz (w:) *Księga pamiątkowa ku czci prof. Wojciecha Organiściaka*, złożona do druku w dniu opracowywania niniejszego tekstu.

w przedsiębiorstwie w spadku nie stanowi większej trudności po wydaniu stosownego aktu potwierdzającego nabycie spadku. Jeśli jednak do powołania zarządcy sukcesyjnego ma dojść jeszcze przed wydaniem prawomocnego postanowienia o nabyciu spadku (zarejestrowaniem aktu poświadczenia dziedziczenia lub wydaniem europejskiego poświadczenia spadkowego), wielkość udziałów w spadku ustala się przy uwzględnieniu wszystkich znanych osobie powołującej zarządcę sukcesyjnego osób, którym przysługuje w chwili powołania zarządcy sukcesyjnego udział w przedsiębiorstwie w spadku. Mając na względzie potrzebę zapewnienia praworządności oraz pewności obrotu, osoba powołująca zarządcę sukcesyjnego w tym trybie składa stosowne oświadczenia w formie aktu notarialnego⁴¹. Chodzi tu zarówno o oświadczenie o przysługującym jej udziale w przedsiębiorstwie w spadku, powołaniu zarządcy sukcesyjnego, jak i oświadczenie każdej z osób wyrażających zgodę na jego powołanie, których udział w przedsiębiorstwie w spadku wliczany jest do większości 85%⁴². Przepisy stanowią, że zarządcę sukcesyjnego może powołać jedna ze wskazanych w ustawie osób (art. 12 ustawy oraz po uprawomocnieniu się postanowienia w sprawie stwierdzenia nabycia spadku lub równoważnego mu aktu – właścicieli przedsiębiorstwa w spadku)⁴³, nie zaś wszystkie uprawnione osoby. Zgodnie z wykładnią literalną przepisów art. 12 oznacza to, że powołanie powinno nastąpić na podstawie jednostronnej czynności prawnej tylko jednej

⁴¹ Ponadto, nad prawdziwością oświadczeń osoby powołującej czuwa także notariusz, który sporządza akt notarialny obejmujący jej oświadczenie. Zgodnie z art. 95ze prawa o notariacie, notariusz odmawia sporządzenia aktu powołania zarządcy sukcesyjnego, jeżeli w toku sporządzania protokołu powołania zarządcy sukcesyjnego ujawnią się okoliczności wskazujące na uzasadnione wątpliwości co do kręgu osób, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, powodujące brak możliwości stwierdzenia, że wymagana większość tych osób wyraziła zgodę na powołanie zarządcy sukcesyjnego.

⁴² Zobacz uwagi niżej.

⁴³ Ustawa nie wymaga przy tym od osoby powołującej (ani od pozostałych osób wskazanych w art. 12 w zakresie wyrażenia zgody na powołanie) legitymowania się jakimkolwiek formalnym potwierdzeniem praw do spadku lub przedsiębiorstwa w spadku. Potwierdzenie takich praw nastąpić może później w odpowiednim akcie, np. postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku. Ustalenie, czy osoba powołująca oraz pozostałe osoby, które wyrażają zgodę na powołanie zarządcy sukcesyjnego, mieszczą się w kręgu osób, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, a także wiarygodność składanych oświadczeń przez osobę powołującą należy do obowiązków notariusza, który wyposażony został w tym zakresie w odpowiednie uprawnienia (zob. art. 95ze prawa o notariacie, ustawa z 14 lutego 1991 r., Dz.U. 2017.2291 z późn. zm.).

uprawnionej osoby⁴⁴. Choć przepisy *expressis verbis* nie wykluczają powołania na mocy uchwały podjętej przez uprawnione osoby, reprezentujące więcej niż 85% udziału w przedsiębiorstwie w spadku, to jednak stworzona konstrukcja prawna powołania w tym trybie wskazuje, że jest to pożądaný przez ustawodawcę sposób powołania zarządcy sukcesyjnego. Mając na uwadze wymóg uprzedniego uzyskania przez osobę powołującą zgody pozostałych uprawnionych do powołania osób na dokonanie tej czynności, których łączny (wraz z osobą powołującą) udział w przedsiębiorstwie w spadku musi być większy niż 85%, powołanie zarządcy sukcesyjnego na podstawie uchwały wszystkich tych osób wydaje się również dopuszczalne. Jak już była mowa wyżej, osoba powołująca zarządcę sukcesyjnego obok oświadczenia o powołaniu, składa przed notariuszem także oświadczenia (pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia) o przysługującym jej udziale w przedsiębiorstwie w spadku oraz znanych jej innych osobach, którym również przysługuje takie prawo, a także dodatkowo⁴⁵ oświadczenie o istnieniu lub nieistnieniu osób, które wyłączałyby znanych spadkobierców od dziedziczenia lub dziedziczyłyby wraz z nimi oraz o znanych testamentach spadkodawcy lub braku takich dokumentów

⁴⁴ Treść aktu powołania zarządcy sukcesyjnego reguluje art. 95zd §1 ustawy prawo o notariacie. Zgodnie z nim, akt ten powinien określać:

- 1) dzień, miesiąc i rok oraz miejsce sporządzenia aktu,
- 2) imię i nazwisko notariusza oraz siedzibę jego kancelarii, a jeżeli akt sporządziła osoba wyznaczona do zastępstwa notariusza lub upoważniona do dokonywania czynności notarialnych – ponadto imię i nazwisko tej osoby,
- 3) imię i nazwisko spadkodawcy, firmę spadkodawcy i miejsce wykonywania przez niego działalności gospodarczej wpisane do CEIDG oraz jego NIP,
- 4) imię i nazwisko oraz imiona rodziców osoby powołującej zarządcę sukcesyjnego, a także jej numer PESEL, jeżeli został nadany,
- 5) imiona i nazwiska oraz imiona rodziców osób, które wyraziły zgodę na powołanie zarządcy sukcesyjnego, oraz ich numery PESEL, jeżeli zostały nadane, a także wysokość przysługujących tym osobom udziałów w przedsiębiorstwie w spadku,
- 6) wskazanie powołanego zarządcy sukcesyjnego przez podanie jego imienia i nazwiska, imion jego rodziców, numeru PESEL, jeżeli został nadany, oraz adresu do doręczeń,
- 7) powołanie protokołu powołania zarządcy sukcesyjnego,
- 8) adnotację o zgłoszeniu powołania zarządcy sukcesyjnego do CEIDG,
- 9) podpis notariusza.

⁴⁵ Przed uprawomocnieniem się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniu europejskiego poświadczenia spadkowego.

(art. 12 ust. 6 ustawy). Musi więc działać w dobrej wierze. Oświadczenia wiedzy osoby powołującej zarządcę sukcesyjnego obejmują stan jej wiedzy w chwili ich składania⁴⁶. Rozwiązanie to również podyktowane jest potrzebą zapewnienia praworządności i pewności obrotu. Ewentualne nadużycia w tym zakresie (ukrycie faktu wiedzy o istnieniu innych uprawnionych do powołania zarządcy sukcesyjnego osób) będą miały bezpośredni wpływ na odpowiedzialność powołującego zarządcę sukcesyjnego i osób, które działając w złej wierze, wyraziły zgodę na powołanie. Zgodnie z art. 33 ust. 3 ustawy odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez zarządcę sukcesyjnego powołanego z naruszeniem art. 12 ustawy ponosi solidarnie z zarządcą sukcesyjnym powołujący, który działał w tym zakresie w złej wierze, a także osoba, która wyraziła zgodę na powołanie, mimo że nie była do tego uprawniona⁴⁷. Sformułowanie przywołanego przepisu *in fine* jest błędne. Wskazuje bowiem, że osoba, która wyraziła zgodę na powołanie, nie była do tego uprawniona⁴⁸. Tymczasem, osoba ta jest uprawniona do złożenia stosownego oświadczenia. Problem leży w potencjalnym nieuzyskaniu wymaganej ustawą zgody większością głosów reprezentujących 85% udziału w przedsiębiorstwie w spadku, w związku z utajeniem innych osób, które również mają udział w przedsiębiorstwie w spadku⁴⁹. Odpowiedzialność osób uprawnionych do wyrażenia zgody powinna się więc wiązać w omawianym przypadku z ewentualnym działaniem w złej wierze, a nie jedynie złożeniem oświadczenia. Ponadto warto zwrócić uwagę na fakt, że ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej wymaga złożenia ww. oświadczeń tylko od osoby powołującej zarządcę sukcesyjnego. Natomiast złożenia takich oświadczeń ustawa nie wymaga od pozostałych osób uprawnionych do powołania zarządcy, niezależnie od tego, czy wyrażają one zgodę na powołanie konkretnej osoby na zarządcę sukcesyjnego, czy też takiej zgody nie wyrażają. W tej sytuacji nietrudno sobie wyobrazić możliwość wybrania przez osoby uprawnione do powołania zarządcy

⁴⁶ Naturalnie, stan wiedzy osoby składającej przedmiotowe oświadczenia może ulec zmianie już po ich złożeniu. W takiej jednak sytuacji uprawniona osoba powołująca zarządcę sukcesyjnego nie będzie ponosić odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia (fałszywych oświadczeń), gdyż w chwili ich składania określonej wiedzy nie posiadała.

⁴⁷ Szerzej na ten temat zob. rozdział 5 niniejszej pracy.

⁴⁸ Takiej okoliczności oczywiście nie można wykluczyć (tj. osoba głosująca nie należy do kręgu osób wskazanych w art. 12 ustawy), lecz nie o nią chodzi w przywołanym przepisie.

⁴⁹ Szerzej zob. rozdział 5 niniejszej pracy.

sukcesyjnego osoby, której wiedza w zakresie składanych oświadczeń jest ograniczona. W ich interesie może być bowiem nieujawnienie, a tym samym niedopuszczenie do głosowania pozostałych uprawnionych osób, o których istnieniu wiedzą, a których głos mógłby uniemożliwić lub utrudnić wybór konkretnej osoby na zarządcę sukcesyjnego. Takiej sytuacji przepisy ustawy zdają się nie uwzględniać w procesie powoływania zarządcy sukcesyjnego⁵⁰. Wydaje się, że to niedopatrzenie ustawodawcy można stosunkowo łatwo poprawić nowelizacją ustawy nakładającą na osoby wyrażające zgodę na powołanie zarządcy sukcesyjnego obowiązek złożenia takich samych oświadczeń jak osoba dokonująca powołania (art. 12 ust. 6 ustawy). Jednocześnie zastanawiające jest, że ustawodawca zdaje się dostrzegać tę „lukę” w samej ustawie o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, jednak zapobiega jej powstaniu w ustawie prawo o notariacie⁵¹. Wprowadzona ustawą nowelizacja prawa o notariacie przewiduje w art. 95zc §1 pkt 3 obowiązek odebrania takich oświadczeń od wszystkich osób wymienionych w art. 12 ustawy (i art. 95 zc §1 pkt 1 ustawy prawo o notariacie). Zasady prawidłowej legislacji wskazują, że prawodawca przy tworzeniu danej instytucji prawnej czy konstrukcji prawnej powinien dążyć do kompleksowego, jednolitego uregulowania ogółu zagadnień w jednym akcie. Omawiane rozwiązanie odbiega od tych standardów⁵².

Mając na względzie konieczność szybkiego przejścia zarządzania przedsiębiorstwem w spadku przez zarządcę sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy, gdy ten go nie powołał, ustawodawca znosi obowiązek uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na powołanie zarządcy lub wyrażenie zgody na jego powołanie przez przedstawiciela ustawowego osoby, która nie ma zdolności do czynności prawnych, lub której zdolność w tym zakresie jest ograniczona (art. 12 ust. 5 ustawy)⁵³. Uzasadnieniem takiego rozwiązania jest przekonanie, że opóźnianie powołania zarządcy sukcesyjnego poprzez wprowadzenie wymogu uzyskania zgody sądu może potencjalnie wyrządzić większą szkodę osobom niemającym pełnej zdolności do czynności prawnych lub mającym taką zdolność ograniczoną niż ewentualne prawdopodobieństwo podjęcia

⁵⁰ Będzie to jednak miało wpływ na kwestie odpowiedzialności tych osób. Szerzej na ten temat zobacz rozdział 5 niniejszej pracy.

⁵¹ Rozdział 12 ustawy – Zmiany w przepisach, art. 67 ustawy.

⁵² Wynika to z zasady tzw. określoności prawa.

⁵³ Tym samym ustawodawca przesądził, że czynności takie przekraczają czynności zwykłego zarządu.

niewłaściwej decyzji w tym zakresie przez ich przedstawicieli ustawowych. Interesy osób, o których mowa wyżej, chronione są także pośrednio. Pamiętać bowiem należy, że także w interesie innych osób uprawnionych do powołania zarządcy sukcesyjnego (czy przyszłych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku) jest powołanie osoby relatywnie i możliwie najbardziej kompetentnej. *Summa summarum* ryzyko podjęcia błędnych decyzji przez przedstawiciela ustawowego niwelowane jest poprzez działalność pozostałych osób, działających *de facto* i *de iure* we wspólnym interesie.

Choć przepisy ustawy w trybie jej artykułu 12 *expressis verbis* nie wymagają od osoby powołanej wyrażenia zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego, jak jest w przypadku powołania przez przedsiębiorcę (art. 9 ust. 2 ustawy), wydaje się oczywiste, że osoba powołana powinna złożyć odpowiednie (pozytywne albo negatywne) oświadczenie w tej sprawie. Zgodnie z art. 12 ust. 9 ustawy podstawą zgłoszenia przez notariusza do CEIDG wniosku o wpisanie do ewidencji zarządcy sukcesyjnego jest jego powołanie (art. 12 ust. 9 ustawy)⁵⁴. Przepis ten ma sens tylko i wyłącznie w sytuacji wyrażenia przez powołaną osobę zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego i tylko tak należy go rozumieć. „Powołanie” w przepisie tym nie oznacza zatem jednostronnej czynności prawnej upoważniającej do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego przez wybraną osobę, ale komplet zgodnych oświadczeń woli osoby powołującej i powołanej. W przeciwnym wypadku dochodziłoby do prawnie ważnego i skutecznego ustanowienia zarządcą sukcesyjnym osoby, która albo w ogóle nie złożyła oświadczenia w sprawie powołania, albo nawet złożyła takie oświadczenie, ale nie wyraziła w nim zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego. Ustawa nie wymaga od osoby powołanej w trybie art. 12 ustawy złożenia oświadczenia w jakiegokolwiek formie (w przypadku powołania przez przedsiębiorcę wymagana jest forma pisemna pod rygorem nieważności – art. 9 ust. 2 ustawy). Wydaje się to przeoczeniem prawodawcy, który jednocześnie wymaga złożenia przez taką osobę oświadczenia o braku prawomocnie orzeczonych wobec niej zakazów (art. 12 ust. 8 w zw. z art. 8 ust. 2 ustawy)⁵⁵. I w tym zakresie ustawodawca jest niespójny. Z jednej strony ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej milczy w sprawie obowiązku złożenia oświadczenia o wyrażeniu zgody na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego przez osobę powołaną, a z drugiej

⁵⁴ Wniosek w tej sprawie notariusz ma obowiązek złożyć niezwłocznie, jednak nie później niż w następnym dniu roboczym po dniu powołania zarządcy sukcesyjnego.

⁵⁵ Zob. uwagi niżej w rozdziale 3 niniejszej pracy.

strony nowelizacją ustawy prawo o notariacie wprowadza taki obowiązek (art. 95 *zc* §1 pkt 5). Trudno znaleźć racjonalne powody, dla których taki rozdział jednolitej regulacji pomiędzy dwie różne ustawy mógłby być uznany za uzasadniony⁵⁶.

Uprawnienie do powołania zarządcy sukcesyjnego ma charakter warunkowy i temporalny. Jak już była mowa wyżej, uprawnienie to powstaje tylko wówczas, gdy zarządcy sukcesyjnego nie powoła sam przedsiębiorca. W takiej sytuacji uprawnienie to powstaje po jego śmierci i wygasa z upływem 2 miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy. Jeżeli akt zgonu przedsiębiorcy nie zawiera daty zgonu albo chwila śmierci przedsiębiorcy została oznaczona w postanowieniu stwierdzającym zgon, termin ten biegnie od dnia znalezienia zwłok przedsiębiorcy albo uprawomocnienia się postanowienia stwierdzającego zgon. Gdy nie jest znana chwila śmierci przedsiębiorcy, karta zgonu wystawiana przez lekarza nie określa czasu zgonu, a co za tym idzie nie można takich danych wpisać również do aktu zgonu⁵⁷. Analogicznie jest w przypadku wydania postanowienia stwierdzającego zgon lub uznającego przedsiębiorcę za zmarłego. W obu sytuacjach również nie ma pewności co do dokładnej chwili śmierci; w odniesieniu do uznania za zmarłego brak pewności jest zasadą. W takich sytuacjach datę zgonu podaje się stosownie do ustaleń poczynionych w postępowaniu, a jeśli takich nie da się uczynić, wskazuje się datę najbardziej prawdopodobną (art. 538 Kodeksu postępowania cywilnego⁵⁸)⁵⁹. Ze względu na cel ustanowienia zarządu sukcesyjnego taka niepewność co do daty i godziny zgonu przedsiębiorcy powodowałaby zbyt daleko idące konsekwencje, przede wszystkim w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem. Nie byłoby bowiem między innymi pewne, od której chwili zarządca powinien

⁵⁶ Takich rozbieżności oraz innych, w tym pojawiających się między przepisami ustawy a jej uzasadnieniem, jest więcej (zob. np. s. 21 uzasadnienia do projektu ustawy w zakresie uprawnień notariusza czy obowiązku składania oświadczeń przez osobę powołującą zarządcę sukcesyjnego, s. 22 w zakresie obowiązku oraz formy złożenia oświadczenia o powołaniu zarządcy sukcesyjnego).

⁵⁷ Jeśli data i godzina śmierci nie są znane, do aktu zgonu wpisuje się datę i godzinę znalezienia zwłok (art. 95 ustawy z 28 listopada 2014 r. (Dz.U 2016.2064 z póź. zm.) prawo o aktach stanu cywilnego).

⁵⁸ Ustawa z 17 listopada 1964 r., Dz.U. 2018.1360 z póź. zm. Zobacz J. Bodio (w:) J. Bodio, T. Demendecki, A. Jakubecki (redaktor naukowy), O. Marcewicz, P. Telenga, P. Telenga, M. Wójcik: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz tom I i II*, Warszawa 2017, komentarz do art. 538 kpc.

⁵⁹ Zob. też art. 31 kc.

podjąć ciężące na nim obowiązki, a w przypadku jego niepowołania przez przedsiębiorcę, w której chwili powstało uprawnienie do jego powołania przez uprawnione po śmierci przedsiębiorcy osoby. Termin 2 miesiące na powołanie zarządcy sukcesyjnego stanowi racjonalny kompromis między potrzebą ustalenia kręgu osób uprawnionych do powołania zarządcy sukcesyjnego oraz ich zorganizowania się i podjęcia stosownych rozstrzygnięć, a koniecznością zapewnienia płynnego funkcjonowania przedsiębiorstwa, w tym ochrony jego kontrahentów, konsumentów i pracowników.

Zarządca sukcesyjny

Zarządca sukcesyjny pełni doniosłą rolę. Zakres jego kompetencji jest porównywalny z kompetencjami prokurenta i jak w przypadku prokury, również wynika z ustawy. Jego zadaniem jest prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku. Zarządca sukcesyjny jest z mocy ustawy umocowany do dokonywania czynności sądowych oraz pozasądowych związanych z prowadzeniem takiego przedsiębiorstwa, a ograniczenie jego kompetencji wobec osób trzecich jest bezskuteczne. W przeciwieństwie jednak do prokurenta zarządca sukcesyjny nie tylko jest uprawniony do dokonywania czynności sądowych i pozasądowych związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku, ale jego umocowanie obejmuje także zobowiązanie do prowadzenia takiego przedsiębiorstwa. Obok zarządcy sukcesyjnego może występować także kurator spadku lub wykonawca testamentu. Osoby pełniące te funkcje nie mają jednak wpływu na przedsiębiorstwo w spadku. Ustawodawca, dostrzegając ryzyko pokrywania się uprawnień i obowiązków osób pełniących te trzy funkcje, wyłączył spod zarządu spadkiem przedsiębiorstwo w spadku i zastrzegł wyłączną kompetencje w tym zakresie na rzecz zarządcy sukcesyjnego (art. 24 ustawy).

Zarządca sukcesyjny działa w imieniu własnym i na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Choć takie rozwiązanie nie jest obce polskiemu systemowi prawnemu, to jednak jest specyficzne. Konstrukcyjnie podobną do pozycji zarządcy sukcesyjnego jest pozycja zastępcy pośredniego (np. syndyka masy upadłościowej, komisanta)⁶⁰. Zastępcą sukcesyjny nie jest „typowym” zastępcą pośrednim. Jak się bowiem przyjmuje, zastępcą pośredni dokonuje

⁶⁰ Zob. art. 160 ustawy z 28 lutego 2003 r., Dz.U. 2017.2344 z póź. zm. Szerzej zobacz: R. Adamus: *Przedsiębiorstwo upadłego w upadłości likwidacyjnej*, Wolters Kluwer 2011, s. 67 i nast.; M. Hejbudzki (w:) K. Deputat, E. Kędra, A. Kasińska, S. Łązarewicz, B. Pachucha, T. Staranowicz, S. Trojanowski, R. Waśniewski: *Ustrój prawny przedsiębiorców*, Wydawnictwo UWM w Olsztynie, 2006, s. 74.

czynności prawnej w swoim imieniu i skutki tej czynności dotyczą bezpośrednio jego sfery majątkowej. Jednocześnie działa on na cudzy rachunek, w wyniku czego jest zobowiązany do rozliczenia się z osobą zastępowaną, na rachunek której działał⁶¹. Tymczasem skutki działań podejmowanych przez zarządcę sukcesyjnego w ramach zarządzania przedsiębiorstwem w spadku dotyczą bezpośrednio majątku wchodzącego w skład tego przedsiębiorstwa. Zaciągane przez zarządcę sukcesyjnego zobowiązania i nabywane przez niego prawa w ramach prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku od razu wchodzą do majątku przedsiębiorstwa w spadku. Nie ma zatem konieczności dokonywania odrębnych czynności prawnych, mocą których należałoby przenosić te zobowiązania (prawa) do masy majątkowej, jaką tworzy przedsiębiorstwo w spadku, w celu rozliczenia się z jego właścicielami⁶².

Za wątpliwe uznać należy również klasyfikowanie zarządcy sukcesyjnego jako przedstawiciela ustawowego właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Choć zakres jego umocowania jest określony w ustawie, dokonuje on czynności prawnych w swoim imieniu i na rachunek osób trzecich, to co do zasady nie ma obowiązku ujawniania faktu, że działa na rzecz osób trzecich, co nie pociąga za sobą konsekwencji w postaci wywoływania skutków prawnych w jego osobistym majątku (w tych okolicznościach)⁶³. Jedynie po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowaniu

⁶¹ Najczęściej przywoływanym przykładem jest tu komisant. Szerzej zob. Z. Radwański (red.) *Prawo cywilne – część ogólna, System Prawa Prywatnego*, tom 2, Warszawa 2008 r., s. 478.

⁶² Zob. także M. Pazdan: *Zarządca sukcesyjny...*, s. 888 i przywołana tam literatura. Z uwagi na brak normatywnie określonego charakteru prawnego zastępstwa pośredniego w polskim porządku prawnym można przyjąć również szeroką wykładnię zastępstwa pośredniego obejmującą swą istotą także konstrukcję, na podstawie której działa zarządca sukcesyjny.

⁶³ Na temat skutków nieujawnienia umocowania przez przedstawiciela ustawowego zobacz: wyr. SN z 12 kwietnia 1973 r., III CRN 77/73 oraz glosa do tego wyroku M. Bączyk, „PiP” 1974, nr 12, s. 159; K. Kopaczyńska-Pieczniak (w:) A. Kidyba (red.), Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, E. Niezbecka, T. Sokołowski: *Komentarz do kodeksu cywilnego*, tom 1, 2012, s. 600; J. Grykiel (w:) M. Gutowski (red.), T. Antoszek, K. Górny, J. Haberko, E. Habryn-Chojnacka, A. Janiak, M. Janiak, J. Kępiński, M. Kępiński, A. Koch, M. Lemkowski, M. Łączkowska, M. Matczyński, K. Mularski, J. Napierała, A. Olejniczak, M. Orlicki, J. Panowicz-Lipska, J. Pokrzywniak, A. Pyrżyńska, A. Raczynski, M. Saczywko, T. Sokołowski, T. Sójka, J. Stranz, A. Suchoń, K. Szadkowski, R. Szyszko, M. Zelek, K. Żok: *Komentarz do kodeksu cywilnego*, t. 1, 2016, s. 642; R. Strugała (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), B. Burian, A. Cisek, M. Drela, W. Dubis, J. Kołaczyński, K. Gołębiowski, K. Górski, J. Jezioro, J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, J. Nadler, W. Szydło, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 256–257.

aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniu europejskiego poświadczenia dziedziczenia spadkowego zarządca sukcesyjny jest zobowiązany udzielić informacji o osobach, na rzecz których działa, ale i to ma obowiązek uczynić jedynie na żądanie drugiej strony dokonywanej czynności prawnej (art. 21 ust. 4 ustawy). Jednak żaden przepis ustawy nie stanowi, że zarządca sukcesyjny jest przedstawicielem ustawowym właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Przepisy stanowią jedynie, że zarządca sukcesyjny reprezentuje i prowadzi sprawy przedsiębiorstwa w spadku, ale nie jego właścicieli⁶⁴.

Ta szczególna pozycja zarządcy sukcesyjnego powoduje, że ustawodawca określił wymagania, jakie musi spełniać osoba powołana do pełnienia tej funkcji. W pierwszej kolejności zarządcą sukcesyjnym może być tylko osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych. Z kręgu potencjalnych podmiotów wykluczone zostały pozostałe podmioty, tj. osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną. Jest to zrozumiałe, skoro przekazanie zarządzania przedsiębiorstwem ma nastąpić na rzecz osoby, której przedsiębiorca ufa. Z kręgu osób fizycznych powołanych na zarządcę sukcesyjnego wyłączone zostały osoby, wobec których prawomocnie orzeczono zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 373 ust. 1 prawa upadłościowego⁶⁵, lub środek karny albo środek zabezpieczający w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej obejmującego działalność gospodarczą wykonywaną przez przedsiębiorcę lub działalność gospodarczą w zakresie zarządu majątkiem (art. 8 ustawy). Osoby te nie mogą pełnić funkcji zarządcy sukcesyjnego, nawet jeżeli zostały powołane przez przedsiębiorcę⁶⁶. Jak się wydaje, określone w art. 8 ustawy przesłanki wyłączające możliwość sprawowania funkcji zarządcy sukcesyjnego mają charakter permanentny, tj. nie dotyczą tylko chwili powołania, ale także całego okresu sprawowania funkcji. Jeżeli więc powołana przez przedsiębiorcę osoba spełnia wszystkie przesłanki umożliwiające pełnienie jej funkcji zarządcy sukcesyjnego w dniu jego ustanowienia (tj. z chwilą śmierci przedsiębiorcy), a następnie przestaje je spełniać w okresie zarządzania przedsiębiorstwem

⁶⁴ Pogląd ten może być jednak sporny.

⁶⁵ Ustawa z 28 lutego 2003 r., Dz.U. 2017. 2344 nast.

⁶⁶ Warto zauważyć, że ustawodawca nie wymaga złożenia ani przez przedsiębiorcę, ani przez zarządcę sukcesyjnego powołanego przez przedsiębiorcę złożenia oświadczenia o braku przeszkód do pełnienia tej funkcji, a na osobie powołanej na zarządcę po śmierci przedsiębiorcy taki obowiązek ciąży (art. 12. ust. 8 ustawy).

objętym spadkiem, zarząd taki powinien ustać. Poza ww. okolicznościami ustawa nie wprowadza żadnych innych ograniczeń co do osoby zarządcy sukcesyjnego. Może więc nim być zarówno osoba spokrewniona z przedsiębiorcą, jak i osoba obca; przedsiębiorca – w tym zajmująca się profesjonalnie zarządzaniem przedsiębiorstwami, jak i nieprowadząca takiej działalności, a także osoba w ogóle nieprowadząca jakiejkolwiek działalności gospodarczej; osoba wchodząca w krąg spadkobierców, czy zapisobierca windykacyjny, właściciel przedsiębiorstwa w spadku oraz osoba spoza takiego kręgu. Przy powoływaniu określonej osoby kluczowe jest jednak zaufanie. Zakres umocowania zarządcy sukcesyjnego wskazuje, że osoby go powołujące powinny kierować się jego kompetencjami, ale także subiektywnym poczuciem bezpieczeństwa. Jego decyzje w ramach prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku będą bowiem miały bezpośrednie przełożenie na wartość powierzonego mu do zarządu majątku. To szczególne zaufanie właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, jakim powinien się cieszyć zarządca sukcesyjny, zabezpieczone jest także brakiem możliwości przenoszenia zarządu sukcesyjnego na osoby trzecie (art. 19 ust. 1 ustawy).

Prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku przez zarządcę sukcesyjnego może oznaczać prowadzenie przez niego działalności gospodarczej⁶⁷. Zgodnie z art. 3 ustawy prawo przedsiębiorców⁶⁸, działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana w sposób ciągły i we własnym imieniu⁶⁹. Aby dana działalność mogła być uznana za działalność gospodarczą, przede wszystkim musi być wykonywana w celu zarobkowym. Oznacza to, że działalność każdego przedsiębiorcy musi być odpłatna, nastawiona na zysk, nawet jeśli działalność ta go nie przynosi. Brak osiągania zysku może być wynikiem nieumiejętnego zarządzania lub celowym działaniem przedsiębiorcy, który zwłaszcza (choć nie tylko) na etapie rozpoczynania działalności,

⁶⁷ Zob. art. 5 ustawy.

⁶⁸ Ustawa z 6 marca 2018, Dz.U.2018.646 z póź. zm.

⁶⁹ Zob. K. Pokryszka (w:) R. Blicharz (red.) A. Hołda-Wydrzyńska, M. Kania, A. Lichosik, K. Łuczak, M. Pawelczyk, A. Piwowarczyk, E. Przeszło: *Publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 2017, s. 29 – nast.; C. Kosikowski: *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim*, „PiP” 2001, nr 4, s. 18. Zob. też: uchwałę SN (7) z 6 grudnia 1991, III CZP 117/91, OSNC 1992/5, poz. 65; uchwałę SN (7) z 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, OSNC 1992/2, poz. 17; wyrok SN z 15 listopada 1990 r., II CR 865/89, OSP 1992/11–12, poz. 238; uchwałę SN z 16 maja 1991, III CZP 39/91, OSNC 1992/1, poz. 9; uchwałę SN z 30 listopada 1992, III CZP 134/92, OSNC 1993/5, poz. 79; wyrok NSA z 24 maja 1991, LEX nr 9350; wyrok NSA z 30 marca 1994, SA/Ł 224/93 niepubl.

ponosi większe koszty działalności (reklama, promocja, zakup materiałów, wyposażenia, budowa infrastruktury), niż przynosi mu ona zyski. O tym, czy dana działalność może być zarobkowa, decydują czynniki obiektywne. Jeżeli dana działalność wykonywana przez racjonalnego człowieka może przynosić zysk, uznawana jest za działalność zarobkową. Jeżeli jakaś działalność obiektywnie nie może przynosić zysku (np. działalność *non profit*, działalność altruistyczna, zaspokajanie własnych potrzeb), nie może być uznana za działalność zarobkową i w konsekwencji nie będzie również traktowana jako działalność gospodarcza⁷⁰.

Ponadto, aby dana aktywność mogła być uznana za działalność gospodarczą, powinna być wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Zorganizowanie oznacza podjęcie zespołu czynności zmierzających do zarówno przygotowania, jak i wykonywania działalności gospodarczej. Podjęcie działalności gospodarczej wymaga dokonania wielu formalnych czynności, głównie rejestracyjnych, jak również logistycznych, organizacyjnych, niejednokrotnie także czysto faktycznych. Wymóg zorganizowania obejmuje także czynności w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej. Każdy przedsiębiorca powinien być zorganizowany tak, aby móc należycie wykonywać prowadzoną przez siebie działalność gospodarczą. Zwykle przyjmuje się, że każdy podmiot jest zorganizowany, kwestią jest tylko stopień tego zorganizowania. Z uwagi na profesjonalny charakter prowadzenia działalności gospodarczej, przedsiębiorca powinien być zorganizowany możliwie w najwyższym stopniu. Według takiego też kryterium oceniana jest jego odpowiedzialność za świadczone usługi⁷¹.

Natomiast ciągłość oznacza, że przedsiębiorca nastawiony jest na stałe prowadzenie działalności gospodarczej przynajmniej przez określony czas. Dorywcze, incydentalne świadczenie usług nie może być uznane za działalność

⁷⁰ Zob. A. Powałowski: *Leksykon prawa gospodarczego publicznego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2015, s. 26–29; Ł. Mroczynski-Szmaj (w:) J. Olszewski (red.) R. Bielaczka, T. Miśko, B. Sagan, R. Stapiński, R. Eliaż, D. Wapińska: *Prawo gospodarcze. Kompendium*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 11 i nast.; W.J. Katner: *Podstawowe zagadnienia prawne nowej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, „PPH” 2004, nr 12, s. 7 i nast.; E. Bieniek-Koronkiewicz, J. Więńczył-Chłabicz: *Działalność gospodarcza i przedsiębiorca na gruncie ustawy Prawo działalności gospodarczej*, PPH 2000 r., nr 4, s. 15.

⁷¹ Zob. C. Kosikowski: *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim*, „PiP” 2001, nr 4, s. 18; tenże: *Ustawa o swobodzie gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 33 i nast.; T. Szancilo: *Przedsiębiorca w prawie polskim*, „PPH” 2005, nr 3, s. 7; R. Trzaskowski: *Działalność gospodarcza w rozumieniu przepisów prawa cywilnego na tle orzecznictwa*, „Glosa” 2006, nr 2, s. 44.

gospodarczą, nawet jeżeli pozostałe przesłanki definicji są spełnione. Ciągłość występuje przy tym zarówno wtedy, gdy przedsiębiorca prowadzi działalność *non stop*, permanentnie, jak i gdy prowadzi działalność okresową (np. sezonową) lub gdy podejmuje się jednorazowego przedsięwzięcia gospodarczego, tj. z zamierzeniem prowadzenia działalności gospodarczej⁷².

Ostatnim z wymienionych kryteriów uznania określonej aktywności za działalność gospodarczą jest wykonywanie jej we własnym imieniu. Prowadzenie działalności gospodarczej we własnym imieniu oznacza występowanie w ramach prowadzonej działalności w stosunkach zewnętrznych (tj. m.in. z kontrahentami, konsumentami, w stosunkach z organami administracji publicznej) przez samego przedsiębiorcę, niezależnie od tego, czy występuje on osobiście, czy też jest reprezentowany przez swoich przedstawicieli (pełnomocnika, prokurenta czy przedstawiciela ustawowego – ci bowiem działają w imieniu osoby reprezentowanej). Zgodnie z art. 21 ustawy zarządca sukcesyjny działa we własnym imieniu. Choć skutki jego działań dotyczą majątku osób trzecich (właścicieli przedsiębiorstwa w spadku), ustawa prawo przedsiębiorców, jak również Kodeks cywilny (w stosunkach prywatnoprawnych) czy ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej nie wymagają, aby przedsiębiorca prowadził przedsiębiorstwo na własny rachunek. Można zatem przyjąć, że jeśli wszystkie ww. przesłanki są spełnione, zarządca sukcesyjny jest przedsiębiorcą, gdyż prowadzi działalność gospodarczą, o której mowa w ustawie prawo przedsiębiorców⁷³. Warto przy tym podkreślić, że zarządca sukcesyjny, prowadząc działalność gospodarczą, prowadzi własne przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym, które należy odróżnić od przedsiębiorstwa w spadku. To ostatnie należy do właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. W konsekwencji zarządca sukcesyjny, jeżeli jest przedsiębiorcą, prowadzi we własnym imieniu działalność gospodarczą i w tym zakresie może (nie musi) prowadzić własne przedsiębiorstwo (w rozumieniu przedmiotowym), choć w ramach wykonywanej działalności gospodarczej prowadzi jednocześnie przedsiębiorstwo w spadku.

Po spełnieniu przesłanek, o których mowa wyżej, status przedsiębiorcy może uzyskać także osoba uprawniona do dokonywania czynności zachowawczych w zakresie zarządu przedsiębiorstwem w spadku (o których mowa

⁷² Szerzej zob. K. Pokryszka (w:) R. Blicharz (red.) *Publiczne prawo...*, s. 36–37.

⁷³ Zarządcę sukcesyjnego można uznać za przedsiębiorcę także w sferze prawa cywilnego, nawet jeśli jego działalność nie byłaby odpłatna. Art. 43 kc definiujący przedsiębiorcę nie uzależnia bowiem uzyskania statusu przedsiębiorcy od spełnienia przesłanki zarobkowego wykonywania działalności.

w art. 13 ustawy), jeżeli dokonała ona zgłoszenia o kontynuowaniu prowadzenia przedsiębiorstwa, o którym mowa w art. 5 ustawy.

Na marginesie niniejszych uwag należy zauważyć, że chcąc zapewnić efektywne zarządzanie przedsiębiorstwem przez zarządcę sukcesyjnego, zarówno przedsiębiorca, jak i osoby uprawnione do jego powołania, a wskazane w art. 12 ustawy, w pewnych okolicznościach przy jego wyborze powinny kierować się cechami kandydata, które z dużym prawdopodobieństwem pozwolą mu na kontynuowanie działalności przedsiębiorstwa. Chodzi tu o przede wszystkim o przedsiębiorstwa, których przedmiotem jest działalność gospodarcza reglamentowana. W takiej bowiem sytuacji przesłanką kontynuowania działalności przedsiębiorstwa jest uzyskanie w formie decyzji administracyjnej organu reglamentacyjnego potwierdzenia możliwości wykonywania działalności przez zarządcę sukcesyjnego. Zgodnie z art. 38 ust. 2 ustawy decyzja taka może być wydana tylko wówczas, gdy zarządca spełnia warunki wymagane do uzyskania decyzji, określone w przepisach odrębnych, przedłoży dokumenty potwierdzające ich spełnienie oraz oświadczy, że przyjmuje wszystkie warunki zawarte w tej decyzji i zobowiązuje się do wykonania związanych z nią obowiązków⁷⁴.

Zarówno przedsiębiorca, jak i osoby uprawnione do powołania zarządcy sukcesyjnego, o których mowa w art. 12 ustawy mogą powołać tylko jednego zarządcę sukcesyjnego. Oczywiście nie przeszkadza to w powoływaniu kolejnych zarządców (lub zarządcy sukcesyjnego podstawionego), jednak w danym czasie przedsiębiorstwem w spadku może zarządzać tylko jedna osoba. Należy zauważyć, że przyjęte rozwiązanie oznacza, że przedsiębiorstwem objętym spadkiem zawsze może zarządzać tylko jedna osoba, niezależnie od tego, ile przedsiębiorstw w rozumieniu art. 55¹ kc (ujęcie przedmiotowe przedsiębiorstwa) oraz w ujęciu funkcjonalnym przedsiębiorstwa wchodzi w skład spadku. Wynika to z regulacji przedsiębiorstwa objętego spadkiem. Zgodnie z art. 2 ust. 1 p ustawy przedsiębiorstwo w spadku obejmuje składniki niematerialne i materialne, przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę, stanowiące mienie przedsiębiorcy w chwili jego śmierci⁷⁵. Tylko na marginesie niniejszych wywodów, nie wdając się

⁷⁴ Przepisy te mogą odnosić się do określonych – jak stanowi ustawa – „warunków osobistych”.

⁷⁵ Art. 2 ust. 3 ustawy uzupełnia składniki przedsiębiorstwa o składniki niematerialne i materialne, przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej, nabyte przez zarządcę sukcesyjnego albo na podstawie czynności, o których mowa w art. 13 ustawy, w okresie od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego.

w głębsze uzasadnienie, które wymagałoby szerszego opracowania, mając na względzie fakt, że przedsiębiorca może prowadzić kilka odrębnych przedsiębiorstw, a specyfika każdego z nich może wymagać sporego zaangażowania i wiedzy, można przyjąć, że przyjęte w tym zakresie rozwiązanie w ustawie nie zawsze będzie korzystne dla prowadzenia spraw przedsiębiorstwa w spadku.

Zarząd sukcesyjny

3.1. Status prawny przedsiębiorstwa w spadku

Zarząd sukcesyjny obejmuje zarząd przedsiębiorstwem rozumianym jako zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do wykonywania działalności gospodarczej i stanowiących mienie przedsiębiorcy w chwili jego śmierci (tzw. przedsiębiorstwo w spadku). W skład tak rozumianego przedsiębiorstwa wchodzi ponadto inne składniki niematerialne i materialne przeznaczone do wykonywania działalności gospodarczej nabyte w ramach ruchu przedsiębiorstwa od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego (w tym również rzeczowe aktywa obrotowe). W konsekwencji wartość przedsiębiorstwa zwykle ulega zmianom na przestrzeni czasu. Tak zdefiniowane przedsiębiorstwo nazywane jest przez ustawę przedsiębiorstwem w spadku i co do zasady odpowiada pojęciu przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym⁷⁶. Różni je od przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ kc brak konieczności zorganizowania zespołu składników tworzących przedsiębiorstwo w spadku. Podkreślić należy przy tym, że choć w praktyce najczęściej każdy przedsiębiorca prowadzi przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym (art. 55¹ kc), to zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku może obejmować także sytuacje, w których przedsiębiorstwo w tym znaczeniu nie występuje, tj. gdy przedsiębiorca prowadził

⁷⁶ Zob. E. Gniewek (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), B. Burian, A. Cisek, M. Drela, W. Dubis, J. Kołaczyński, K. Gołębiowski, K. Górską, J. Jezioro, J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, J. Nadler, R. Strugała, W. Szydło, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 117 i nast.; M. Habdas: *Przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków prawnonorzeczowych*, Katowice 2007, s. 63 i nast.; M. Litwińska: *Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie handlowym i cywilnym. Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu* (II), „PPH” 1993, nr 2.

przedsiębiorstwo tylko w znaczeniu funkcjonalnym⁷⁷. Z drugiej strony, może wystąpić także sytuacja, w której przedsiębiorstwo w spadku obejmować będzie kilka przedsiębiorstw w znaczeniu funkcjonalnym. Jeżeli zarządca sukcesyjny jest przedsiębiorcą, prowadzone przez niego przedsiębiorstwo oraz zarządzane przez niego przedsiębiorstwo w spadku nie podlegają połączeniu, pozostając odrębnymi masami majątkowymi, choć prowadzonymi przez jedną osobę. Prawo do przedsiębiorstwa w spadku finalnie, tj. po prawomocnym ustaleniu kręgu osób uprawnionych, należy do tzw. właścicieli przedsiębiorstwa w spadku.

Przedsiębiorstwo w spadku stanowi odrębną od pozostałych składników spadku masę majątkową i podlega zasadom zarządu określonym w ustawie o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Rozwiązanie to sprzyja zachowaniu integralności przedsiębiorstwa. Oznacza to, że po śmierci przedsiębiorcy, poszczególne składniki przedsiębiorstwa w spadku choć podlegają regułom dziedziczenia określonym w prawie spadkowym, to traktowane są jako jednolita całość i jako taka jest zarządzana przez zarządcę sukcesyjnego. Ponadto, jeżeli w chwili śmierci przedsiębiorcy przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ kc stanowiło w całości mienie przedsiębiorcy i jego małżonka, przedsiębiorstwo w spadku obejmuje całe to przedsiębiorstwo i to niezależnie od obowiązującego małżonków ustroju majątkowego. Dzięki temu rozwiązaniu małżonek zmarłego przedsiębiorcy, choć traci możliwość bezpośredniego i osobistego zarządzania swoim udziałem we współwłasności składników przedsiębiorstwa (udziałem w przedsiębiorstwie), to jednak zyskuje prawo współdecydowania (gdy występują inne osoby uprawnione)⁷⁸ o powołaniu osoby zarządcy sukcesyjnego (jeśli nie został on powołany przez samego przedsiębiorcę przed

⁷⁷ Zagadnienie prowadzenia działalności gospodarczej bez przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym (art. 55¹ kc) jest sporne. Na temat przedsiębiorstwa w znaczeniu funkcjonalnym zob.: uzasadnienie uchw. SN z 17 marca 1993 r., III CZP 30/93, OSN 1993 r., nr 9, poz. 154; orz. SA w Warszawie z 16 października 1993 r., I ACr 678/93, OG 1993 r., nr 4, poz. 83. Zob. też: M. Habdas: *Przedsiębiorstwo...*, s. 48; M. Litwińska: *Pojęcie przedsiębiorstwa...*, s. 8–9; E. Gniewek (w:) (red. E. Gniewek, P. Machnikowski) *Kodeks cywilny...*, s. 91; M. Pazdan (w:) K. Pietrzykowski (red.) Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiełło, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachulowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada: *Kodeks cywilny. Komentarz*, tom 1, 2004 r., s. 133; M. Szydło: *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim*, „PS” 2002, nr 7–8. B. Gnela: *O przydatności definicji przedsiębiorcy według kodeksu cywilnego dla określenia podmiotów prawa handlowego* (w:) *IUS EST ARS BONI ET AEQUI. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, Wrocław 2018 r., s. 219 i nast.

⁷⁸ Tj. spadkobiercy ustawowi, testamentowi, którzy przyjęli spadek albo zapisobierca windykacyjny, który przyjął zapis windykacyjny, a którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku.

śmiercią), a także współdecydowania (przy zastrzeżeniu jak wyżej) w sprawach przekraczających zwykły zarząd przedsiębiorstwem w spadku.

Przedsiębiorstwo w spadku jako wyodrębniony i zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych, przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej, nie ma statusu podmiotu prawa. Żaden przepis prawa nie przyznaje przedsiębiorstwu w spadku osobowości prawnej. Przedsiębiorstwo w spadku nie posiada również zdolności prawnej w sferze prawa cywilnego. Choć jest swoistą jednostką organizacyjną, nie determinuje to w żadnym stopniu podmiotowego charakteru tego zorganizowanego zespołu składników. Status przedsiębiorcy przysługuje osobie prowadzącej przedsiębiorstwo i co do zasady to ona jest podmiotem praw lub obowiązków związanych z wykonywaną działalnością gospodarczą⁷⁹. Tylko wyjątkowo, zwykle w świetle prawa podatkowego, takie jednostki organizacyjne mogą uzyskiwać podmiotowość prawną⁸⁰. Nie inaczej jest w przypadku przedsiębiorstwa w spadku. Ustawodawca przyznaje tej zorganizowanej masie majątkowej w sferze prawa podatkowego podmiotowość prawno-podatkową, traktując ją jako jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej w zakresie podatku od towarów i usług, akcyzy, podatku dochodowego, tonażowego, okrętowego oraz podatku od gier hazardowych – (art. 49 ustawy), jak również w zakresie obowiązków związanych z uiszczeniem opłaty skarbowej (art. 50 ustawy). Przedsiębiorstwo w spadku przejmuje także NIP przedsiębiorcy z chwilą jego śmierci. Dopóki nie zostanie ustanowiony zarząd sukcesyjny, przedsiębiorstwo w spadku może posługiwać się dotychczasowym NIP przedsiębiorcy, jeżeli osoby uprawnione do dokonywania czynności zarządczych będą kontynuować prowadzenie przedsiębiorstwa

⁷⁹ Tylko na marginesie należy wskazać w tym miejscu, że w przypadku przedsiębiorstwa w spadku, z uwagi na specyfikę związaną z zarządzaniem nim może dojść do „rozdwojenia” niektórych praw i obowiązków pomiędzy właścicieli przedsiębiorstwa w spadku a zarządcę sukcesyjnego. Szerzej na ten temat zobacz rozdział 4.5 niniejszej pracy.

⁸⁰ Dotyczy to np. spółek cywilnych, które w świetle prawa podatkowego traktowane są jako jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, i inaczej niż na gruncie prawa cywilnego (art. 33 kc), jednostki te mają podmiotowość w sferze prawa podatkowego – mogą być podatnikami (np. w zakresie ustawy o podatku od towarów i usług czy ustawy o podatku akcyzowym. Por. wyr. NSA z 25 lutego 2003 r., III SA 1183/01; uchw. NSA z 14 grudnia 2015 r., I GPS 1/15; Zob. też: K. Matuszczyk: *W obronie tradycyjnego ujęcia spółki cywilnej. Artykuł polemiczny*, „PPH” 2007, nr 6; M. Podleś: *Spółka cywilna w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2009; K. Pietrzykowski (w:) Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, M. Kłoda, J. Mojak, L. Ogiegło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, K. Zaradkiewicz, K. Zawada: *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, Warszawa 2017 r., s. 848 i nast. wraz z szeroko przywoływaną tam literaturą.

pod firmą przedsiębiorcy i w terminie 2 miesięcy od otwarcia spadku zgłoszą swój zamiar kontynuowania działalności, zgodnie z art. 12 ust. 1 c ustawy o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników. NIP przedsiębiorstwa w spadku wygaśnie wraz z wygaśnięciem zarządu sukcesyjnego, a jeżeli nie został on ustanowiony, z upływem terminu do jego powołania. Jednocześnie, jeżeli zarząd sukcesyjny nie zostałby ustanowiony i nie dokonano by zgłoszenia, o którym mowa wyżej, podawanie NIP lub firmy przedsiębiorcy nie wywoła skutków podatkowych dla przedsiębiorstwa w spadku.

3.2. Zarządca sukcesyjny a właściciele przedsiębiorstwa w spadku

Do czasu ustanowienia zarządu sukcesyjnego, tj. śmierci przedsiębiorcy, w przypadku powołania przez przedsiębiorcę albo zgłoszenia do CEIDG zarządcy sukcesyjnego przez osoby uprawnione, wskazane w art. 12 ustawy, przedsiębiorstwem (a w tym drugim przypadku – przedsiębiorstwem w spadku) zarządza odpowiednio przedsiębiorca lub osoby uprawnione do dokonywania czynności zachowawczych. Zarządca sukcesyjny obejmuje obowiązki związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku dopiero od chwili ustanowienia zarządu. Od tej chwili zawiązuje się też uregulowany ustawą stosunek prawny pomiędzy zarządcą sukcesyjnym a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku. Stosunek ten może być do pewnego stopnia kształtowany umową, jednak tylko w zakresie przepisów dyspozytywnych. Przepisy *ius cogens* ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej oczywiście nie mogą być modyfikowane.

Z racji braku dotychczasowej praktyki oraz regulacji w tym zakresie można przypuszczać, że powołaniu zarządcy sukcesyjnego towarzyszyć będzie zawarcie z nim umowy szczegółowo normującej stosunki pomiędzy nim a przyszłymi właścicielami przedsiębiorstwa w spadku (umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku). Jak się wydaje, umowa ta może być zawarta jeszcze przez samego przedsiębiorcę, skoro dotyczy ona przedsiębiorstwa i nie jest ściśle związana z osobą przedsiębiorcy⁸¹. Zgodnie z art. 922 kc wynikające z niej prawa i obowiązki majątkowe przeszłyby z chwilą śmierci przedsiębiorcy na spadkobierców ustawowych lub testamentowych dziedziczących

⁸¹ Zob. W. Borsiak (w:) K. Osajda (red.), M. Grochowski, J. M. Kondek, P. Księżak, B. Lাকoróński, P. Mikłaszewicz, R. Morek, P. Popardowski, M. Raczkowski, P. Sobolewski, A. Zbiegień-Turzańska, Ł. Żelechowski: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 922.

prawo do przedsiębiorstwa lub udziału w nim oraz zapisobiorcę windykacyjnego, skoro umowa związana jest z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Zawarcie umowy z zarządcą sukcesyjnym jeszcze za życia przedsiębiorcy pozwala mu ukształtować treść stosunku prawnego, jaki będzie łączył zarządcę sukcesyjnego z uprawnionymi do przedsiębiorstwa w spadku po jego śmierci⁸². W ten sposób przedsiębiorca może starać się zniwelować do pewnego stopnia ewentualne nieporozumienia między zarządcą sukcesyjnym a osobami uprawnionymi do przedsiębiorstwa w spadku. W konsekwencji rozwiązanie to stabilizuje także sytuację samego przedsiębiorstwa w spadku oraz osób z nim związanych. Unika się bowiem potencjalnych przestojów w podejmowaniu decyzji związanych z zarządzaniem przedsiębiorstwem w spadku.

Umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku z zarządcą sukcesyjnym może być zawarta także po śmierci przedsiębiorcy. Oczywiście rozwiązanie to jest możliwe tylko wówczas, gdy przedsiębiorca nie zawarł z nim takiej umowy. W takiej sytuacji podmiotowo pierwotną stroną umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku są osoby uprawnione do jego powołania oraz zarządca sukcesyjny. Mając na względzie relatywnie szeroki krąg takich osób, można przypuszczać, że zawieranie umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku w tej sytuacji będzie raczej sporadyczne. Założenie to wynika z potencjalnych trudności w uzgodnieniu wspólnego stanowiska w sprawach związanych z umową przez większą grupę osób. Niezawarcie umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku spowoduje stosowanie do stosunku prawnego między zarządcą sukcesyjnym a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku rozwiązań przewidzianych w dyspozytywnych przepisach ustawy.

Umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku jest umową nienazwaną, koncepcyjnie zbliżoną do umowy menedżerskiej⁸³, jednak z uwagi na

⁸² Umowę taką może poprzedzać powołanie zarządcy sukcesyjnego, ale nie musi. Umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku może zawierać klauzulę powołującą, powołanie może nastąpić także dopiero po zawarciu umowy. W tym ostatnim przypadku umowa musiałaby być uzależniona od podwójnego warunku. Pierwszy dotyczyłby samego aktu powołania dokonywanego przez przedsiębiorcę, drugi – zgody osoby powołanej (drugiej strony umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku) na pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego.

⁸³ Przez umowę menedżerską (umowę o zarządzanie przedsiębiorstwem, umowę o zarządzanie) zwykle rozumie się umowę, w której menedżer (zarządzający, przyjmujący zlecenie) zobowiązuje się za wynagrodzeniem do stałego wykonywania czynności zarządu przedsiębiorstwem zlecniodawcy lub w imieniu podmiotu zarządzającego. Zob.: A. Koronkiewicz-Wiórek, B. Książek, M. Piotrowska-Kłak, L. Siwik, Ł. Świderek, J. Jacyszyn (red.): *Umowy handlowe w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2010, s. 242 i nast.

ustawowe uregulowanie praw i obowiązków zarządcy sukcesyjnego istotnie od niej się różniącą. Jest to umowa nienazwana, konsensualna, kauzalna, zwykle odpłatna i dwustronnie zobowiązująca. Jej kluczowym elementem jest z jednej strony określenie wynagrodzenia zarządcy sukcesyjnego oraz z drugiej wskazanie ewentualnych nadrzędnych celów czy wartości, którymi powinien się kierować przy zarządzaniu przedsiębiorstwem w spadku. Zgodnie z art. 26 ustawy do wynagrodzenia zarządcy sukcesyjnego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego regulujące umowę zlecenia (art. 735 kc). Oznacza to, że wynagrodzenie zarządcy nie stanowi obowiązkowego elementu umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku⁸⁴. Jeżeli jednak nie umówiono się inaczej (w tym, jeżeli w ogóle nie zawarto umowy), zarządcy sukcesyjnemu należy się wynagrodzenie. Wysokość wynagrodzenia zarządcy sukcesyjnego, niezależnie od tego, czy jest to przedmiotem umowy, powinna odpowiadać wykonanej pracy (art. 735 §2 kc). Z uwagi na relatywnie daleko posuniętą uznaniowość przy określaniu należnego wynagrodzenia zarządcy sukcesyjnego, a jednocześnie potencjalnie konfliktogeny charakter tego elementu stosunku prawnego, bardzo ważnym elementem umowy jest precyzyjne określenie zasad jego wynagradzania. Ponieważ zakres praw i obowiązków zarządcy sukcesyjnego określony jest w ustawie i sprowadza się do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku, przedmiotem umowy, obok jego wynagrodzenia, powinny być kwestie nieuregulowane ustawą lub uszczegółowienie czy doprecyzowanie rozwiązań ustawowych. Przykładem postanowień umownych, które nie są przedmiotem regulacji ustawy mogą być te, które zawierają wskazówki dotyczące udziału w określonych postępowaniach w ogóle (np. wzięcia udziału w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego, postępowaniu dotyczącego wyboru partnera prywatnego w celu realizacji przedsięwzięcia w ramach partnerstwo publiczno-prywatnego czy innych przetargach, konkursach lub negocjacjach), sugestie dotyczące kierunku albo celu, do którego powinny zmierzać dalsze działania zarządcy sukcesyjnego (np. w postępowaniach administracyjnych, postępowaniach kontrolnych, nadzorczych, sądowych czy mediacjach). Umowa może także doprecyzowywać, które czynności strony uznają za przekraczające czynności zwykłego zarządu, lub wskazywać nawet, które czynności zwykłego zarządu będą wymagały uzyskania zgody, opinii czy konsultacji z właścicielami przedsiębiorstwa w spadku. Ponieważ postanowienia takie mogą stanowić istotne

⁸⁴ Taki był też zamiar ustawodawcy – zob. s. 33 uzasadnienia do projektu ustawy.

ograniczenie zarządcy sukcesyjnego w zakresie wykonywanych przez niego obowiązków, w tym mogą również wpływać na zakres jego praw, zarządca sukcesyjny może nie wyrazić na nie zgody. W takim przypadku obowiązywać będą rozwiązania ustawowe (brak ograniczeń zarządcy sukcesyjnego w zakresie czynności zwykłego zarządu w sprawach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku).

Każdy właściciel przedsiębiorstwa w spadku ma prawo do udziału w zyskach i obowiązek udziału w stratach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Jego wielkość odpowiada udziałowi, jaki przysługuje właścicielowi w przedsiębiorstwie w spadku. Właściciele przedsiębiorstwa w spadku mogą żądać podziału i wypłaty zysku pomniejszonego o należności publicznoprawne i niepokryte straty z upływem roku od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego i z końcem każdego kolejnego roku za rok poprzedni. Zysk jest wypłacany w odpowiednich częściach właścicielom przedsiębiorstwa w spadku przez zarządcę sukcesyjnego. Na żądanie właścicieli przedsiębiorstwa w spadku zarządca sukcesyjny ma obowiązek wypłacić im zaliczki na poczet przewidywanego zysku, chyba że byłoby to sprzeczne z zasadami prawidłowej gospodarki. Oznacza to, że zaliczki na poczet przewidywanego zysku mogą być wypłacane, jeśli istnieją uzasadnione podstawy, aby przypuszczać, że przedsiębiorstwo w spadku osiągnie zysk w danym okresie rozliczeniowym oraz jego ewentualna wypłata nie wpłynie negatywnie na stabilne funkcjonowanie przedsiębiorstwa w spadku⁸⁵. Wysokość zaliczki musi być uzasadniona sytuacją finansową przedsiębiorstwa w spadku. Zaliczki mogą być wypłacane wyłącznie ze środków pieniężnych. Zarządca sukcesyjny dokonuje rozliczenia wypłaconych zaliczek w terminach wypłaty zysku.

3.3. Zarząd sukcesyjny w spółce cywilnej

Zgodnie z art. 4 ust. 2 ustawy prawo przedsiębiorców, przedsiębiorcami są również wspólnicy spółki cywilnej w zakresie, w jakim wykonują działalność gospodarczą. Regulacja umowy spółki cywilnej narzuca szczególne rozwiązanie w zakresie własności składników majątkowych tworzących przedsiębiorstwo, którym wspólnie zarządzają wspólnicy spółki. Współwłasność

⁸⁵ Zob. uchw. SN z 6 grudnia 1991 r., III CZP117/91; uchw. SN z 14 marca 1995, III CZP 6/95; wyr. SA w Krakowie z 22 października 1933, I A Cr 429/93, Przegląd Sądowy (wklepka) 1996 nr 2, s. 47.

łączna majątku wspólników spółki cywilnej wyłącza możliwość rozporządzania udziałem w ich wspólnym majątku, jak również udziałem w jego poszczególnych składnikach⁸⁶. Specyfika umowy spółki cywilnej, która oparta jest na szczególnym wzajemnym zaufaniu wspólników, powoduje konieczność zapewnienia ich ochrony przed zmiennością składu osobowego spółki, w tym zwłaszcza wejściem do łączącego wspólników stosunku prawnego osób trzecich, w szczególności w wyniku działań tylko jednego wspólnika⁸⁷. Stąd, nawet wypowiedzenie udziału w spółce, czy to przez samego wspólnika, czy też jego osobistego wierzyciela⁸⁸ zostało przez ustawodawcę ograniczone (art. 869 kc)⁸⁹. Mając powyższe na uwadze, aby do spółki mogły wstąpić osoby trzecie, potrzebna jest zgoda wspólników. Ryzyko wejścia do spółki cywilnej osób trzecich bez zgody wspólników pojawia się w przypadku śmierci jednego z nich. W wyniku dziedziczenia, z chwilą otwarcia spadku w miejsce zmarłego wspólnika do spółki mogłyby wejść osoby – spadkobiercy, którym pozostali wspólnicy nie ufają. Skutkiem tego wspólnicy mogliby nie być zainteresowani kontynuowaniem prowadzonej dotąd wspólnie działalności. Dlatego art. 872 kc wprowadza zasadę, zgodnie z którą to od woli wspólników

⁸⁶ Szerzej zob. J. Jezioro (w:) (red. E. Gniewek, P. Machnikowski), *Kodeks cywilny...*, s. 1602 i nast.

⁸⁷ Por.: A. Kidyba (red.), Z. Gawlik, A. Janiak, K. Kopaczyńska-Pieczniak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Lex 2014 r., kom. do art. 869; Z. Kuniewicz, P. Katner: *Zmiany w składzie osobowym wspólników spółki cywilnej a odpowiedzialność za jej zobowiązania* (w:) J. Haberkowski (red.), A. Olejniczak (red.), A. Przyńska (red.), D. Sokołowska (red.), E. Bagińska, K. Bączek-Rozwadowska, Z. Brodecki, J. Byrski, K. Czuba, K.A. Dadańska, A. Doliwa, K. Doliwa, P. Drapała, E. Figura-Góralczyk, G. Gorczyński, J. Górecki, M. Grochowski, J. Jastrzębski, N. Karczewska-Kamińska, W. J. Katner, P. Konik, M. Krajewski, J. Lic, A. Lutkiewicz-Rucińska, E. Łętowska, P. Machnikowski, M. Maciejewska-Szałas, D. Maśniak, M. Mataczyński, G. Matusik, J. Mazurkiewicz, K. Michałowska, K. Michałowska, M. Miller, K. Mularski, I. Mycko-Katner, M. Olczyk, K. Osajda, M. Pannert, J. Panowicz-Lipska, M. Pazdan, M. Pecyna, M. Pyziak-Szafhicka, T. Rzewuski, T. Sokołowski, T. Sójka, R. Szczepaniak, A. Szlęzak, R. Szostak, P. Tereszkiwicz, K. Topolewski, M. Wilejczyk, M. A. Zachariasiewicz, P.D. Zakrzewski, K. Zaradkiewicz, B. Ziemiński, F. Zoll: *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, wyd. Lex 2015 r., s. 334 i nast. Zob. też uchwałę Sądu Najwyższego z 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95, OSNC 1996, nr 3, poz. 33

⁸⁸ W istocie chodzi o wypowiedzenie stosunku spółki czy członkostwa w niej, skoro łącząca wspólników wspólność ma charakter bezudziałowy. Zob. K. Pietrzykowski (w:) *Komentarz...*, t. 2, 2015, s. 827; Z. Kuniewicz, P. Katner: *Zmiany w składzie...*, s. 334 i nast.

⁸⁹ Zob. Szerzej zob. J. Jezioro (w:) (red. E. Gniewek, P. Machnikowski), *Kodeks cywilny...*, s. 1614 i nast.

zależy, czy w przypadku śmierci któregośkolwiek z nich na jego miejsce wejdą do spółki jego spadkobiercy. Decyzję w tej sprawie wspólnicy mogą podjąć zarówno przy tworzeniu umowy spółki, jak i później, w formie uchwały. W przypadku wyrażenia zgody przez wspólników na wejście do spółki spadkobierców jednego z nich (czy w umowie spółki, czy na podstawie podjętej po śmierci wspólnika uchwały), spadkobiercy ci powinni wskazać wspólnikom jedną osobę, która będzie wykonywała ich prawa w ramach umowy spółki. Jeżeli został ustanowiony zarząd sukcesyjny, prawa spadkobierców wspólnika wykonywać będzie zarządca sukcesyjny. Jego prawo do prowadzenia spraw spółki oraz jej reprezentacji odpowiada prawu, jakie przysługiwało zmarłemu wspólnikowi (art. 47 ustawy). Dopóki spadkobiercy nie wskażą jednej osoby, która będzie wykonywała ich prawa, lub dopóki nie zostanie ustanowiony zarządca sukcesyjny, wspólnicy mogą samodzielnie prowadzić przedsiębiorstwo (art. 872 kc).

O ile powyższa regulacja nie budzi wątpliwości, o tyle szczególną uwagę należy zwrócić na art. 47 ustawy. Otóż zgodnie z ustępem 1 omawianego artykułu, w przypadku gdy nie zastrzeżono, że spadkobiercy wspólnika wejdą do spółki cywilnej na jego miejsce, a został ustanowiony zarząd sukcesyjny, z chwilą śmierci wspólnika jego spadkobiercy wchodzi do spółki na jego miejsce, jeżeli pozostali wspólnicy wyrażą na to zgodę. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że rozwiązanie to w swojej istocie pozostaje w zgodzie z regulacją kodeksową. Przepis jednak łączy dwa ważne zagadnienia: zasady wejścia do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika oraz sytuację prawną zarządcy sukcesyjnego. W pierwszym zdaniu art. 47 ust. 1 ustala regułę wejścia do spółki spadkobierców, nie przesądza jednak, czy prawa spadkobierców w spółce będzie mógł wykonywać ustanowiony zarządca sukcesyjny. Moim zdaniem, przepis podkreśla, że w omawianej sytuacji (braku zgody wspólników na wejście do spółki spadkobierców wspólnika), to spadkobiercy wejdą do spółki na miejsce zmarłego wspólnika, jeśli wspólnicy wyrażą na to zgodę. W tym sensie do pewnego stopnia przepis ten stanowi zbędne *superfluum* ustawowe, skoro jest oczywiste, że zarządca sukcesyjny nie ma prawa wejść do spółki w miejsce zmarłego wspólnika, a jedynie może wykonywać prawa osób trzecich, tj. spadkobierców w spółce. Jak się wydaje, budowa przepisu wskazuje jednak, że wyrażenie przez wspólników zgody w tym zakresie nie jest równoznaczne z wyrażeniem zgody na wykonywanie praw spadkobierców przez zarządcę sukcesyjnego. Oznacza to, że wyrażenie przez wspólników spółki cywilnej zgody na wejście do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika jest warunkiem *sine qua non* wykonywania przez nich praw, jakie przysługiwały dotychczasowemu wspólnikowi w umowie spółki. Zgoda ta jednak

nie oznacza zgody na wykonywanie tych praw przez zarządcę sukcesyjnego, ustanowionego czy to przez współnika (jeszcze za jego życia), czy też przez uprawnione osoby, wskazane w art. 12 ustawy. Zdanie drugie analizowanego przepisu stanowi, że zarządca sukcesyjny prowadzi sprawy spółki oraz reprezentuje ją na zasadach obowiązujących zmarłego współnika od dnia wyrażenia zgody przez pozostałych współników. Przepis ten niestety nie wyjaśnia, czy ustawodawca miał na myśli już wyrażoną przez współników zgodę na wejście do spółki spadkobierców, o czym mowa w zdaniu pierwszym ustępu 1, czy też o odrębną zgodę, której przedmiotem byłoby wykonywanie przez zarządcę sukcesyjnego swojej funkcji w spółce. Racjonalna wykładnia art. 47 ust. 1 ustawy nakazuje jego kompleksową interpretację, a to oznacza, że zgoda, o której mowa w zdaniu drugim nie powinna się odnosić do zgody, o której mowa w zdaniu pierwszym. Takie rozumienie przepisu zdaje się potwierdzać pierwsze zdanie ustępu 2, zgodnie z którym zarządca sukcesyjny niezwłocznie po ustanowieniu zarządu sukcesyjnego ma obowiązek zawiadomić na piśmie o fakcie ustanowienia zarządu sukcesyjnego pozostałych współników spółki cywilnej. Trudności powstają przy analizie zdania 2 ust. 2 art. 47 ustawy. Zgodnie z nim, jeżeli współnik nie wyrazi sprzeciwu na piśmie w terminie czternastu dni od dnia otrzymania zawiadomienia o ustanowieniu zarządu sukcesyjnego, przyjmuje się, że wyraził zgodę, o której mowa w ust. 1. Rzecz w tym, że w świetle wyżej poczynionych ustaleń ustęp 1. odnosi się do dwóch różnych zgód: na wstąpienie do spółki spadkobierców w miejsce zmarłego współnika (zdanie 1) oraz zgody na wykonywanie funkcji przez zarządcę sukcesyjnego w spółce (zdanie 2)⁹⁰. Wydaje się, że zgoda, o której tu mowa, a do której jest odesłanie do ustępu 1, dotyczy zgody na wykonywanie funkcji przez zarządcę sukcesyjnego w spółce (zdanie 2). Niezależnie od tych wątpliwości, przepis statuuje domniemanie wyrażenia zgody przez współnika po upływie 14 dni od dnia otrzymania zawiadomienia. Wspólnik, według własnego wyboru, może albo złożyć oświadczenie (również na piśmie), w którym wyraża zgodę na wykonywanie zadań przez zarządcę sukcesyjnego, albo może nie podejmować żadnych działań, a po upływie wyżej określonego terminu

⁹⁰ Zgoda ta nie jest prawnie równoważna zgodzie na powołanie określonej osoby na zarządcę sukcesyjnego. Wspólnicy spółki cywilnej nie mają bowiem prawa powoływania zarządcy sukcesyjnego przedsiębiorstwa któregośkolwiek z nich (z wyjątkiem ich samych), ani wyrażania zgody na powołanie określonej osoby do pełnienia tej funkcji. Jednak brak zgody współników na wykonywanie praw spadkobierców w spółce przez zarządcę sukcesyjnego *de facto i de iure* uniemożliwia ustanowionemu zarządcy sukcesyjnemu wykonywanie zadań.

nastąpi taki sam skutek. Najwięcej trudności interpretacyjnych przynosi ostatnie, trzecie zdanie ust. 2. art. 47 ustawy. Stanowi ono, że oświadczenie o zgodzie na wejście albo o sprzeciwie wobec wejścia do spółki spadkobierców wspólnika pozostali wspólnicy składają zarządcy sukcesyjnemu. Trudności te wynikają z faktu, że analiza wcześniejszych norm prawnych wynikających z art. 47 ustawy jednoznacznie wskazuje kolejność składania przez wspólników oświadczeń w sprawie wstąpienia spadkobierców zmarłego wspólnika do spółki oraz wyrażenia zgody na pełnienie funkcji przez zarządcę sukcesyjnego w spółce. Również logika nakazuje przyjąć wskazaną przez ustawodawcę kolejność składania oświadczeń w przedmiocie ww. spraw. Pozbawione bowiem jest sensu najpierw składanie przez wspólników oświadczeń w sprawie wyrażenia zgody na pełnienie przez zarządcę sukcesyjnego funkcji w spółce, a dopiero później podejmowanie stosownej uchwały w sprawie wyrażenia zgody na wejście do spółki spadkobierców, na rachunek których by ten działał. Zgoda w pierwszej sprawie nie determinuje zgody w drugiej. Możliwa więc byłaby absurdalna sytuacja, w której wspólnicy wyraziliby zgodę na pełnienie funkcji w spółce przez zarządcę sukcesyjnego, a następnie nie wyrazili zgody na wejście do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika. W takim przypadku zarządca sukcesyjny oczywiście nie miałby podstaw prawnych do prowadzenia spraw spółki oraz jej reprezentowania, działając na rzecz spadkobierców. Jak się wydaje, ostatnie zdanie ust. 2 art. 47 ustawy zachowuje sens tylko przy założeniu, że zarządca sukcesyjny reprezentuje spadkobierców zmarłego wspólnika względem pozostałych wspólników spółki cywilnej i to niezależnie od tego, czy wspólnicy wyraziliby zgodę na ewentualne pełnienie przez niego funkcji w spółce. W przypadku braku postanowień umownych regulujących kwestię wejścia do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika, wspólnicy mogą – ale nie muszą – jeszcze się wypowiedzieć w tej sprawie, podejmując stosowną uchwałę. Zawarte w uchwale rozstrzygnięcie mogą przedstawić albo spadkobiercom, albo zarządcy sukcesyjnemu. Przepis jednak stanowi, że powinni to uczynić wobec zarządcy sukcesyjnego. Jak sądzę, tylko w tym kontekście, tj. w odniesieniu do ekspektatywy wejścia spadkobierców zmarłego wspólnika do spółki, przepis zachowuje sens. Należy jednak przy tym podkreślić, że jak już była mowa wyżej, jeśli umowa spółki nie stanowi inaczej, spadkobiercy zmarłego wspólnika po jego śmierci nie wchodzi do spółki. Zasadniczo prowadzi to do wygaśnięcia stosunku, jaki łączył zmarłego wspólnika z pozostałymi wspólnikami. W takiej sytuacji trudno mówić o przedsiębiorstwie w spadku czy udziale w takim przedsiębiorstwie, co uzasadniałoby ustanowienie zarządcy sukcesyjnego. Spadkobiercom pozostaje w zasadzie

tylko rozliczenie ze współnikami, które przebiega analogicznie do rozliczenia z występującym ze spółki cywilnej współnikiem (art. 871 kc).

Do czasu wyrażenia zgody, o której mowa w ust. 1, lub upływu terminu, o którym mowa w ust. 2, pozostali współnicy mogą sami podejmować wszelkie czynności w zakresie prowadzenia spraw spółki.

Śmierć jednego z dwóch współników spółki cywilnej co do zasady powoduje rozwiązanie spółki. Zgodnie z art. 48 ustawy, w takim przypadku spółka ulega rozwiązaniu najpóźniej z upływem 2 miesięcy od dnia śmierci współnika, jeżeli wcześniej nie został ustanowiony zarząd sukcesyjny. Przepisy art. 46 i art. 47 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio, przy czym jedyny współnik spółki cywilnej może sam podejmować wszelkie czynności w zakresie prowadzenia spraw spółki do dnia:

- 1) ustanowienia zarządu sukcesyjnego – w przypadku, gdy umowa spółki cywilnej przewiduje wejście spadkobierców zmarłego współnika do spółki,
- 2) wyrażenia zgody na wejście albo sprzeciwu wobec wejścia do spółki spadkobierców współnika – w przypadku, gdy umowa nie przewiduje wejścia spadkobierców zmarłego współnika do spółki⁹¹,
- 3) upływu terminu, o którym mowa w art. 12 ust. 10 ustawy (2 miesiące od dnia śmierci współnika) – w przypadku gdy wcześniej nie został ustanowiony zarząd sukcesyjny.

3.4. Czynności zarządu – prowadzenie przedsiębiorstwa

Każdy przedsiębiorca prowadzi przedsiębiorstwo pod określoną firmą. Firma pełni wiele funkcji, a jedną z nich jest funkcja odróżniająca⁹². Po śmierci przedsiębiorcy przedsiębiorstwo może nadal funkcjonować, jednak z uwagi na szczególne personalne połączenie przedsiębiorstwa z przedsiębiorcą, także z punktu widzenia odpowiedzialności za zobowiązania powstałe w związku z ruchem przedsiębiorstwa, nie jest obojętne, a zwłaszcza dla wierzycieli, kto prowadzi przedsiębiorstwo. Ponieważ firma osób fizycznych obejmuje co najmniej ich imię i nazwisko (art. 43³ kc), po śmierci przedsiębiorcy, w przypadku

⁹¹ W tym przypadku spółka cywilna ulega rozwiązaniu z dniem złożenia przez jednego współnika zarządcy sukcesyjnemu oświadczenia na piśmie o sprzeciwie w sprawie wejścia do spółki spadkobierców zmarłego współnika.

⁹² Zob. W. Popiołek (red. K. Pietrzykowski) (w:) *Komentarz...*, t. 1, 2013 r., s. 173.

kontynuowania działalności gospodarczej, dotychczasowa firma powinna ulec zmianie. Firma nie może bowiem wprowadzać w błąd. Stąd zgodnie z art. 17 ustawy zarządca sukcesyjny, prowadząc przedsiębiorstwo w spadku, posługuje się dotychczasową firmą przedsiębiorcy z dodatkiem oznaczenia „w spadku”. Takie oznaczenie pozwala osobom trzecim zorientować się w zmianie sytuacji prawnej dotychczasowego przedsiębiorstwa. Zarządca sukcesyjny działa bowiem w imieniu własnym, ale na rachunek właściciela przedsiębiorstwa w spadku. W konsekwencji, za zobowiązania powstałe w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa względem osób trzecich odpowiedzialności nie ponosi zarządca sukcesyjny, a właściciele przedsiębiorstwa. Zmiana firmy ma na celu między innymi zwrócić uwagę uczestnikom obrotu na tę istotną zmianę.

Jak już była mowa wyżej, zarząd sukcesyjny w przeciwieństwie do prokury obejmuje nie tylko uprawnienie, ale także zobowiązanie do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku oraz umocowanie do dokonywania czynności sądowych i pozasądowych związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku⁹³. Umocowanie to obejmuje, moim zdaniem, zarówno dokonywanie czynności prawnych, jak i faktycznych. Zarządca jest także umocowany do dokonywania czynności sądowych i pozasądowych w stosunkach prywatno-prawnych, jak i publiczno-prawnych, procesowych i materialno-prawnych. Zgodnie z art. 20 ustawy nie można ograniczyć zarządu sukcesyjnego ze skutkiem wobec osób trzecich. Przepis ten ma charakter normy *iuris cogentis* i wyraża zakaz ograniczania zakresu umocowania zarządcy sukcesyjnego względem osób trzecich. Z przepisu tego wynika zatem zasada, że o ile zarządca sukcesyjny działa w granicach ustawowego umocowania, jest on uprawniony względem osób trzecich do dokonywania wszelkich czynności w zakresie prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Ewentualne ograniczenia w tym zakresie, poczynione między zarządcą sukcesyjnym a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku (stosunek wewnętrzny), są względem osób trzecich (w stosunkach zewnętrznych) nieskuteczne. Nie oznacza to jednak, że właściciele przedsiębiorstwa nie mogą w umowie z zarządcą sukcesyjnym określić szczegółowych zasad prowadzenia przedsiębiorstwa lub jego

⁹³ Na temat pojęcia czynności sądowych oraz pozasądowych aktualne w zakresie zarządu sukcesyjnego pozostaje szerokie orzecznictwo oraz poglądy prezentowane w literaturze. Por. orz. SN z 10 maja 1935 r., II C 354/35, OSN 1935, nr 11, poz. 453; wyr. SN z 30 kwietnia 1997 r., II UKN 82/97, OSN 1998, nr 7, poz. 217; wyr. SA w Poznaniu z 28 kwietnia 1992 r., I ACa 111/92, Wok 1992 r., nr 10, poz. 31.

reprezentacji, które stanowiłyby ograniczenie praw zarządcy sukcesyjnego do dokonywania określonych czynności prawnych (lub również faktycznych) względem osób trzecich. Ewentualne ich naruszenie, choć nie wywiera wpływu na skuteczność i ważność czynności prawnych w stosunkach zewnętrznych, to może rodzić odpowiedzialność zarządcy sukcesyjnego względem właścicieli przedsiębiorstwa w spadku⁹⁴.

Prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku, podobnie jak prowadzenie każdego przedsiębiorstwa, związane jest z koniecznością podejmowania wielu czynności, zwłaszcza podejmowania decyzji. Powszechnie przyjmuje się podział czynności związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa na czynności zwykłego zarządu oraz czynności wykraczające poza zakres takiego zarządu. Zarządca sukcesyjny jest umocowany do samodzielnego dokonywania czynności zwykłego zarządu w sprawach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku bez konieczności jakichkolwiek konsultacji czy zasięgania opinii z właścicielami przedsiębiorstwa w spadku. Natomiast dokonanie przez zarządcę sukcesyjnego czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu wymaga uzyskania zgody wszystkich właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, a w przypadku braku takiej zgody – zezwolenia sądu (art. 22 ust. 2 ustawy). Zgoda właścicieli przedsiębiorstwa w spadku może być udzielona najpóźniej w chwili dokonywania czynności. Do czynności takich zaliczyć można przykładowo zbycie przedsiębiorstwa w spadku albo udziału w nim. Przepis ten ma charakter normy *ius cogens*, co oznacza, że właściciele przedsiębiorstwa nie mogą inaczej się umówić z zarządcą sukcesyjnym. Ewentualne postanowienie umowne o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem w spadku modyfikujące ustawową zasadę jednomyślności przy wyrażaniu zgody na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd będzie nieważne⁹⁵. W przypadku braku uzyskania zgody, czy to w wyniku braku jednomyślności, czy też stanowiska właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, zarządca sukcesyjny, chcąc mimo to dokonać czynności przekraczającej zwykły zarząd, może wystąpić do sądu o wydanie stosownego zezwolenia w tym zakresie (art. 22 ust. 2 *in fine* ustawy).

⁹⁴ Rozwiązanie to jest analogiczne do np. umocowania wspólników spółki jawnej – art. 29. ustawy z 15 września 2000 r., Kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2017.1577 z póź. zm., dalej ks. Aktualne w tym zakresie pozostają odpowiednie uwagi czynione na gruncie prawa spółek. Zob. K. Kopaczyńska-Pieczniak (w:) A. Kidyba (red.), J. Frąckowiak, M. Michalski, A. J. Witosz: *Kodeks spółek handlowych*, tom 1, Warszawa 2017, s. 312 i nast. z szeroko przywoływanymi tam literaturą i orzecnictwem.

⁹⁵ Nieważność na podstawie art. 58 kc.

Ustawa wprowadza szczególne unormowanie w stosunku do osób niemających zdolności do czynności prawnych albo których zdolność ta jest ograniczona. Sąd opiekuńczy ma bowiem obowiązek ograniczyć zarząd sukcesyjny majątkiem takiej osoby, jeśli jest to niezbędne dla zapewnienia prawidłowego sprawowania zarządu jej majątkiem. W takim przypadku sąd opiekuńczy określa, jakie czynności w zakresie zarządu sukcesyjnego majątkiem tej osoby nie mogą być dokonywane bez pozwolenia sądu, albo poddaje zarządcę sukcesyjnego innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun (art. 23 ustawy)⁹⁶. Podkreślić przy tym należy, że ustawa nie ogranicza uprawnienia sądu opiekuńczego tylko do czynności zarządcy sukcesyjnego przekraczających zwykły zarząd, ale odnosi się do każdego rodzaju czynności, także tych mieszczących się w ramach zwykłego zarządu. Rozwiązanie to podyktowane jest troską ustawodawcy o ochronę praw osób niemających zdolności do czynności prawnych lub mających ograniczoną tę zdolność. Ponieważ zarząd przysługującym im majątkiem wchodzącym w skład przedsiębiorstwa w spadku przejmuje zarządcą sukcesyjną, brak takiego przepisu oznaczałby, że sądowa kontrola sprawowania pieczy nad nim w okresie zarządu sukcesyjnego byłaby mniejsza niż w przypadku sprawowania zarządu majątkiem takich osób przez ich przedstawicieli ustawowych (rodzica, opiekuna czy kuratora). Należy zauważyć, że przepis ten powinien być stosowany w sytuacjach wyjątkowych, gdy sprawowanie prawidłowego zarządu majątkiem osoby niemającej zdolności do czynności prawnych (lub o ograniczonej zdolności do czynności prawnych) jest rzeczywiście zagrożone. Jak podkreśla się w uzasadnieniu do projektu ustawy, niewystarczające jest występowanie jedynie potencjalnego ryzyka naruszenia interesów majątkowych tej osoby⁹⁷. Ingerencja sądu opiekuńczego może i powinna mieć miejsce tylko w przypadku poważnego zagrożenia jej istotnych interesów⁹⁸. Wyjątkowe stosowanie omawianego przepisu uzasadnione jest również bezpośrednim wpływem ewentualnego ograniczenia zarządcy sukcesyjnego przez sąd opiekuńczy na sytuację prawną całego przedsiębiorstwa

⁹⁶ Zob. np. art. 109, 165, 166 ustawy z 25 lutego 1964 r., Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 2017.682 z póź. zm., dalej zwany krio.

⁹⁷ Zob. s. 36 uzasadnienia do projektu ustawy.

⁹⁸ Zob. E. Trybulska-Skoczelaś (w:) J. Wierciński (red.), W. Borsiak, M. Manowska, J. Sadowski, E. Skowrońska-Bocian, B. Trębska, R. Zegadło: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, komentarz do art. 109; J. Słyk (w:) K. Osajda (red.) M. Domański, M. Grochowski, G. Matusik, L. Kociucki, P. Mostowik, J. Pawliczak, M. Prucnal-Wójcik: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 109.

w spadku, a przez to także i innych niż osoby niemające zdolności do czynności prawnych (lub mających ograniczoną zdolność do czynności prawnych) jego właścicieli. Przepis ten nie stanowi *lex specialis* w stosunku do wyżej wskazanego art. 20 ustawy, który chroniąc osoby trzecie, uniemożliwia względem nich ograniczenie zarządu sukcesyjnego.

Ustawa nie określa skutków prawnych niezastosowania się przez zarządcę sukcesyjnego do wprowadzających ograniczenia zarządzeń sądu opiekuńczego. Nie wydaje się zasadne stosowanie w takim przypadku wprost odpowiednich przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zarządca sukcesyjny nie jest bowiem ani opiekunem, ani kuratorem osoby niemającej zdolności do czynności prawnych lub mającej ograniczoną zdolność do czynności prawnych⁹⁹. Jednak art. 23 ustawy nie bez powodu odwołuje się w pewnym zakresie do relacji, jaka zachodzi między opiekunem a osobą pozostającą pod jego opieką. Taka regulacja pozwala przynajmniej pośrednio sięgnąć do rozwiązań przyjętych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym w tym zakresie. Mając na względzie fakt, że ochrona osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych oraz mających ją, lecz ograniczoną, zajmuje szczególne miejsce w polskim systemie prawnym (co nie jest trudne do udowodnienia), można próbować sięgnąć do sankcji nieważności czynności prawnej dokonanej przez zarządcę sukcesyjnego z naruszeniem wskazań zawartych w zarządzeniu sądu opiekuńczego¹⁰⁰. Podstawą do uznania nieważności czynności prawnej dokonanej przez zarządcę sukcesyjnego w tych okolicznościach jest uznanie jego zachowania za działanie sprzeczne z prawem lub ewentualnie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 1, § 2 kc). Ponieważ ustawa przewiduje możliwość poddania zarządcy sukcesyjnego ograniczeniom, jakim podlega opiekun (art. 23 *in fine* ustawy) w tym zakresie zasadnym wydaje się sięgnięcie przynajmniej pośrednio także do orzecznictwa wypracowanego na gruncie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Orzecznictwo i poglądy doktryny dopuszczają sankcję nieważności takich czynności opiekuna m.in. w oparciu o naruszenie przepisów prawa, rzadziej z uwagi na naruszenie zasad współżycia społecznego (art.

⁹⁹ Por. art. 156 ustawy z 25 lutego 1964 r., Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 2017.682 z póź. zm. Zob. także L. Ludwiczak: *Ubezłasnowolnienie w polskim systemie prawnym*, Lexis Nexis 2012, nr 170137.

¹⁰⁰ Analogiczna argumentacja znajdzie zastosowanie w przypadkach, w których zarządca sukcesyjny dokona określonych czynności prawnych bez zgody sądu opiekuńczego, pomimo obowiązku jej uzyskania.

156 krio)¹⁰¹. Należy jednak podkreślić, że przyjęcie tego poglądu może rodzić poważne konsekwencje prawne i pozaprawne. Chcąc uniknąć nieważności czynności prawnej, zarządca sukcesyjny będzie bowiem zmuszony do oczekiwania na wydanie zezwolenia przez sąd opiekuńczy. Trzeba zauważyć, że wymóg uzyskania przez zarządcę sukcesyjnego zgody sądu opiekuńczego przynajmniej w niektórych przypadkach może znacznie opóźnić dokonanie wybranych czynności, co w skrajnych sytuacjach może prowadzić wręcz do utraty określonych korzyści przez przedsiębiorstwo w spadku (właścicieli przedsiębiorstwa w spadku). W zależności od okoliczności danego przypadku może to spowodować nawet odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 417 kc lub 417¹ §3 kc. Niezależnie od powyższego, takie sądowe ograniczenie swobody zarządcy sukcesyjnego nie jest również obojętne dla pozostałych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Nietrudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której wszyscy lub większość właścicieli przedsiębiorstwa w spadku zgadzają się z zamiarami zarządcy sukcesyjnego, jednak ten nie może ich zrealizować z uwagi na wymóg uzyskania zgody sądu. Sąd, podejmując decyzję w sprawie zezwolenia na dokonanie określonej czynności przez zarządcę sukcesyjnego, kieruje się w pierwszej kolejności dobrem osoby niemającej zdolności do czynności prawnych lub mającej taką zdolność, lecz ograniczoną. Dobro to zgodnie z ustawą jest oczywiście definiowane przez zapewnienie prawidłowego sprawowania zarządu majątkiem tej osoby. Jednak podejmowanie decyzji w sprawach gospodarczych jest zwykle obarczone dużym ryzykiem podjęcia nietrafionej decyzji. Nie ma przy tym racjonalnych przesłanek pozwalających przyjąć, że sąd podejmie lepszą decyzję, niż zrobiłby to zarządca sukcesyjny, zwłaszcza wtedy, gdy jego decyzja popierana byłaby również przez właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Ewentualna konfrontacja decyzji sądu i zarządcy sukcesyjnego, zwłaszcza gdy ten ostatni cieszy się zaufaniem i poparciem pozostałych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, może powodować napięcia pomiędzy sądem a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku, jak również między nimi a niemającym zdolności do czynności prawnych (lub mającym ograniczoną zdolność do czynności prawnych).

Sumując, warto podkreślić, że brak przepisów ustawy *expressis verbis* przewidujących sankcję nieważności czynności prawnych zarządcy

¹⁰¹ Zob.: uchwała całej Izby Cywilnej SN z 24.06.1961 r., I CO 16/61, OSNCP 1963/9, poz. 187; wyrok SN z 27.11.2008 r., IV CSK 306/08, LEX nr 531562; wyrok SN z 25.11.2009 r., II CSK 262/09, LEX nr 599836.

sukcesyjnego w omawianym przypadku nie wyklucza możliwości dochodzenia od niego odszkodowania¹⁰². Wydaje się, że wprowadzone ustawą mechanizmy pozwalające właścicielom przedsiębiorstwa monitorować działalność zarządcy sukcesyjnego są wystarczające także dla ochrony interesów osób niemających zdolności do czynności prawnych lub mających ograniczoną zdolność prawną czynną. Ponadto, nie można nie zauważyć, że obok osoby pozbawionej lub o ograniczonej zdolności do czynności prawnych przedsiębiorstwo w spadku zwykle przysługuje także innym osobom, które mają pełną zdolność do czynności prawnych. Osoby te, dbając o swój interes w przedsiębiorstwie w spadku, w tym kontrolując zarządcę sukcesyjnego pośrednio i bezpośrednio, zarazem dbają o interes osoby ewentualnie niemającej zdolności do czynności prawnych (lub mającej ją ograniczoną). Moim zdaniem, te naturalne mechanizmy ochronne są wystarczające dla zabezpieczenia interesów osób, o których mowa w art. 23 ustawy i będą powodowały, że art. 23 ustawy pozostanie przepisem martwym.

Odrębnym zagadnieniem jest możliwość dokonywania czynności prawnych przez zarządcę sukcesyjnego z właścicielami przedsiębiorstwa w spadku w ramach prowadzonego przedsiębiorstwa w spadku. Problem sprowadza się do nieobcego naszemu prawu problemu dokonywania czynności prawnych „z samym sobą”¹⁰³. Zarządca sukcesyjny, dokonując czynności prawnych w imieniu właścicieli przedsiębiorstwa w spadku i działając z drugiej strony również w swoim imieniu, z tym że na własny rachunek, naraża właścicieli przedsiębiorstwa w spadku na ryzyko poniesienia szkody w wyniku potencjalnego konfliktu interesów. W świetle art. 108 kc pełnomocnik nie może być drugą stroną czynności prawnej, której dokonuje w imieniu mocodawcy, chyba że co innego wynika z treści pełnomocnictwa albo ze względu na treść czynności prawnej wyłączona jest możliwość naruszenia interesów mocodawcy. Jak się powszechnie przyjmuje w literaturze przedmiotu, przywołany art. 108 kc nie zakazuje dokonywania czynności prawnych przez pełnomocnika

¹⁰² Szerzej zobacz uwagi zawarte w rozdziale 5 niniejszej pracy.

¹⁰³ Zob.: P. Drapała: *Czynność prawna „z samym sobą”* (art. 108 k.c.), „Państwo i Prawo” 2002, nr 10, s. 52–62; M. Soczyński: *Czynność prawna z samym sobą*, „Rejent” 2005, nr 5, s. 124 i nast.; R. Kwaśnicki: *Zakaz czynności „z samym sobą” (art. 108 KC) i konsekwencje jego złamania na wybranych płaszczyznach prawa spółek kapitałowych*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 10; P. Piniór: *Komentarz do art. 108 Kodeksu cywilnego*, M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*, Warszawa 2018; L. Miroszewski, *Czynność prawna z samym sobą*, „Rzeczpospolita” (z dnia 15 kwietnia 1999 r.).

w opisanych w hipotezie normy okolicznościach pod sankcją odszkodowawczą, a jedynie ogranicza jego zakres umocowania¹⁰⁴. Naruszenie art. 108 kc powoduje, że pełnomocnik staje się rzekomym pełnomocnikiem, co powoduje, że do dokonanych przez niego czynności prawnych znajduje stosowanie art. 103 i 104 kc (sankcja bezskuteczności zawieszanej). Dopuszczenie możliwości reprezentowania interesów obu stron w jednej czynności prawnej przez jedną osobę jest dopuszczalne, jeśli wynika to z treści pełnomocnictwa lub ze względu na treść czynności prawnej wyłączona jest możliwość naruszenia interesów mocodawcy. Zatem zarządca sukcesyjny, aby móc dokonać w swoim imieniu i na własny rachunek czynności prawnej z właścicielami przedsiębiorstwa w spadku w ramach prowadzonego przedsiębiorstwa w spadku, musiałby albo w akcie powołania legitymować się stosowną zgodą na dokonanie (lub dokonywanie) czynności prawnych w takich okolicznościach, albo z powodów obiektywnych dokonanie takich czynności nie zagrażałoby interesom właścicieli przedsiębiorstwa w spadku¹⁰⁵. Zastrzeżenie dopuszczalności dokonania takich czynności w akcie powołania zarządcy sukcesyjnego z pewnością stanowić będzie wyjątek. Natomiast wyłączenie w omawianym przypadku naruszenia interesów właścicieli przedsiębiorstwa w spadku na podstawie treści czynności prawnej, czy – jak się szerzej przyjmuje – z powodów obiektywnych, będzie wymagało za każdym razem badania każdego przypadku z osobna. Warto przy tym zwrócić uwagę, że ustawa wprowadza w stosunku do Kodeksu cywilnego dodatkowe mechanizmy ochronne właścicieli przedsiębiorstwa w spadku przed ewentualnymi nadużyciami zarządcy sukcesyjnego dokonującego czynności prawnej na własny rachunek w ramach prowadzonego przedsiębiorstwa w spadku. Zarządca sukcesyjny, prowadząc przedsiębiorstwo w spadku, odpowiada bowiem wobec właścicieli przedsiębiorstwa w spadku za nienależyte wykonywanie swoich obowiązków. Jeśli więc dopuściłby się niełojalnego względem nich zachowania w ramach prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku, dokonując czynności prawnej na własny rachunek z korzyścią dla siebie, właściciele tego przedsiębiorstwa mogliby nie tylko skorzystać z regulacji art. 103 kc lub 104 kc, ale także

¹⁰⁴ Zob.: R. Strugała (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), B. Burian, A. Cisek, M. Drela, W. Dubis, J. Kołaczyński, K. Gołębiowski, K. Górską, J. Jezioro, J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, J. Nadler, R. Strugała, W. Szydło, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017 r., s. 279 i przywołana tam literatura.

¹⁰⁵ Zob. także: M. Borkowski: Glosa do wyroku SN z dnia 24 lipca 2009 r., II CSK 41, Lex/el. 2011 r., 129013/7; A. Burzak: *Umowa o pośrednictwo*, „PPH” 1992, nr 2 i 3, cz. I i II.

pociągnąć zarządcę sukcesyjnego do odpowiedzialności za nienależyte prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku.

Zarządca sukcesyjny może pozywać i być pozywany w sprawach wynikających z wykonywanej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej lub prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Ma on również prawo i obowiązek brać udział w postępowaniach administracyjnych, podatkowych i sądowo-administracyjnych w takich sprawach. W postępowaniach w takich sprawach zarządca sukcesyjny działa w imieniu własnym, na rzecz właściciela przedsiębiorstwa w spadku. Zarządca sukcesyjny staje się więc stroną w znaczeniu formalnym w tych postępowaniach, natomiast właściciele przedsiębiorstwa w spadku – stronami w znaczeniu materialnym¹⁰⁶. Jak się wydaje, w przypadku gdy określone postępowanie administracyjne, podatkowe lub sądowo-administracyjne zostało wszczęte jeszcze za życia przedsiębiorcy, a zarządca sukcesyjny został ustanowiony z chwilą jego śmierci (tj. w przypadku powołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę), płynnie wstępuje on w miejsce dotychczasowego przedsiębiorcy w postępowaniu. W przypadku organu administracji publicznej prowadzącego postępowanie na podstawie Kodeksu postępowania administracyjnego¹⁰⁷ nie ma podstaw do zawieszenia toczącego się postępowania (art. 97 §1 pkt 1 kpa w zw.)¹⁰⁸. W przypadku postępowania podatkowego śmierć strony jest podstawą obligatoryjnego zawieszenia postępowania (art. 201 §1 pkt 1 ordynacji podatkowej)¹⁰⁹. Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej znowelizowała jednak art. 205a ordynacji podatkowej, zgodnie z którym organ podatkowy podejmuje z urzędu zawieszone postępowanie, gdy ustanie przyczyna zawieszenia, w tym między innymi po ustaleniu zarządcy sukcesyjnego w sprawach objętych zarządem sukcesyjnym. Jednocześnie zgodnie z § 2 art. 205a ordynacji podatkowej, jeżeli w ciągu roku

¹⁰⁶ Szeroko na temat strony w postępowaniu administracyjnym zob.: P. Gołaszewski (w:) R. Hauser (red.), M. Wierzbowski (red.), K. Celińska-Grzegorzczak, M. Cherka, M. Dyl, F. Elbanowski, K. Glibowski, A. Kraczkowski, P. Makowski, J. Piecha, W. Ławczyn, R. Stankiewicz, P. Wajda, K. Wąsowski, K. Wojciechowska: *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 225 i nast. wraz z szeroko przywoływaną tam literaturą i orzecznictwem.

¹⁰⁷ Ustawa z 14 czerwca 1960 r., Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. 2018.2096 t.j., dalej kpa.

¹⁰⁸ Art. 97 §1 pkt 1 kpa odsyła do art. 30 §5 kpa, gdzie jest mowa o osobach sprawujących zarząd majątkiem masy spadkowej. Jak się wydaje, w ramach osób sprawujących zarząd majątkiem masy spadkowej mieści się także zarządca sukcesyjny. Por. P. Gołaszewski (w:) R. Hauser (red.), M. Wierzbowski (red.): *Kodeks postępowania...*, s. 378 i nast. oraz 710 i nast.

¹⁰⁹ Ustawa z 29 sierpnia 1997 r., Dz.U. 2018.800 z późn. zm.

od dnia wydania postanowienia o zawieszeniu postępowania nie zgłoszą się lub nie zostaną ustaleni spadkobiercy zmarłej strony albo postępowanie nie zostanie podjęte z udziałem zarządcy sukcesyjnego, organ podatkowy może zwrócić się do sądu o ustanowienie kuratora spadku, chyba że kurator taki już wcześniej został ustanowiony. Prawa i obowiązki podatnika oraz płatnika będącego przedsiębiorstwem w spadku, w przypadku gdy na mocy ustaw podatkowych podlega obowiązkowi podatkowemu, w okresie od ustanowienia do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego wykonuje zarządca sukcesyjny (art. 7a. § 1 ordynacji podatkowej). W okresie od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego, a także w okresie od dnia, w którym zarządca sukcesyjny przestał pełnić tę funkcję, do dnia powołania kolejnego zarządcy sukcesyjnego albo wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego prawa i obowiązki podatnika oraz płatnika, o których mowa wyżej, wykonują osoby wskazane w art. 14 ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej.

Specyficzną, bo niespójną z rozróżnieniem podmiotowego i przedmiotowego rozumienia przedsiębiorstwa, konstrukcję przyjęto również dla potrzeb zastosowania się do interpretacji podatkowej wydanej jeszcze za życia przedsiębiorcy na jego wnioski. Zgodnie z art. 14n w § 1 w pkt 3 ordynacji podatkowej zastosowanie się przez przedsiębiorstwo w spadku do interpretacji indywidualnej wydanej przed śmiercią przedsiębiorcy nie może mu zaszkodzić. Ustawodawca wyraźnie abstrahuje od osobowej kontynuacji działalności gospodarczej przez zarządcę sukcesyjnego, co zapewne jest wynikiem pozycji prawnej zarządcy sukcesyjnego, który prowadząc przedsiębiorstwo w spadku występuje w swoim imieniu, choć na rachunek jego właścicieli. Podobne rozwiązanie przyjęto w odniesieniu do podatkowych praw i obowiązków. Otóż co do zasady to spadkobiercy podatnika przejmują przewidziane w przepisach prawa podatkowego majątkowe prawa i obowiązki spadkodawcy (art. 97 §1 ordynacji podatkowej). Jednak, jeżeli ustanowiono zarząd sukcesyjny, to przedsiębiorstwo w spadku wstępuje w przewidziane w przepisach prawa podatkowego majątkowe prawa i obowiązki spadkodawcy związane z prowadzoną działalnością gospodarczą, z wyjątkiem tych praw, które nie mogą być kontynuowane na podstawie odrębnych ustaw. Do czasu wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego przewidziane w przepisach prawa podatkowego majątkowe i niemajątkowe prawa i obowiązki spadkodawcy związane z prowadzoną działalnością gospodarczą, w tym również prawa nabyte przez przedsiębiorcę wynikające z decyzji wydanych na podstawie art. 67a § 1 pkt 1 i 2 ordynacji podatkowej są wykonywane przez zarządcę sukcesyjnego.

Analogiczne do przyjętego ordynacji podatkowej rozwiązanie przewiduje art. 124 ustawy prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹¹⁰, zgodnie z którym sąd administracyjny obligatoryjnie zawiesza postępowanie w przypadku śmierci strony. Sąd ma jednak obowiązek podjąć z urzędu zawieszone postępowanie od dnia zgłoszenia się albo wskazania zarządcy sukcesyjnego w sprawach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa (art. 128 §1 pkt 1 ustawy prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi).

Ustawa choć nie odnosi się bezpośrednio do zasad wstąpienia zarządcy sukcesyjnego do postępowania cywilnego toczącego się w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, to jednak znowelizowała Kodeks postępowania cywilnego poprzez dodanie art. 181¹, zgodnie z którym sąd obligatoryjnie podejmuje zawieszone postępowanie (zawieszone w związku ze śmiercią strony) na wniosek zarządcy sukcesyjnego¹¹¹. Jest to lustrzane rozwiązanie w stosunku do analogicznej regulacji przyjętej w postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

Wszelkie oświadczenia oraz doręczenia pism w sprawach wynikających z wykonywanej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej lub prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku dokonuje się wobec zarządcy sukcesyjnego. Po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniu europejskiego poświadczenia spadkowego, zarządca sukcesyjny udziela, na żądanie drugiej strony dokonywanej czynności, informacji o osobach, na rzecz których działa.

Jeżeli do ważności czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu wymagana jest forma szczególna, właściciele przedsiębiorstwa w spadku powinni złożyć oświadczenie obejmujące zgodę w tej samej formie¹¹².

Jak już była mowa wyżej, z uwagi na ustawowo określone, szerokie umocowanie zarządcy sukcesyjnego do podejmowania wszelkich czynności związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku, osoba pełniąca tę funkcję powinna nie tylko posiadać określone kompetencje predysponujące ją do zarządzania przedsiębiorstwem, ale także cieszyć się szczególnym zaufaniem właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (jeśli nie przede wszystkim, to przynajmniej także z powodu ustawowo określonej pozycji prawnej zarządcy

¹¹⁰ Ustawa z 30 sierpnia 2002 r., Dz.U. 2018.1302 t.j.

¹¹¹ Ustawa z 17 listopada 1964 r., Dz.U. 2018.1360 z póź. zm.

¹¹² Zbycie przedsiębiorstwa w spadku albo udziału w nim wymaga zachowania formy aktu notarialnego – art. 25 ustawy.

sukcesyjnego). Mając powyższe na uwadze, ustawa wyłącza możliwość przenoszenia zarządu sukcesyjnego na osoby trzecie (art. 19 ust. 1). Jednocześnie zarządca sukcesyjny może ustanowić pełnomocnika do poszczegółnej czynności lub pewnego rodzaju czynności.

Jednym z kluczowych elementów prowadzonej działalności gospodarczej jest rachunek bankowy, na którym gromadzone są środki pieniężne przedsiębiorcy. Środki te wchodziły w skład przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ kc i jako takie podlegają zarządowi sprawowanemu przez zarządcę sukcesyjnego. Z uwagi jednak na regulację prawa bankowego konieczna była nowelizacja ustawy prawo bankowe umożliwiającą zarządcy sukcesyjnemu swobodny dostęp do tych środków. Zgodnie z dodaną ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej artykułem 59c prawa bankowego¹¹³, po śmierci przedsiębiorcy bank nadal prowadzi rachunek bankowy związany z prowadzoną przez przedsiębiorcę działalnością gospodarczą, jeżeli został ustanowiony zarząd sukcesyjny. Na jego mocy zarządca sukcesyjny ma dostęp do środków zgromadzonych na rachunku oraz możliwość wydawania dotyczących ich dyspozycji i to na zasadzie wyłączności, tj. z wyłączeniem takiego prawa właścicieli przedsiębiorstwa¹¹⁴. Zarządca sukcesyjny ma jednak obowiązek niezwłocznie poinformować bank o osobach, które go powołały, a także o osobach, które uzyskały tytuł prawny do spadku po posiadaczu rachunku.

Bardzo ważnym elementem prowadzenia przedsiębiorstwa są stosunki prawne, jakie przedsiębiorca nawiązuje w trakcie prowadzenia działalności. Z chwilą jego śmierci część wynikających z nich praw i obowiązków wchodzi do spadku. Poza spadkiem pozostają te prawa i obowiązki zmarłego przedsiębiorcy, które są ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami (art. 922 kc). Regulację art. 922 kc poniekąd powtórzono w ustawie o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, gdzie zgodnie z art. 30 w przypadku braku odmiennych postanowień umowy lub przepisów ustawy do umów zawartych przez przedsiębiorcę w zakresie działalności jego przedsiębiorstwa, z wyłączeniem umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy, stosuje się przepisy ust. 2–4. Ponadto, w literaturze przedmiotu podnosi się, że

¹¹³ Ustawa z 29 sierpnia 1997 r., Dz.U. 2018, poz. 2187 z póź. zm.

¹¹⁴ Analogiczne rozwiązanie wprowadzono w art. 13aa ustawy z 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. 2017, poz. 2065 z póź. zm.

do spadku wchodzi tylko prawa i obowiązki majątkowe o charakterze cywilnoprawnym¹¹⁵. Nie wnikając w rozległą i dobrze opisaną już problematykę pojęcia spadku oraz tego, co wchodzi w jego skład, a co pozostaje poza nim, z chwilą śmierci przedsiębiorcy w sposób naturalny aktualne stają się problemy związane z ustaleniem, które z praw i obowiązków zmarłego przedsiębiorcy podlegają dziedziczeniu, zwłaszcza w kontekście prowadzonego przedsiębiorstwa. Na gruncie Kodeksu cywilnego kluczowym zagadnieniem staje się tu rozstrzygnięcie, które z nich pozostawały ściśle związane ze zmarłym. Tylko te bowiem nie wchodzi do spadku. Literatura i orzecznictwo sądowe wypracowały kryteria częściowo ułatwiające rozstrzygnięcie w tym zakresie. Przyjmuje się więc, że ściśle związane z osobą zmarłego są te prawa i obowiązki, które wynikają ze stosunków prawnych opartych na ścisłych relacjach osobistych stron, ich szczególnym zaufaniu (lub przynajmniej jednej ze stron), specyficznych, osobistych umiejętnościach, indywidualnych cechach, zdolnościach, umiejętnościach czy kompetencjach¹¹⁶. Warto jednak zwrócić uwagę, że ustawa – inaczej niż Kodeks cywilny, nie odnosi się do spadku, a jedynie do umów zawartych przez przedsiębiorcę w zakresie działalności jego przedsiębiorstwa. Ponadto, ustawa wyłącza z zakresu swojej regulacji umowy, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy, a nie prawa i obowiązki ściśle z nim związane. Choć różnica wydaje się subtelna, to jednak należy przyjąć, że gdyby ustawodawca chciał powtórzyć regulację Kodeksu cywilnego, posłużyłby się tymi samymi sformułowaniami ustawowymi. Oznacza to, że określając, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa w spadku, najpierw należy posłużyć się art. 922 kc, a dopiero w następnej kolejności sięgnąć do regulacji art. 30 ust. 1 ustawy. Poza regulacją art. 30 ustawy znajdują się te umowy, których wykonanie jest związane z osobistymi przymiotami zmarłego przedsiębiorcy. Problem w tym, że jak już była mowa wyżej, prawa i obowiązki wynikające z takich umów nie wchodzi do spadku. Przepis wydaje się zatem w tym zakresie zbędnym *superfluum* ustawowym.

Ustalenie, które prawa i obowiązki zmarłego przedsiębiorcy pozostają w ramach przedsiębiorstwa w spadku nie następuje ani natychmiastowo, ani automatycznie z chwilą otwarcia spadku. W funkcjonowaniu

¹¹⁵ Zob. J. Kuźmicka-Sulikowska (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.) *Kodeks cywilny...*, s 1720 i nast. Zobacz też uwagi zawarte w rozdziale 4.5 niniejszej pracy.

¹¹⁶ Szerzej zobacz: J. Kuźmicka-Sulikowska (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.) *Kodeks cywilny...*, s 1730 i nast.; W. Borysiak (w:) K. Osajda (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 922 kc.

przedsiębiorstwa powoduje to poważne ryzyko. Ani przyszli właściciele przedsiębiorstwa w spadku, ani druga strona umów zawartych przez przedsiębiorcę, nie mają bowiem pewności co do dalszych losów zawiązanego za życia przedsiębiorcy stosunku prawnego. Mając powyższe na uwadze, ustawodawca wprowadził prawo powstrzymania (art. 30 ust. 2 ustawy). Polega ono na możliwości powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia przez każdą ze stron umowy¹¹⁷. Co więcej, bieg terminów spełnienia świadczenia oraz terminów do wykonania innych obowiązków lub uprawnień wynikających z umowy nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu w okresie od dnia śmierci przedsiębiorcy do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego, a jeżeli zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony – do dnia wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 30 ust. 3 ustawy). Analogicznie, prawo powstrzymania powstaje od chwili śmierci przedsiębiorcy i trwa do chwili ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Prawo powstrzymania nie rozwiązuje jednak problemu w przypadku powołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę. Jak już była mowa wyżej, ustanowienie zarządcy sukcesyjnego następuje bowiem w tej sytuacji w tej samej chwili, a więc w chwili śmierci przedsiębiorcy. W tych okolicznościach prawo powstrzymania w ogóle nie powstanie. Podobnie, jeśli zarządca sukcesyjny został powołany przez przedsiębiorcę bieg terminów spełnienia świadczenia oraz terminów do wykonania innych obowiązków lub uprawnień wynikających z umowy nie zostanie zatrzymany ani zawieszony. Jest to istotny mankament ustawy. Zarządca sukcesyjny powołany przez przedsiębiorcę nie ma bowiem pewności, które z umów związanych z prowadzonym przedsiębiorstwem wejdą w skład przedsiębiorstwa w spadku. Do czasu wydania prawomocnego orzeczenia sądu pewności takiej nie ma również druga strona zawartych umów. Od chwili ustanowienia zarządu sukcesyjnego zarządca sukcesyjny ma obowiązek wykonywać prawa i obowiązki zmarłego przedsiębiorcy wynikające z wykonywanej przez niego działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki wynikające z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku (art. 29 ustawy).

Szczególnym rodzajem umów zawieranych przez przedsiębiorców są umowy o pracę. Śmierć przedsiębiorcy jako pracodawcy wywołuje skomplikowaną

¹¹⁷ Druga strona umowy zawartej przez przedsiębiorcę nie może jednak powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia, jeżeli osoba, o której mowa w art. 14, zaofiaruje świadczenie wzajemne. W takiej sytuacji termin spełnienia świadczenia przez drugą stronę biegnie od dnia zaofiarowania świadczenia. W odniesieniu do tej konstrukcji prawnej aktualne pozostają odpowiednie uwagi poczynione w doktrynie i orzecznictwie na gruncie art. 488 §2 kc, 490 § 1 kc oraz 496 kc.

sytuację prawną zarówno samego przedsiębiorstwa (w spadku), jak i pracowników. Wątpliwości dotyczą tego, czy nadal istnieje zakład pracy (jeśli w ogóle za życia przedsiębiorcy – pracodawcy istniał), rozumiany jako jednostka organizacyjna dotychczas zarządzana i reprezentowana przez zmarłego przedsiębiorcę, a jeśli tak, to na jakiej zasadzie i kto może dokonywać czynności z zakresu prawa pracy¹¹⁸. Dotychczasowy stan prawny zasadniczo wykluczał możliwość płynnego kontynuowania działalności przedsiębiorstwa przez spadkobierców zmarłego przedsiębiorcy¹¹⁹. W konsekwencji także pracownicy pozostawali w szczególnym prawnym stanie „zawieszenia”, skoro nie można było ustalić adresatów ich ewentualnych uprawnień czy roszczeń. Z uwagi na wzajemność powiązań pomiędzy pracownikami a przedsiębiorcą pracodawcą, stan ten jednocześnie generował niekorzystną sytuację także dla samego przedsiębiorstwa, które bez pracowników nie mogło funkcjonować. Stąd regulacja ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej wypełnia dotychczasową lukę prawną w omawianym zakresie czasowym działalności przedsiębiorstwa, dając podstawę prawną zarówno dla przedsiębiorstwa, jak i związanych z nim pracowników. Znowelizowany ustawą Kodeks pracy reguluje sytuację, w której z chwilą śmierci przedsiębiorcy pracodawcy zostaje ustanowiony zarządca sukcesyjny, jak i wówczas, gdy jego ustanowienie następuje w późniejszym terminie. Odrębnie unormowano również kwestię umów o pracę zawartych na czas oznaczony i nieoznaczony.

Co do zasady, śmierć przedsiębiorcy jako pracodawcy powoduje wygaśnięcie umowy o pracę (art. 63² §1 Kodeksu pracy¹²⁰). Kodeks pracy przewiduje

¹¹⁸ Por. R. Golat: *Kto powinien działać za pracodawcę?*, „Służba Pracownicza” 2008, nr 6, s. 11–12. Na problem uznania za pracodawcę osoby fizycznej, a nie prowadzonego przez nią przedsiębiorstwa, zwrócił także uwagę sam Sąd Najwyższy. Zgodnie z wyrokiem z 22 sierpnia 2003 r., zdaniem Sądu pracodawcą jest osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą, a nie prowadzone przez nią przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym (I PK 284/02, OSNP 2004, nr 17, poz. 297). Zob. podobnie wyr. SN z 3 listopada 2010 r., I PK 81/10 2012, nr 1–2, poz. 10. Zob. także: K.W. Baran (w:) K.W. Baran (red.), B.M. Ćwiertniak, S. Driczinski, Z. Góral, A. Kosut, D. Książek, M. Kuba, W. Perdeus, J. Piątkowski, P. Prusiniowski, K. Stefański, M. Tomaszewska, M. Włodarczyk, T. Wyka: *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018, wyd. IV, kom. do art. 3 kp; K. Jaśkowski (w:) K. Jaśkowski, E. Maniewska: *Kodeks pracy. Komentarz*, Lex 2018, dostęp: 2.01.2019, kom. do art. 3 kp.

¹¹⁹ Chodzi tu głównie o art. 1027 kc, zgodnie z którym względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia, spadkobierca może udowodnić swoje prawa wynikające z dziedziczenia tylko stwierdzeniem nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia.

¹²⁰ Ustawa z 26 czerwca 1974 r., Dz.U. 2018.917 z póź. zm., dalej kp.

jednak wyjątki od tej zasady. Wśród nich zasadniczą – z punktu widzenia niniejszej pracy – rolę odgrywa wprowadzony ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej do Kodeksu pracy zarząd sukcesyjny. Jeżeli przedsiębiorca powołał zarządcę sukcesyjnego, z chwilą śmierci pracodawcy co do zasady nie następuje wygaśnięcie umowy o pracę (dotyczy to umów zawartych na czas nieokreślony). W takim przypadku umowa o pracę nadal obowiązuje, a prawa i obowiązki pracodawcy wykonuje zarządca sukcesyjny. Umowa o pracę obowiązuje najpóźniej do chwili wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, chyba że przed tym dniem nastąpiło przejście pracownika przez nowego pracodawcę na zasadach określonych w art. 23 kp. Jeżeli natomiast przedsiębiorca nie powołał zarządcy sukcesyjnego, umowa o pracę wygasa z upływem 30 dni od dnia śmierci pracodawcy, chyba że przed upływem tego terminu osoba uprawniona do dokonywania czynności zachowawczych w ramach przedsiębiorstwa w spadku (wskazana w art. 14 ustawy) albo zarządca sukcesyjny (jeżeli zdołano go ustanowić w tym okresie) uzgodni z pracownikiem, na mocy pisemnego porozumienia stron, że stosunek pracy będzie kontynuowany na dotychczasowych zasadach. W przypadku zawarcia porozumienia przez pracownika z zarządcą sukcesyjnym umowa o pracę może zostać przedłużona maksymalnie do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, natomiast jeśli porozumienie to zostałoby zawarte przez osobę uprawnioną do dokonywania czynności zachowawczych, umowa o pracę może ulec przedłużeniu maksymalnie do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego albo dnia wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 63 §5 kp). Strony porozumienia mogą uzgodnić także wcześniejszy termin rozwiązania umowy o pracę.

Nieco odmiennie ustawodawca traktuje umowy o pracę zawarte na czas określony. Zgodnie z art. 63 §7 kp, jeśli nie doszło do ustanowienia zarządu sukcesyjnego z chwilą śmierci pracodawcy, umowa o pracę na czas określony rozwiązuje się z upływem czasu, na który została zawarta, jeżeli termin jej rozwiązania przypada przed upływem 30 dni od dnia śmierci pracodawcy, chyba że strony¹²¹ uzgodnią wcześniejszy termin rozwiązania umowy. Jeżeli termin rozwiązania umowy o pracę na czas określony przypada po upływie 30 dni od dnia śmierci pracodawcy, umowa o pracę wygasa z dniem wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy

¹²¹ Po śmierci pracodawcy, a przed ustanowieniem zarządcy sukcesyjnego pracodawcę reprezentują osoby wskazane w art. 14 ustawy.

sukcesyjnego, chyba że wcześniej rozwiąże się z upływem czasu, na który została zawarta, albo strony uzgodnią wcześniejszy termin rozwiązania umowy.

Okres od dnia śmierci pracodawcy do dnia wygaśnięcia umowy o pracę albo dokonania uzgodnienia zgodnie z § 5 i 6 art. 63 kp, albo rozwiązania umowy o pracę zgodnie z § 7 art. 63 kp jest okresem usprawiedliwionej nieobecności w pracy, za który pracownik nie zachowuje prawa do wynagrodzenia. Niemniej, w okresie tym osoba uprawniona do dokonywania czynności zachowawczych (wskazana w art. 14 ustawy), a jeżeli został ustanowiony zarząd sukcesyjny – zarządca sukcesyjny, może polecić pracownikowi wykonywanie pracy zgodnej z jego umową o pracę, określając okres wykonywania pracy przez pracownika i wymiar czasu pracy. Wydane w tym okresie polecenie może jednak dotyczyć tylko wykonywania czynności zachowawczych. Ponadto, w razie ponownego zatrudniania pracowników w tej samej grupie zawodowej zarządca sukcesyjny ma obowiązek zatrudnić na poprzednich warunkach pracownika, którego umowa o pracę wygasła z powodu śmierci pracodawcy, jeżeli pracownik ten zgłosi zamiar podjęcia zatrudnienia w ciągu miesiąca od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego (art. 63 § 12 kp).

3.5. Zarząd sukcesyjny a reglamentacja działalności gospodarczej

Instytucja zarządu sukcesyjnego w odniesieniu do reglamentowanej działalności gospodarczej wymusiła wprowadzenie szczególnych regulacji, a także zmian w obrębie już istniejących rozwiązań.

Reglamentacja działalności gospodarczej stanowi istotny wyjątek od zasady wolności działalności gospodarczej¹²². Artykuł 22 Konstytucji RP stanowi, że ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko ze względu na ważny interes publiczny i może nastąpić tylko w formie ustawy. Na tej podstawie wszelkie formy reglamentacji działalności gospodarczej w Polsce muszą mieć podstawę ustawową oraz być uzasadnione ważnym interesem publicznym¹²³. Reglamentacja działalności gospodarczej opiera się

¹²² Szerzej zob.: K. Pokryszka (w.): R. Blicharz (red.) *Publiczne prawo...*, s. 102 i nast.; M. Szydło: *Swoboda działalności gospodarczej*, Warszawa 2005, s. 5 i nast. wraz z przywoływaną tam literaturą i orzecnictwem.

¹²³ Zob. M. Zdyb: *Wolność działalności gospodarczej w Konstytucji RP*, „Rejent” 1997, nr 5; C. Kosikowski: *Wolność gospodarcza w prawie polskim*, Warszawa 1995.

zwykle na wymogu uzyskania odpowiedniej decyzji administracyjnej (koncesji, zezwolenia, pozwolenia, licencji), czasem na wpisie do właściwego rejestru (tzw. działalność regulowana) potwierdzonym stosownym zaświadczeniem¹²⁴. Decyzja administracyjna jako władcze, jednostronne oświadczenie woli organu administracyjnego, oparte na przepisach prawa administracyjnego, określa sytuację prawną konkretnie wskazanego adresata w indywidualnie (konkretnie) oznaczonej sprawie (tzw. podwójna konkretność decyzji administracyjnej)¹²⁵. Decyzja administracyjna, na podstawie której przedsiębiorca uzyskuje prawo prowadzenia reglamentowanej działalności gospodarczej odgrywa fundamentalną rolę w działalności przedsiębiorstwa¹²⁶. Bez niej bowiem przedsiębiorca nie mógłby w ogóle prowadzić tego rodzaju działalności. Stąd, ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej nazywa koncesje, zezwolenia, licencje oraz pozwolenia wydane wobec przedsiębiorcy w formie decyzji administracyjnej organu administracji publicznej, które związane są z wykonywaną przez niego działalnością gospodarczą „decyzjami związanymi z przedsiębiorstwem” (art. 36 ustawy). Do tak rozumianych decyzji związanych z przedsiębiorstwem ustawa nie zalicza decyzji, które zgodnie z odrębnymi przepisami mogą być wydane wyłącznie wobec osoby fizycznej oraz decyzji, z których wynikające prawa i obowiązki przechodzą z mocy prawa na następców prawnych przedsiębiorcy z chwilą jego śmierci. Podkreślenia wymaga, że wyłączenie to dotyczy tylko decyzji w obrębie reglamentacji działalności gospodarczej oraz pozwoleń¹²⁷. Nie obejmuje zatem

¹²⁴ Zob.: C. Kosikowski: *Koncesje i zezwolenia na działalność gospodarczą*, Warszawa 2002; K. Kohutek: *Instytucja koncesji w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej – wybrane zagadnienia*, „PUG” 2005, nr 5, s. 2; tenże: *Zasady podejmowania działalności regulowanej*, „PPH” 2005, nr 6; B. Popowska: *Zezwolenia a swoboda działalności gospodarczej*, „RPEiS” 2005, z. 4, s. 23–35; M. Szydło: *Działalność gospodarcza regulowana*, Pr. Sp. 2005, nr 1; tenże: *Reglamentacja podejmowania działalności gospodarczej w nowej ustawie o swobodzie działalności gospodarczej*, PUG 2004, nr 12; P. Lissoń: *Reglamentacja jako instrument regulacji w sektorach infrastrukturalnych* (w:) W. Sz wajdler, H. Nowicki (red.) *Konstytucyjna zasada wolności gospodarczej*, Toruń 2009; M. Strzelbicki: *Funkcja reglamentacji gospodarczej a funkcja nadzoru gospodarczego* (w:) W. Sz wajdler, H. Nowicki (red.) *Konstytucyjna zasada wolności gospodarczej*, Toruń 2009.

¹²⁵ Zob. M. Dyl (w:) R. Hauser (red.), M. Wierzbowski (red.) *Kodeks postępowania...*, s. 805 wraz z szeroko przywołaną tam literaturą i orzecznictwem.

¹²⁶ Art. 55¹ kc wprost wymienia koncesje, licencje i zezwolenia jako elementy składowe przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym.

¹²⁷ Pozwolenie nie jest zaliczane do klasycznych prawnych form reglamentacji działalności gospodarczej. Za takie uznaje się koncesje, zezwolenia, licencje oraz tzw. działalność regulowaną. Pozwolenie może być jednak kwalifikowane jako tzw. miękka forma reglamentacji.

innych decyzji, które nie mają takiego charakteru (np. niektóre decyzje prezesa UOKiK, decyzje prezesa UZP, decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu)¹²⁸. Takie sformułowanie przepisu może i z pewnością będzie budzić liczne wątpliwości w praktyce obrotu. O ile bowiem w przypadku klasycznych form reglamentacji (koncesje, zezwolenia, licencje, działalność regulowana) dość jednoznacznie można wskazać lub określić, które decyzje administracyjne mają charakter reglamentacyjny, to w pozostałych sprawach taka klasyfikacja może być niejednoznaczna¹²⁹.

Zgodnie z powszechnie przyjmowanym w doktrynie i orzecznictwie poglądem, zasadą jest, że w świetle art. 922 kc do spadku nie wchodzi prawa i obowiązki wynikające ze stosunków karnoprawnych, administracyjno-prawnych, finansowo-prawnych¹³⁰. Oba wyżej wymienione wyjątki mają poniekąd związek ze specyfiką reglamentacji. Reglamentacja zawsze uzasadniona jest ważnym interesem publicznym, a organ, który ją wydaje, zobowiązany jest sprawdzić, czy wnioskujący o nią spełnia przewidziane prawem wymagania, także z uwagi na potrzebę ochrony tego interesu¹³¹.

¹²⁸ Zagadnienie to może rodzić w praktyce liczne kontrowersje

¹²⁹ Rozstrzygnięcia problemu nie ułatwia tytuł rozdziału 7 ustawy, w którym uregulowane są omawiane w tym miejscu zagadnienia. Sugeruje on, że przedmiotem regulacji są decyzje, działalność regulowana i wpisy do rejestru działalności regulowanej oraz innych rejestrów, tymczasem otwierający rozdział art. 36 ogranicza się do koncesji, zezwoleń, licencji i pozwoleń związanych z wykonywaną przez przedsiębiorcę działalnością gospodarczą, nie wspomina zaś o innych decyzjach (art. 45 ustawy odnosi się do działalności regulowanej i innej działalności wymagającej wpisu do rejestru).

¹³⁰ Zob. E. Skowrońska-Bocian: *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2006, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis (wydanie VII), str. 298.

¹³¹ Na temat interesu publicznego zobacz: R. Blicharz, M. Kania: *Klauzula interesu publicznego w publicznym prawie gospodarczym*, „PUG” 2010, nr 5, s. 12–21; E. Kobierzyńska, M. Zdyb: *Klauzula interesu publicznego w działaniach administracji publicznej*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Vol. LXIII, nr 2, 2006, s. 161–179; J. Blicharz: *Kategoria interesu publicznego jako przedmiot działania administracji publicznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2004, t. 40, s. 39; J. Lang: *Z rozważań nad pojęciem interesu w prawie administracyjnym*, (w:) A. Błaś (red.) *Przeobrażenia we współczesnym prawie administracyjnym i w nauce administracji*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji”, 1997, t. 38, s. 127; A. Żurawik: *Klauzula interesu publicznego w prawie gospodarczym krajowym i unijnym*, Europejski Przegląd Sądowy 2012, nr 12, s. 24; tenże: „*Interes publiczny*”, „*interes społeczny*” i „*interes społecznie uzasadniony*”. *Próba dookreślenia pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 2, s. 57; M. Wyrzykowski: *Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986, s. 47; E. Modliński: *Pojęcie interesu publicznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1932, s. 13.

Wymagania te mogą dotyczyć albo cech (osobistych) samego wnioskującego o wydanie decyzji przedsiębiorcy (np. umiejętności, wiek, niekaralność, kwalifikacje, doświadczenie, wykształcenie, rękojmia należytego wykonywania działalności), albo mienia, którym ma być wykonywana działalność reglamentowana (np. jego odpowiednia wartość, ilość określonych rzeczy, ich wielkość, dostęp do nich, odpowiednie zorganizowanie przedsiębiorstwa), albo obu cech jednocześnie. Pierwszy wyjątek, choć zgodnie z wykładnią literalną dotyczy decyzji, które mogą być wydane wyłącznie wobec osoby fizycznej, *de facto* i *de iure* dotyczy tych decyzji administracyjnych, które odnoszą się ściśle do określonych cech danej osoby (np. doradca restrukturyzacyjny)¹³². Wbrew wykładni literalnej przepisu nie chodzi zatem o jakąś szczególną kategorię decyzji administracyjnych, które mogą być wydane jedynie względem osób fizycznych. Jest oczywiste, że osobiste prawa i obowiązki wynikające z takich decyzji administracyjnych nie mogą podlegać sukcesji. Osoba, która ma przejąć przedsiębiorstwo lub zarządzanie nim, musi wykazać w odrębnym postępowaniu, że sama spełnia stawiane prawem wymagania do uzyskania takiej decyzji. Nieco inaczej może być w przypadku decyzji administracyjnych, które odwołują się do nieosobowych kryteriów oceny spełniania warunków wymaganych do ich uzyskania. W przypadku takich decyzji, a zwłaszcza tych, które odnoszą się tylko do składników majątkowych przedsiębiorstwa (tzw. rzeczowe prawa administracyjne)¹³³, wynikające z nich prawa i obowiązki mogą podlegać sukcesji, w tym dziedziczeniu¹³⁴. Podkreślić przy tym jednak należy, że sukcesja uniwersalna jest dopuszczalna w takich przypadkach tylko wówczas, gdy tak stanowi przepis

¹³² Zob. uzasadnienie do projektu ustawy, s. 57.

¹³³ Np. prawo do nieruchomości.

¹³⁴ Zob.: J. Starościk: *Stosunek administracyjnoprawny (w:) System prawa administracyjnego*, t. III, Ossolineum 1978 r., s. 33; J. Wszolek: *Sukcesja administracyjnoprawna w procesie inwestycyjnym – wybrane zagadnienia praktyczne*, „MoP” 2013, nr 22. Zob. także: wyrok WSA we Wrocławiu z 16 kwietnia 2013 r., II SA/Wr 108/13; Wyrok WSA w Szczecinie z 15 maja 2014 r., II SA/Sz 1339/13; wyrok NSA z 10 lutego 2009 r., sygn. akt I OSK 329/08, opubl. w Lex nr 515989. Inaczej: wyrok SN z 7 kwietnia 2004 r. sygn. IV CK 215/03; postanowienie WSA w Łodzi, III SA/Łd 833/15; uchwała Sądu Najwyższego z 24 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 70/92 oraz glosa aprobująca do tej uchwały Z. Leońskiego, OSP 1993/3/56; uchwała Sądu Najwyższego z 11 kwietnia 1991 r., sygn. akt III AZP 1/91, OSNC 1992/1/6; wyrok WSA w Warszawie z 4 sierpnia 2005 r., sygn. akt III SA/Wa 613/05, ZNSA 2006/1/122.

prawa¹³⁵. O tym rodzaju decyzji jest mowa w ramach drugiego wyjątku. Prawa i obowiązki wynikające z takich decyzji mogą bowiem przejść na uprawnione osoby zgodnie z odrębnymi przepisami szczególnymi. Do takich przypadków nie stosuje się przepisów dotyczących ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Warto jednak przy tym zauważyć, że ustawa wprowadziła zmiany w niektórych przepisach szczególnych, uwzględniające specyfikę przejęcia zarządzania przedsiębiorstwem w przypadku śmierci przedsiębiorcy¹³⁶.

Zgodnie z ustawą, co do zasady w przypadku śmierci przedsiębiorcy, decyzja związana z przedsiębiorstwem wygasa (art. 36 ust. 1 ustawy). Jest to zrozumiałe, skoro jak była mowa wyżej, decyzję administracyjną cechuje podwójna konkretność, tj. decyzja dotyczy konkretnej osoby w konkretnej sprawie. W przypadku śmierci przedsiębiorcy zasada konkretności podmiotowej decyzji administracyjnej uzasadnia ustanie jej obowiązywania. Mając jednak na uwadze zasadniczy cel ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem

¹³⁵ Zob.: A. Kidyba: *Sukcesja, kontynuacja, a może coś innego?*, Monitor Prawa Handlowego 2011, nr 1; M.R. Kadej: *Przekształcenie spółki prawa handlowego a posiadane koncesje i licencje*, „Prawo Spółek” 2009, nr 6; S. Babiarczy: *O sposobie rozwiązywania kontrowersji w zakresie następstwa prawnego spadkobierców w polskim prawie podatkowym*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2010, nr 1; B. Brzeziński, M. Kalinowski: *Wybrane zagadnienia podatkowe przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa*, „Monitor Podatkowy” 1994, nr 10; S. Ciarkowski: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2004 r., sygnatura akt: III CK 178/03*, „Gdańskie Studia Prawnicze Przegląd Orzecznictwa” 2007, nr 3; tenże: *Przejsięcie uprawnień w zakresie prawa administracyjnego przysługujących wspólnikom przekształcanej spółki cywilnej na przekształconą spółkę handlową*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2009, nr 1; E.K. Czech: *Koncesje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 5; S. Dudzik: *Zbycie przedsiębiorstwa a sukcesja praw i obowiązków wynikających z aktów administracyjnych*, „Państwo i Prawo” 1994, nr 7–8; Z. Gawlik: *Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu a prawa wynikające z decyzji administracyjnych* [w:] *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, Kraków 2007; J. Trzewik: *Z problematyki przeniesienia praw i obowiązków z pozwoleń na korzystanie ze środowiska*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2015, nr 1, s. 79–104. Z orzecznictwa: wyrok NSA z 18 marca 2011 r., sygn. akt II OSK 524/10, baza orzeczeń nsa.gov.pl; postanowienie NSA z 11 sierpnia 2015 r., II GSK 1438/14, baza orzeczeń nsa.gov.pl; uchwała SN z 24 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 70/92, z glosą Z. Leońskiego opubl. OSP 1993/3/56; a także E. Kruk: *Sankcja administracyjna*, Wyd. UMCS, Lublin 2013, s. 240.

¹³⁶ Por. art. 104 ustawy z 6. września 2001 r. prawo farmaceutyczne, Dz.U. 2017.2211 z póź. zm.; art. 16 ust. 5 ustawy z 6. września 2001 r. o transporcie drogowym, Dz.U. 2017.2200 z póź. zm.

osoby fizycznej, jakim jest przedłużenie funkcjonowania przedsiębiorstwa po śmierci prowadzącego go przedsiębiorcy, wygaśnięcie decyzji związanych z przedsiębiorstwem z chwilą jego śmierci niejednokrotnie niweczyłoby możliwość jego osiągnięcia. Z tych powodów ustawa wprowadziła szczególny okres prolongacyjny. Jeżeli został ustanowiony zarząd sukcesyjny, decyzja związana z przedsiębiorstwem wygasa z upływem 3 miesięcy od dnia jego ustanowienia, natomiast w przypadku nieustanowienia zarządu sukcesyjnego, decyzja taka wygasa z upływem 6 miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy (art. 37 ust. 1 ustawy). Okres prolongacyjny ma na celu umożliwienie uprawnionym osobom podjęcia działań zmierzających do nabycia przez nie uprawnień pozwalających im kontynuować działalność przedsiębiorstwa w spadku. W okresie prolongacyjnym zarządca sukcesyjny, właściciel przedsiębiorstwa w spadku albo wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca, może wystąpić do właściwego organu o wydanie decyzji, na mocy której dotychczasowa decyzja związana z przedsiębiorstwem będzie nadal obowiązywać (nie wygaśnie). Aby to uczynić, zarządca sukcesyjny powinien złożyć wniosek o potwierdzenie możliwości jej wykonywania (art. 38 ustawy). Natomiast właściciel przedsiębiorstwa spadku lub wspólnik w spółki cywilnej powinien złożyć wniosek o przeniesienie na niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem (art. 42 ustawy). Przepisy regulujące złożenie wniosku przez właściciela przedsiębiorstwa w spadku oraz postępowanie wszczęte w wyniku jego złożenia stosuje się odpowiednio do wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca.

Warto zauważyć, że wskazane w art. 37 ust. 1 ustawy terminy prolongacyjne mogą ulec przedłużeniu, jeśli uprawniony wnioskodawca złoży stosowny wniosek, a przed wydaniem decyzji kończącej postępowanie upłynie odpowiednio termin 3 lub 6 miesięcy. W takiej sytuacji decyzja związana z przedsiębiorstwem nie wygasa pomimo upływu wskazanego terminu. Jeżeli jednak decyzja związana z przedsiębiorstwem została wydana na czas określony (np. koncesja w zakresie usług ochrony osób i mienia), a termin jej wygaśnięcia przypada w okresie prolongacyjnym, decyzja ta wygasa w terminie, na który została wydana. Nie znajdzie wówczas zastosowanie instytucja terminu prolongacyjnego. Termin obowiązywania decyzji nie zostanie również przedłużony o czas, w którym ewentualnie toczyć się będzie postępowanie w sprawie wydania decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem (postępowanie wszczęte na wniosek zarządcy sukcesyjnego) czy w sprawie decyzji przenoszącej decyzję związaną z przedsiębiorstwem (postępowanie wszczęte na wniosek właściciela

przedsiębiorstwa w spadku lub współnika spółki cywilnej, w której współnikiem był również zmarły przedsiębiorca).

Ustawa wprowadza nową w polskim systemie prawnym konstrukcję, umożliwiającą osobom trzecim wykonywanie praw i obowiązków wynikających z decyzji administracyjnej (związanej z przedsiębiorstwem) wydanej wobec osoby zmarłej. Nowością jest także możliwość przeniesienia decyzji dotyczącej przedsiębiorstwa z osoby zmarłej na osobę trzecią – właściciela przedsiębiorstwa w spadku lub współnika spółki cywilnej, w której współnikiem był zmarły przedsiębiorca¹³⁷. Obie decyzje wydawane są na wniosek, a ich wydanie jest związane z zamiarem wnioskodawcy kontynuowania działalności przez przedsiębiorstwo w spadku. Jeśli jednak zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony i w ciągu 6 miesięcy od śmierci przedsiębiorcy osoba uprawniona do dokonywania czynności zachowawczych, o których mowa w art. 14 ustawy, zgłosi organowi, który wydał decyzję związaną z przedsiębiorstwem, zaprzestanie prowadzenia działalności objętej tą decyzją, decyzja związana z przedsiębiorstwem wygasa z dniem dokonania zgłoszenia (art. 37 ust. 3 ustawy). W pozostałych przypadkach, tj. gdy zarządca sukcesyjny lub właściciel przedsiębiorstwa (wspólnik spółki cywilnej, w której współnikiem był zmarły przedsiębiorca w spadku) jest zainteresowany kontynuacją działalności przedsiębiorstwa w spadku, powinni złożyć wnioski o wydanie stosownej decyzji. Z uwagi na potencjalną możliwość równoczesnego złożenia wniosku przez zarządcę sukcesyjnego o wydanie decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem, jak i złożenia wniosku przez właściciela przedsiębiorstwa w spadku¹³⁸ o przeniesienie na niego tej decyzji, ustawodawca wzajemnie uzależnia oba postępowania, nadając wyższy priorytet postępowaniu wszczętemu na wniosek zarządcy sukcesyjnego. W przypadku zbiegu takich postępowań¹³⁹ organ je prowadzący ma obowiązek z urzędu zawiesić postępowanie wszczęte na wniosek właściciela przedsiębiorstwa w spadku (art. 37 ust. 2 ustawy)¹⁴⁰. W ten sposób zapobiega

¹³⁷ Por. Wyrok WSA w Szczecinie z 15 maja 2014 r., II SA/Sz 1339/13.

¹³⁸ I odpowiednio, współnika spółki cywilnej, w której współnikiem był zmarły przedsiębiorca.

¹³⁹ Co w świetle art. 42 ustawy jest możliwe tylko wówczas, gdy pierwszy złoży wniosek właściciel przedsiębiorstwa w spadku.

¹⁴⁰ Ponadto, w celu uniknięcia przedłużania stanu niepewności co do osoby uprawnionej do wykonywania praw i obowiązków wynikających z decyzji związanej z przedsiębiorstwem, postanowienie w sprawie zawieszenia jest niezaskarżalne.

się kolizji wykonywania uprawnień i obowiązków wynikających z decyzji związanej z przedsiębiorstwem, które gdyby nie ta regulacja, przysługiwałyby zarówno zarządcy sukcesyjnemu, jak i właścicielowi przedsiębiorstwa w spadku (albo wspólnikowi spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca). Po wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego zawieszone postępowanie w sprawie z wniosku właściciela przedsiębiorstwa w spadku podejmowane jest z urzędu¹⁴¹.

3.5.1. Decyzja potwierdzająca możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem

Zarządca sukcesyjny, niezależnie od tego, czy został powołany przez przedsiębiorcę, czy przez osoby wskazane w art. 12 ustawy, może złożyć w terminie 3 miesięcy od jego ustanowienia wniosek do organu administracji publicznej właściwego w sprawie decyzji związanej z przedsiębiorstwem o potwierdzenie możliwości wykonywania tej decyzji. Organem właściwym do załatwienia tej sprawy jest organ administracji publicznej właściwy dla wydania decyzji reglamentacyjnej. Właściwość tego organu ustala się w oparciu o przepisy materialnego prawa administracyjnego¹⁴². Wniosek zarządcy sukcesyjnego wszczyna postępowanie administracyjne, którego przedmiotem nie jest wydanie odpowiedniej decyzji reglamentacyjnej (koncesji, zezwolenia, licencji) czy pozwolenia na jego rzecz, lecz wydanie decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania przez wnioskodawcę (zarządcę sukcesyjnego) wydanej wcześniej na rzecz zmarłego przedsiębiorcy decyzji administracyjnej. Nie jest to więc ani odpowiednio postępowanie koncesyjne, ani w sprawie wydania zezwolenia czy licencji. Decyzja kończąca to postępowanie nazywa się potwierdzeniem (art. 38 ust. 2 ustawy). Organ administracyjny wydaje potwierdzenie, jeżeli zarządca sukcesyjny spełnia warunki wymagane do uzyskania decyzji związanej z przedsiębiorstwem i przedłoży dokumenty potwierdzające ten fakt¹⁴³, jak również złoży oświadczenie, że przyjmuje wszystkie warunki zawarte w decyzji związanej z przedsiębiorstwem i zobowiązuje się do

¹⁴¹ Podjęcie postępowania z urzędu następuje także w przypadku wniosku złożonego przez wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca.

¹⁴² Właściwym w sprawie jest organ pierwszej instancji.

¹⁴³ Na temat warunków wymaganych do uzyskania decyzji reglamentacyjnej zobacz uwagi zawarte wyżej. Jeżeli ustawa wymaga spełnienia określonych warunków, które mają charakter osobisty, uważa się je za spełnione, jeśli spełnia je zarządca sukcesyjny.

wykonywania związanych z nią obowiązków (art. 38 ust. 2 ustawy)¹⁴⁴. Tak sformułowane przesłanki wydania decyzji potwierdzającej stanowią kompilację wymagań stawianych wnioskodawcy zainteresowanemu uzyskaniem odpowiedniej decyzji reglamentacyjnej (koncesji, zezwolenia czy licencji) lub pozwolenia oraz specyfiki sytuacji prawnej przedsiębiorstwa w spadku i zarządzającego nim zarządcy sukcesyjnego. Z jednej bowiem strony ustawa wymaga, aby zarządca sukcesyjny sam spełniał wymagania stawiane wnioskodawcy w postępowaniu zmierzającym do wydania decyzji reglamentacyjnej (lub pozwolenia), a z drugiej strony, jeśli spełni on te wymagania, nie wydaje nowej decyzji reglamentacyjnej nadającej mu nowe prawa czy obowiązki, a jedynie potwierdza możliwość wykonywania tych, które wynikają z już istniejącej decyzji reglamentacyjnej wydanej wobec zmarłego przedsiębiorcy. Jeżeli zarządca sukcesyjny nie spełni któregokolwiek z wymogów określonych art. 38 ust. 2 ustawy, organ administracji publicznej odmawia wydania potwierdzenia. Odmowa wydania potwierdzenia również przybiera formę decyzji administracyjnej.

O zupełnie wyjątkowej specyfice postępowania w sprawie wydania decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem oraz samej decyzji potwierdzającej świadczy także art. 40 ustawy. Zgodnie z nim, jeśli zarządca sukcesyjny przedłoży organowi prowadzącemu sprawę dokumenty potwierdzające spełnienie warunków wymaganych do uzyskania decyzji związanej z przedsiębiorstwem, jak również złoży oświadczenie, że przyjmuje wszystkie warunki zawarte w decyzji związanej z przedsiębiorstwem i zobowiąże się do wykonywania związanych z nią obowiązków (czyli wymagania, o których mowa w art. 38 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy), już od dnia złożenia wniosku może on wykonywać uprawnienia wynikające z decyzji związanej z przedsiębiorstwem, a ponadto, od tego dnia jest również zobowiązany wykonywać obowiązki związane z tą decyzją. Problem jednak dotyczy tego, kto, kiedy i w jakiej formie decyduje o tym, czy dokumenty załączone do wniosku potwierdzają spełnienie warunków wymaganych do uzyskania decyzji. *Ratio legis* ustawy oraz redakcja przywołanego artykułu wskazują, że zarządca sukcesyjny, jeśli tylko złoży prawidłowo sporządzony i kompletny wniosek o wydanie decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania decyzji

¹⁴⁴ Decyzja potwierdzająca możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem jest decyzją związaną i deklaratoryjną, w tym znaczeniu, że potwierdza prawo wykonywania przez zarządcę sukcesyjnego wynikających z decyzji związanej z przedsiębiorstwem uprawnień oraz obowiązek wykonywania związanych z nią obowiązków.

związanej z przedsiębiorstwem, ma prawo wykonywać uprawnienia wynikające z decyzji związanej z przedsiębiorstwem. Chcąc być zgodnym z taką wykładnią omawianego przepisu, można przyjąć istnienie domniemania, że załączone do wniosku dokumenty potwierdzają spełnianie przez zarządcę sukcesyjnego wymagań, o których mowa w art. 38 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy¹⁴⁵. Brak jednak podstaw prawnych do przyjęcia takiego domniemania. W konsekwencji alternatywą jest przyjęcie rozwiązania, zgodnie z którym o tym, czy zarządca sukcesyjny spełnił wymagania, o których mowa w art. 38 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy, decyduje organ prowadzący postępowanie, wydając stosowne postanowienie. Dopiero od jego wydania (a nie od dnia złożenia wniosku) zarządca sukcesyjny jest uprawniony do wykonywania uprawnień wynikających z decyzji związanej z przedsiębiorstwem. Rozwiązanie to, choć w dużej mierze czyni treść art. 40 ust. 1 ustawy wewnętrznym sprzecznym, to jednak lepiej przystaje do realiów postępowania administracyjnego. Można oczywiście podnosić, że prawo do wykonywania uprawnień powstaje ze skutkiem *ex tunc* po wydaniu postanowienia przez organ prowadzący sprawę, jednak zdecydowanie nie taka była intencja ustawodawcy.

Natomiast obowiązek wykonywania obowiązków wynikających z tej decyzji jest bezwarunkowy i powstaje z chwilą złożenia wniosku. Wyjątkiem są jedynie obowiązki związane z decyzją związaną z przedsiębiorstwem, których termin wykonania upłynął w okresie od dnia śmierci przedsiębiorcy do dnia złożenia wniosku o wydanie decyzji potwierdzającej. Zarządca sukcesyjny jest zobowiązany je wykonać niezwłocznie po dniu, w którym decyzja potwierdzająca stała się ostateczna. Co do istoty rozwiązanie to stanowi kolejne ułatwienie sprawnego przejścia zarządzania przedsiębiorstwem w spadku przez zarządcę sukcesyjnego. Dzięki niemu nie ma wątpliwości, czy przedsiębiorstwo w spadku może kontynuować działalność w toku prowadzonego postępowania administracyjnego, a jednocześnie zarządca sukcesyjny, choć jeszcze nie zapadła ostateczna decyzja, może warunkowo wykonywać prawa i obowiązki związane z decyzją związaną z przedsiębiorstwem. Jednocześnie, jeżeli wykonywanie decyzji związanej z przedsiębiorstwem przez zarządcę sukcesyjnego groziłoby naruszeniem przepisów prawa albo interesu publicznego, organ administracji publicznej, który wydał decyzję związaną z przedsiębiorstwem

¹⁴⁵ Możliwość wykonywania tych uprawnień do czasu rozstrzygnięcia przez organ prowadzący sprawę jest w tym przypadku niezależna od spełnienia przez zarządcę sukcesyjnego materialnych warunków wymaganych do wykonywania określonego rodzaju działalności reglamentowanej.

może zakazać, w drodze postanowienia, jej wykonywania przez zarządcę sukcesyjnego do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia wniosku w sprawie o wydanie potwierdzenia możliwości wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem. Na postanowienie zarządcy sukcesyjnego przysługuje zażalenie.

Ustanowiony zarządca sukcesyjny może przestać pełnić swoją funkcję, a na jego miejsce może zostać ustanowiony kolejny zarządca sukcesyjny. W takiej sytuacji nowy zarządca sukcesyjny powinien złożyć wniosek o wydanie potwierdzenia możliwości wykonywania przez niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem. Wniosek powinien zostać złożony w terminie 3 miesięcy od dnia, w którym poprzedni zarządca sukcesyjny został wykreślony z CEIDG, w przeciwnym wypadku decyzja związana z przedsiębiorstwem wygaśnie. Do wniosku i postępowania, a także decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem, zastosowanie znajdują te same przepisy, które stosuje się w przypadku wniosku pierwszego zarządcy sukcesyjnego. Jeżeli jednak przed dniem złożenia wniosku wydane zostało ostateczne postanowienie o zakazie wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem przez poprzedniego zarządcę sukcesyjnego, nowy zarządca sukcesyjny nie może wykonywać ani uprawnień wynikających z tej decyzji, ani obowiązków związanych z tą decyzją (art. 41 ust. 1 zd. 2 ustawy). Przyjęte tu rozwiązanie budzi wątpliwości. Zakaz wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem dotyczy bowiem poprzedniego zarządcy sukcesyjnego. Zakaz w formie postanowienia skierowany jest do oznaczonego adresata, którym nie jest przedsiębiorstwo w spadku, bo nie ma podmiotowości prawnej, lecz poprzedni zarządca sukcesyjny. Trudno zatem przekonująco uzasadnić odmowę możliwości wykonywania uprawnień i obowiązków wynikających z decyzji związanej z przedsiębiorstwem przez nowego zarządcę sukcesyjnego w takich samych okolicznościach (po złożeniu wniosku w sprawie wydania potwierdzenia), w jakich mógł to czynić poprzedni zarządca sukcesyjny. Jedynym uzasadnieniem mogłaby tu być sytuacja dotycząca nie osoby zarządcy sukcesyjnego, lecz przedsiębiorstwa w spadku.

3.5.2 Decyzja przenosząca na właściciela przedsiębiorstwa w spadku decyzję związaną z przedsiębiorstwem

Jak już była mowa wyżej, ustawa przewiduje, że prawa i obowiązki z decyzji związanej z przedsiębiorstwem mogą być wykonywane tylko przez zarządcę sukcesyjnego albo przez właściciela przedsiębiorstwa w spadku albo współnika spółki cywilnej, w której współnikiem był zmarły przedsiębiorca. Jednocześnie, aby uniknąć sytuacji, w której więcej osób byłoby uprawnionych

i zobowiązanych z jednej decyzji związanej z przedsiębiorstwem, ustawodawca wprowadził mechanizm zapobiegający powstaniu takiej kolizji. I tak, właściciel przedsiębiorstwa w spadku lub wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca, może złożyć wniosek o przeniesienie decyzji związanej z przedsiębiorstwem w terminie 6 miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy – jeżeli nie został ustanowiony zarząd sukcesyjny albo gdy zarząd ten wygał (art. 42 ust.1 ustawy). W konsekwencji, właściciel przedsiębiorstwa w spadku (wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca) nie ma możliwości uzyskania decyzji związanej z przedsiębiorstwem w czasie, w którym zarządca sukcesyjny pełni swą funkcję. W przypadku złożenia wniosku w tym okresie, organ administracji publicznej ma obowiązek zawiesić postępowanie do czasu wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego (art. 37 ust. 2 ustawy). Jeżeli jednak właściciel przedsiębiorstwa w spadku (lub wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca) złoży wniosek o przeniesienie decyzji związanej z przedsiębiorstwem w okresie braku zarządu sukcesyjnego, a następnie zarządca sukcesyjny zostanie ustanowiony, to dopóki zarządca sukcesyjny nie złoży wniosku o wydanie potwierdzenia możliwości wykonywania przez niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem, postępowanie administracyjne wszczęte przez właściciela przedsiębiorstwa w spadku (czy wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca) może się nadal toczyć. Ustawa bowiem nakazuje zawieszenie tego postępowania z urzędu tylko wówczas, gdy zostanie złożony wniosek o potwierdzenie możliwości wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem przez zarządcę sukcesyjnego (art. 37 ust. 2 ustawy). Należy jednak zauważyć, że zgodnie z art. 42 ust. 4 ustawy zarządca sukcesyjny jest stroną postępowania wszczętego na wniosek właściciela przedsiębiorstwa w spadku (jak również wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca). Zatem od chwili jego ustanowienia może on brać udział w toczącym się postępowaniu. Jako strona tego postępowania, mając na względzie potrzebę zapewnienia możliwości sprawnego funkcjonowania przedsiębiorstwa w spadku, ma pełny dostęp do informacji związanych z toczącym się postępowaniem. Choć nie ma on prawa złożenia wniosku o zawieszenie toczącego się postępowania (zgodnie z art. 98 § 1 kpa wniosek taki może złożyć tylko strona, na wniosek której zostało wszczęte postępowanie)¹⁴⁶, to może jednak złożyć wniosek

¹⁴⁶ Szeroko na temat fakultatywnego zawieszenia postępowania zobacz: K. Wojciechowska (w:) R. Hauser (red.), M. Wierzbowski (red.): *Kodeks postępowania...*, s. 769 wraz z przywołaną tam literaturą i orzecznictwem.

o wydanie decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania przez niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem. Jego skutkiem zgodnie z art. 37 ust. 2 ustawy będzie zawieszenie postępowania wszczętego na wniosek właściciela przedsiębiorstwa w spadku (albo wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca).

Wniosek o przeniesienie decyzji związanej z przedsiębiorstwem na właściciela przedsiębiorstwa w spadku (albo wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca) składa się do organu, który wydał decyzję związaną z przedsiębiorstwem. Wraz z wnioskiem właściciel przedsiębiorstwa w spadku powinien przedłożyć:

- 1) dokumenty potwierdzające spełnienie określonych materialnym prawem administracyjnym warunków wymaganych do uzyskania decyzji związanej z przedsiębiorstwem,
- 2) oświadczenie, w którym przyjmuje wszystkie warunki zawarte w decyzji związanej z przedsiębiorstwem i zobowiązuje się do wykonywania związanych z nią obowiązków, a ponadto
- 3) pisemną zgodę pozostałych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku na przeniesienie na niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem.

Złożenie wniosku wraz z ww. załącznikami wszczyna postępowanie administracyjne, w toku którego właściwy organ sprawdza, czy wnioskodawca (właściciel przedsiębiorstwa w spadku lub wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca) spełnia warunki wymagane do uzyskania decyzji związanej z przedsiębiorstwem. Warunki te określone są odrębnymi przepisami materialnego prawa administracyjnego. Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej określa tylko sposób procesowania, natomiast nie zawiera szczegółowych regulacji zarówno proceduralnych, jak i materialno-prawnych. Te są zwykle przedmiotem regulacji Kodeksu postępowania administracyjnego (w zakresie procedury) oraz przepisów *lex specialis* (w zakresie określonych prawem administracyjnym materialnym warunków oraz częściowo także procedury). Podobnie, jak ma to miejsce w postępowaniu w sprawie wydania decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem, warunki, które mają charakter osobisty, uważa się za spełnione, jeżeli spełnia je właściciel przedsiębiorstwa w spadku, na wniosek którego zostało wszczęte postępowanie. Rozwiązanie to w dużej mierze determinować będzie wybór osoby spośród właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, która wystąpi do organu z wnioskiem o przeniesienie decyzji dotyczącej przedsiębiorstwa. Jeżeli więcej osób spełnia warunki wymagane do uzyskania decyzji dotyczącej przedsiębiorstwa,

właściciele przedsiębiorstwa w spadku muszą ustalić między sobą, który z nich wystąpi z przedmiotowym wnioskiem. Nie ma bowiem możliwości przeniesienia decyzji związanej z przedsiębiorstwem na większą liczbę osób. Należy przy tym zauważyć, że z wnioskiem o przeniesienie decyzji związanej z przedsiębiorstwem może wystąpić także wspólnik spółki cywilnej, jeśli zmarły przedsiębiorca był jej wspólnikiem. Do postępowania w takim przypadku stosuje się odpowiednio przepisy, jak w przypadku postępowania wszczętego na wniosek właściciela przedsiębiorstwa w spadku.

Możliwość przeniesienia decyzji administracyjnej na osobę trzecią należy rozpatrywać w kategorii wyjątku od zasady. Zasadą jest trwałość decyzji administracyjnej, która w powiązaniu z podwójną konkretnością decyzji – co do osoby oraz sprawy – oznacza zasadniczo brak możliwości zmiany wydanej decyzji administracyjnej¹⁴⁷. Zasada trwałości decyzji administracyjnej nie ma jednak charakteru bezwzględnego. Wyjątki od niej znaleźć można w Kodeksie postępowania administracyjnego, jak również w przepisach szczególnych. Ich katalog w tym zakresie uzupełnia ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Specyfika ustawy polega jednak na tym, że przewiduje ona możliwość przeniesienia decyzji administracyjnej z osoby zmarłej na osobę żywą. To zupełnie ekstraordynaryjne rozwiązanie znajduje uzasadnienie w samej idei zarządu sukcesyjnego. Jak już była mowa na wstępie niniejszego rozdziału, konstrukcja prawna zarządu sukcesyjnego wymusza konieczność przedłużenia (prolongaty) obowiązywania decyzji administracyjnej pomimo śmierci jej pierwotnego adresata. Rozwiązanie to ma charakter czasowy (3 miesiące od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego albo 6 miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy), a jego ewentualne dalsze przedłużenie jest uzależnione od aktywności uprawnionych osób (zarządcy sukcesyjnego, właściciela przedsiębiorstwa w spadku lub wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był również zmarły przedsiębiorca). Decyzja o przeniesieniu decyzji związanej z przedsiębiorstwem ma charakter decyzji związanej oraz konstytutywnej. Przeniesienie decyzji na właściciela przedsiębiorstwa w spadku lub wspólnika spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca następuje z chwilą wydania ostatecznej decyzji administracyjnej. Chcąc jednak zachować ciągłość działalności przedsiębiorstwa w spadku, ustawodawca wprowadził na czas trwania postępowania – analogiczne jak w przypadku postępowania w przedmiocie wydania decyzji potwierdzającej możliwość

¹⁴⁷ Por. J. Malanowski (w:) R. Hauser (red.), M. Wierzbowski (red.): *Kodeks postępowania...*, s. 1166 i nast. wraz z przywołaną tam literaturą i orzecznictwem.

wykonywania decyzji związanej z przedsiębiorstwem przez zarządcę sukcesyjnego – rozwiązanie, zgodnie z którym wnioskodawca (właściciel przedsiębiorstwa w spadku lub odpowiednio wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca) może wykonywać uprawnienia wynikające z decyzji związanej z przedsiębiorstwem od dnia złożenia wniosku o wydanie decyzji przenoszącej decyzję związaną z przedsiębiorstwem (art. 43 ust. 2 ustawy). Jeżeli w toku tego postępowania zarządca sukcesyjny złoży wniosek o wydanie decyzji potwierdzającej możliwość wykonywania przez niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem, właściciel przedsiębiorstwa w spadku lub wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca będzie mógł wykonywać te uprawnienia dopiero od dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego. Wydaje się, że bardziej uzasadnione byłoby umożliwienie wykonywania tych uprawnień nie od chwili wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, lecz od chwili, w której zarządca sukcesyjny przestał wykonywać swoją funkcję. W takim bowiem przypadku, w razie np. odwołania zarządcy i niepowołania kolejnego nie będzie osoby uprawnionej do wykonywania uprawnień wynikających z decyzji związanej z przedsiębiorstwem ani obowiązków związanych z tą decyzją. Analogicznie unormowana została kwestia wykonywania obowiązków związanych z decyzją związaną z przedsiębiorstwem. Od dnia złożenia wniosku o jej wydanie, wnioskodawca jest zobowiązany je wykonywać, z wyłączeniem okresu zawieszenia postępowania (art. 43 ust. 2 *in fine* ustawy). Podobnie jak ma to miejsce w przypadku postępowania wszczętego na wniosek zarządcy sukcesyjnego uregulowano zabezpieczenie przed niewłaściwym zachowaniem w zakresie wykonywania uprawnień i obowiązków wynikających i związanych z decyzją związaną z przedsiębiorstwem w czasie postępowania w sprawie wydania decyzji przenoszącej decyzję związaną z przedsiębiorstwem. Jeżeli więc wykonywanie decyzji związanej z przedsiębiorstwem przez wnioskodawcę w tym okresie groziłoby naruszeniem przepisów prawa albo interesu publicznego, organ administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie, może zakazać w drodze postanowienia jej wykonywania przez wnioskodawcę do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia wniosku. Na postanowienie wnioskodawcy przysługuje zażalenie. Wnioskodawca jest obowiązany wykonać związane z decyzją związaną z przedsiębiorstwem obowiązki, których termin wykonania upłynął w okresie od dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego do dnia złożenia wniosku o przeniesienie na niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem, niezwłocznie po dniu, w którym decyzja o przeniesieniu na niego decyzji związanej z przedsiębiorstwem stała się ostateczna.

Jeżeli wnioskodawca – właściciel przedsiębiorstwa w spadku lub wspólnik spółki cywilnej, w której wspólnikiem był zmarły przedsiębiorca – nie spełni któregokolwiek z warunków wymaganych do uzyskania decyzji związanej z przedsiębiorstwem (art. 42. ust. 2 pkt 1 ustawy) organ administracji publicznej prowadzący postępowanie odmawia w formie decyzji administracyjnej przeniesienia decyzji związanej z przedsiębiorstwem. W takim przypadku decyzja związana z przedsiębiorstwem wygasa z dniem, w którym decyzja o odmowie jej przeniesienia staje się ostateczna (art. 44 ustawy).

Szczególne miejsce w zakresie reglamentacji działalności gospodarczej zajmuje promesa. Przedsiębiorca, który dysponuje taką decyzją administracyjną może oczekiwać od organu administracyjnego, który ją wydał, uzyskania w określonym czasie właściwej, przyrzeczonej decyzji administracyjnej¹⁴⁸. Promesa, choć nie daje 100% pewności uzyskania przyrzeczonej decyzji, stanowi podstawę rozwijania przedsiębiorstwa tak, aby docelowo uzyskać prawną możliwość wykonywania określonej działalności reglamentowanej. Stąd jej szczególne znaczenie w działalności przedsiębiorców, którzy zaplanowali uzyskanie koncesji czy zezwolenia. Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej jednak nie odnosi się do promesy, która nie mieści się w zakresie znaczeniowym pojęcia „decyzja związana z przedsiębiorstwem”. Niemniej ustawa znowelizowała część ustaw, w których przewidziane zostało wydanie promesy. Dotyczy to ustawy prawo farmaceutyczne, prawo energetyczne¹⁴⁹, ustawy o ochronie osób i mienia¹⁵⁰, ustawy o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków¹⁵¹, ustawy o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym¹⁵². Co do zasady nowelizacje ustalają regułę, zgodnie z którą w przypadku śmierci przedsiębiorcy, w okresie ważności promesy nie można odmówić udzielenia zezwolenia (lub odpowiednio koncesji) na wykonywanie działalności gospodarczej określonej w promesie. Dotyczy to jednak tylko właścicieli przedsiębiorstwa w spadku oraz jeżeli przedsiębiorca

¹⁴⁸ Szerzej na temat promesy zobacz: K. Pokryszka (w:) R. Blicharz (red.) *Publiczne prawo...*, s. 112; S. Koroluk (w:) A. Powałowski (red.) *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 173–175;

¹⁴⁹ Ustawa z 10 kwietnia 1997 r., Dz.U. 2018.755 z póź. zm.

¹⁵⁰ Ustawa z 22 sierpnia 1997 r., Dz.U. 2018.2142 z póź. zm.

¹⁵¹ Ustawa z 7 czerwca 2001 r., Dz.U. 2018.1152 z póź. zm.

¹⁵² Ustawa z 22 czerwca 2001 r., Dz.U. 2018.2037 z póź. zm.

był współnikiem spółki cywilnej, innemu współnikowi tej spółki, jeżeli przedłoży on pisemną zgodę właścicieli przedsiębiorstwa w spadku na udzielenie mu tego zezwolenia. Z kręgu uprawnionych wyłączono więc zarządców sukcesyjnych¹⁵³. Ustawa nie wprowadza dodatkowych ograniczeń w zakresie możliwości uzyskania przyrzeczonej decyzji, pozostawiając te, które zwykle stanowią przesłanki odmowy. Należą do nich:

- 1) uległy zmianie dane zawarte we wniosku o udzielenie promesy inne niż dane osoby, która złożyła wniosek o udzielenie promesy albo
- 2) właściciel przedsiębiorstwa w spadku albo współnik spółki cywilnej, który złożył wniosek o udzielenie zezwolenia (koncesji), nie spełnił wszystkich warunków podanych w promesie albo
- 3) właściciel przedsiębiorstwa w spadku albo współnik spółki cywilnej, który złożył wniosek o udzielenie zezwolenia, nie spełnia warunków wymaganych do wykonywania określonego rodzaju działalności objętej zezwoleniem (koncesją) albo
- 4) jest to uzasadnione zagrożeniem obronności lub bezpieczeństwa państwa lub innego ważnego interesu publicznego.

Osobne miejsce ustawa poświęca działalności regulowanej oraz działalności, której wykonywanie wymaga wpisu do innego niż działalność regulowana rejestru¹⁵⁴. Działalnością regulowaną jest działalność gospodarcza, której wykonywanie uzależnione jest od spełnienia szczególnych warunków, a jej podjęcie wymaga wpisu do odrębnego rejestru (art. 43 ustawy prawo przedsiębiorców)¹⁵⁵. Specyfika tego rodzaju reglamentacji polega na relatywnym odformalizowaniu procedury rejestracyjnej przedsiębior-

¹⁵³ Intencją ustawodawcy w tym zakresie było zapewne wydanie decyzji przyrzeczonej osobom, które ewentualnie docelowo będą kontynuować działalność gospodarczą po zmarłym przedsiębiorcy.

¹⁵⁴ Przykładem takiej działalności może być działalność, o której mowa w ustawie o pośrednictwie ubezpieczeniowym, ustawie prawo farmaceutyczne, ustawie o kredycie konsumenckim, ustawie o bateriach, ustawie o usługach turystycznych, ustawie o ochronie roślin, ustawie o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej.

¹⁵⁵ Działalność regulowaną przewidują m.in. ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty, o ochronie zwierząt, o ochronie osób i mienia, ustawa prawo bankowe, ustawa o usługach detektywistycznych, ustawa o gospodarce nieruchomościami, ustawa o transporcie drogowym, ustawa o transporcie kolejowym, ustawa prawo lotnicze, ustawa prawo dewizowe, ustawa ordynacja podatkowa, ustawa o odnawialnych źródłach energii, ustawa o usługach płatniczych, ustawa prawo pocztowe, ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach czy ustawa prawo telekomunikacyjne.

cy, co odpowiada idei ograniczonej reglamentacji działalności gospodarczej. Warunkiem legalnego podjęcia takiej działalności, jest co do zasady jedynie złożenie wniosku o wpis do organu prowadzącego właściwy rejestr wraz z oświadczeniem o spełnianiu warunków wymaganych do wykonywania tego rodzaju działalności¹⁵⁶. Zasadniczo organ prowadzący rejestr nie wydaje decyzji administracyjnej o wpisie, a jedynie zaświadczenie. Między innymi z tych powodów pojawiła się potrzeba odrębnego uregulowania kwestii kontynuowania działalności regulowanej przez zarządcę sukcesyjnego. Jednocześnie działalność regulowana oparta jest w dużej mierze na osobistych kwalifikacjach i umiejętnościach przedsiębiorcy. Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej w zakresie działalności regulowanej znajduje zastosowanie tylko w tych przypadkach, w których do rejestru mogą być wpisane także inne osoby, niż osoby fizyczne. Spod regulacji ustawy wyjęte zostały zatem te rodzaje działalności regulowanej, które mogą być wykonywane jedynie przez osoby fizyczne. Wyłączenie to jest niezrozumiałe. Ustawa znajdzie bowiem zastosowanie w przypadkach, w których do rejestru mogą być wpisane zarówno osoby fizyczne, jak i inne podmioty prawa¹⁵⁷. Trudno zrozumieć, dlaczego ustawodawca jako kryterium zastosowania ustawy wprowadził automatyczne kryterium czysto rejestracyjne, w dodatku wyłączył spod zakresu obowiązywania ustawy te rodzaje działalności regulowanej, które mogą być wykonywane tylko przez osoby fizyczne. Ustawa przecież dotyczy tylko przedsiębiorstw przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w formie samozatrudnienia. Uzasadnieniem takiego wyłączenia powinien raczej być szczególny rodzaj wykonywanej działalności, ewentualnie jej charakter, a zwłaszcza osobiste

¹⁵⁶ Zob.: K. Pokryszka (w:) R. Blicharz (red.) *Publiczne prawo...*, s. 116 i nast.; M. Szydło: *Reglamentacja podejmowania działalności gospodarczej w nowej ustawie o swobodzie działalności gospodarczej*, „PUG” 2004, nr 12; tenże: *Działalność gospodarcza regulowana*, „Prawo Spółek” 2005, nr 1, s. 41 i nast.; W.J. Katner: *Podstawowe zagadnienia prawne ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, „PPH” 2004, nr 12, s. 9; C. Kosikowski: *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 365 i nast.; M. Etel: *Regulowana działalność gospodarcza a zasada wolności gospodarczej*, „PiP” 2007, nr 2, s. 41 i nast.; K. Kohutek: *Zasady podejmowania działalności regulowanej*, „PPH” 2005, nr 6, s. 35; K. Strzyczkowski: *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 2011, s. 154 i nast.; C. Kosikowski: *Publiczne prawo gospodarcze Polski i Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 179 i nast.

¹⁵⁷ Np. art. 51a ustawy z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach Dz.U. 2018.217 z póź. zm.; art. 19 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, Dz.U. 2018.617 z póź. zm.

predyspozycje, umiejętności przedsiębiorcy, jak ma to miejsce w przypadku lekarza, lekarza dentyści czy pielęgniarki, a nie kryterium jedynie czysto formalne¹⁵⁸.

Możliwość kontynuowania działalności regulowanej przez zarządcę sukcesyjnego w ramach przedsiębiorstwa w spadku zależna jest od złożenia przez niego do organu prowadzącego rejestr wniosku o zmianę oznaczenia działalności dotychczasowego (zmarłego już) przedsiębiorcy, na firmę przedsiębiorcy z dodaniem oznaczenia „w spadku”, przy jednoczesnym wskazaniu imienia i nazwiska zarządcy sukcesyjnego, wraz z jego numerem PESEL oraz NIP (art. 45 ust. 3 pkt 1 ustawy)¹⁵⁹. Wniosek ten zarządca sukcesyjny powinien złożyć w terminie jednego miesiąca od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego (art. 45 ust. 2 *in fine* ustawy). Niezłożenie wniosku w tym terminie skutkować będzie wykreśleniem przedsiębiorcy z rejestru (art. 45 ust. 8 ustawy). Jeżeli zarządca sukcesyjny dołączy do wniosku oświadczenie o spełnieniu warunków wymaganych do wykonywania określonego rodzaju działalności, podlegającej obowiązkowemu wpisowi do rejestru takiej działalności (art. 45 ust. 3 pkt 2 ustawy), skutkiem tego będzie niewykreślenie z rejestru z chwilą śmierci dotychczasowego przedsiębiorcy (art. 45 ust. 3 ustawy). Jeśli jednak organ prowadzący rejestr dokonał uprzedniego wykreślenia¹⁶⁰, organ ten po wniesieniu wniosku wraz z załącznikami powinien z urzędu przywrócić poprzedni wpis. Organ, rozpatrując wniosek zarządcy sukcesyjnego, analogicznie do rozwiązań przyjętych w odniesieniu do innych form reglamentacji, ocenia, czy zarządca spełnia określone prawem warunki wymagane do wykonywania działalności. Te z nich, które mają charakter osobisty, uważa się za spełnione, jeżeli spełnia je zarządca sukcesyjny. W przypadku pozytywnej oceny wniosku zarządcy sukcesyjnego organ prowadzący rejestr dokonuje zmiany wpisu w rejestrze¹⁶¹. Od dnia złożenia wniosku zarządca sukcesyjny jest zobowiązany wykonywać obowiązki związane z wpi-

¹⁵⁸ Zob. art. 101, 102 w zw. z art. 106 ustawy z 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, Dz.U. 2018.2190 z póź. zm.

¹⁵⁹ Jeśli taki numer posiada.

¹⁶⁰ Należy zauważyć, że sytuacje takie mogą nie być wyjątkiem, skoro uprawnione do ustanowienia zarządcy sukcesyjnego osoby mają 2 miesiące od śmierci przedsiębiorcy na jego ustanowienie, a sam zarządca kolejny miesiąc na złożenie wniosku, o którym tu mowa.

¹⁶¹ Ustawy szczególne nie wymagają w takich okolicznościach wydawania decyzji administracyjnej w tym przedmiocie. Wpis (polegający na zmianie wpisu) jest czynnością materialno-techniczną i ma tu charakter deklaratoryjny. Tak też: M. Szydło: *Reglamentacja podejmowania działalności...* s. 10; K. Pokryszka (w:) R. Blicharz (red.) *Publiczne prawo...*, s. 118.

sem do rejestru. Ustawa reguluje również kwestie chwili, od której zarządca sukcesyjny może wykonywać uprawnienia wynikające z wpisu do rejestru, jednak czyni to nieprecyzyjnie. Zgodnie z art. 45 ust. 6 ustawy, jeżeli spełnione są wymogi, o których mowa w ust. 3 tego artykułu (czyli został złożony wniosek oraz oświadczenie o spełnieniu warunków wymaganych do wykonywania działalności wymagającej wpisu do rejestru), zarządca sukcesyjny może wykonywać uprawnienia wynikające z wpisu przedsiębiorcy do rejestru także przed dokonaniem zmiany wpisu w rejestrze przez organ. Wydaje się zasadną interpretacją przywołanego artykułu, zgodnie z którą samo złożenie wniosku wraz z ww. oświadczeniem wystarczy do wykonywania uprawnień wynikających z wpisu do właściwego rejestru. Taka interpretacja jest zgodna z rozwiązaniami przyjętymi w ustawie w odniesieniu do pozostałych form reglamentacji działalności gospodarczej, uregulowanych w art. 38 ustawy w zw. z art. 40 ustawy i w pełni odpowiada celowi ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Powyższe rozwiązania stosuje się także do kolejnego zarządcy sukcesyjnego, z tą jednak różnicą, że kolejny zarządca może złożyć wniosek o zmianę wpisu przedsiębiorcy w rejestrze (w zakresie danych uwzględniających zmianę po poprzednim zarządcy sukcesyjnym) w terminie dwóch miesięcy od dnia, w którym poprzedni zarządca sukcesyjny został wykreślony z CEIDG.

Odpowiedzialność

Odpowiedzialność zarządcy sukcesyjnego mogąca powstać w związku z jego działalnością odgrywa kluczową rolę w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa w spadku. Skutki tejże odpowiedzialności mają bezpośredni wpływ na majątek przedsiębiorstwa w spadku, majątek jego właścicieli, samego zarządcy sukcesyjnego¹⁶². Istotne jest w tym przypadku ustalenie kto, po spełnieniu jakich przesłanek i na jakich zasadach odpowiada za zobowiązania powstałe w związku z prowadzonym przedsiębiorstwem w stosunkach zewnętrznych (tj. wobec jego konsumentów i kontrahentów) oraz w stosunkach wewnętrznych (tj. między zarządcą sukcesyjnym oraz osobami uczestniczącymi w jego powołaniu na podstawie art. 12 ustawy, a finalnie właścicielami przedsiębiorstwa w spadku). Mając to na uwadze, wyróżnić należy dwie fundamentalne dla zagadnień dotyczących odpowiedzialności związanej z zarządem sukcesyjnym płaszczyzny. Pierwsza jest związana z odpowiedzialnością, jaka może powstać w związku z powołaniem i ustanowieniem zarządcy sukcesyjnego. Druga dotyczy odpowiedzialności za zachowania (działania i zaniechania) zarządcy sukcesyjnego w związku z wykonywanym przez niego zarządem sukcesyjnym.

Jak już wcześniej była mowa, w części poświęconej ustanowieniu zarządcy sukcesyjnego, powołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy (art. 12 ustawy) obciążone jest pewnym ryzykiem, gdy osoba powołująca go lub osoby wyrażające zgodę na powołanie (dalej łącznie zwane osobami uczestniczącymi w powołaniu) nie dysponują formalnym potwierdzeniem ich praw do spadku, tj. prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku, aktem poświadczenia dziedziczenia ani europejskim poświadczeniem

¹⁶² Zob. M. Pazdan: *Zarząd sukcesyjny a wykonawca testamentu* (w:) *IUS EST ARS BONI ET AEQUI. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, Wrocław 2018 r., s. 885 i nast.

spadkowym. Dopuszczenie możliwości powołania zarządcy sukcesyjnego przez osobę bez formalnego aktu potwierdzającego prawo do przedsiębiorstwa w spadku podyktowane jest celem ustawy, a więc koniecznością zapewnienia jak najszybszego i płynnego przejęcia zarządzania przedsiębiorstwem w spadku po śmierci przedsiębiorcy. Może się więc zdarzyć, że już po powołaniu zarządcy sukcesyjnego okaże się, że osoby uczestniczące w powołaniu nie znajdują się w kręgu właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Powstaje wówczas problem prawnej skuteczności powołania, a w dalszej kolejności także skuteczności czynności prawnych dokonanych przez zarządcę sukcesyjnego. Jak już była mowa wyżej, powołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy dokonuje się przy udziale notariusza a osoby uczestniczące w powołaniu powinny działać w dobrej wierze. Jest oczywistym, że (prawowici) właściciele przedsiębiorstwa w spadku w każdej chwili mogą odwołać powołanego wcześniej zarządcę sukcesyjnego, a osoby uczestniczące w powołaniu zarządcy sukcesyjnego będą ewentualnie ponosić odpowiedzialność karną za złożenie nieprawdziwych oświadczeń. Jednak konstrukcja art. 12 ustawy przemawia za tym, że powołanie zarządcy sukcesyjnego przez osoby wskazane w jego ustępie 1. jest skuteczne i ważne, także wówczas, gdy finalnie okaże się, że osoby te nie są właścicielami przedsiębiorstwa w spadku¹⁶³. Ustawodawca, wskazując osoby uprawnione do powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy przesądził, że nie muszą one legitymować się formalnym tytułem prawnym do przedsiębiorstwa w spadku. Uregulowana artykułem 12 ustawy procedura powołania zarządcy sukcesyjnego wymaga od nich działania w dobrej wierze oraz w zgodzie z ich najlepszą wiedzą co do osób potencjalnie mieszczących się w kręgu właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. W tym zakresie wszystkie te osoby składają stosowne oświadczenia przed notariuszem¹⁶⁴. Jednocześnie

¹⁶³ Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez osoby wskazane w art. 12 ust. 2, tj. właściciela przedsiębiorstwa w spadku legitymizującego się prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia albo europejskim poświadczeniem spadkowym nie powoduje takich problemów, gdyż ich krąg jest prawnie pewny i potwierdzony przez uprawnione podmioty.

¹⁶⁴ Osoby te będą ponosić odpowiedzialność karną jedynie wówczas, gdy okaże się, że umyślnie skłamały, składając oświadczenia (o których mowa wyżej) przed notariuszem. Natomiast, jeśli ich oświadczenia okażą się nieprawdziwe, ale nie będzie można postawić im zarzutu umyślnego złożenia nieprawdziwych oświadczeń, czyli działania w złej wierze (np. gdy w chwili składania oświadczeń osoby te nie wiedziały o istnieniu innych osób, którym przysługiwał udział w przedsiębiorstwie w spadku), osoby te nie zostaną pociągnięte do odpowiedzialności karnej za składanie nieprawdziwych oświadczeń.

żaden przepis ustawy nie uzależnia ważności lub skuteczności czynności prawnych dokonanych przez zarządcę sukcesyjnego powołanego przez nie od potwierdzenia ich tytułu prawnego do przedsiębiorstwa w spadku. Można zatem przyjąć, że co do zasady w tych okolicznościach i patrząc tylko z tej z tej perspektywy, zarówno powołanie zarządcy sukcesyjnego, jak i dokonane przez niego później czynności prawne zachowują ważność oraz prawną skuteczność. Jeżeli jednak zarządca sukcesyjny zostanie powołany z naruszeniem art. 12 ustawy, zgodnie z art. 34 ustawy do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku przez zarządcę sukcesyjnego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia z wszystkimi tego konsekwencjami¹⁶⁵. Sytuacja taka wywoła poważne konsekwencje prawne. Prowadzenie cudzych spraw w takich okolicznościach, w stosunkach zewnętrznych tj. pomiędzy zarządcą sukcesyjnym a osobami trzecimi, dokonującymi czynności prawnych z rzekomo reprezentującym przedsiębiorstwo w spadku zarządcą sukcesyjnym, opiera się na działaniu tzw. pełnomocnika rzekomego (*falsus procurator*) w rozumieniu art. 103 i 104 kc. Zatem wszystkie dokonane przez zarządcę sukcesyjnego w ramach zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem w spadku dwustronne czynności prawne będą podlegały konieczności weryfikacji poprzez ich ewentualne potwierdzenie (art. 103 kc), natomiast jednostronne czynności prawne będą co do zasady nieważne (art. 104 kc)¹⁶⁶. Jak sądzę, nie trzeba przy tym szerzej opisywać konsekwencji takiej sytuacji dla pewności obrotu i wiarygodności w oczach kontrahentów i konsumentów przedsiębiorstwa w spadku. Stąd, kluczowe znaczenie w omawianym przypadku ma wykładnia sformułowania „naruszenie art. 12 ustawy”. Użyte w art. 34 ustawy sformułowanie „powołanie zarządcy sukcesyjnego z naruszeniem art. 12 ustawy” należy moim zdaniem rozumieć wąsko, jako naruszenie przewidzianej w art. 12 ustawy procedury. Przykładem naruszeń w tym zakresie może być źle policzony udział w przedsiębiorstwie w spadku osób, których zgoda jest potrzebna

¹⁶⁵ Por. wyr. SN z 7 kwietnia 2015 r., III CSK 272/14 Legalis; wyrok SN z 5. grudnia 2014 r., CSK 37/14 Legalis; wyr. SN z 8. listopada 2016 r., CSK 368/15 Legalis; wyrok SN z 12. lipca 1978 r., IV CR 124/78, OSN 1979 r., nr 6, poz. 112; wyrok SN z 21. grudnia 1967 r., I CR 526/67, OSP 1969 r., nr 2, poz. 34.

¹⁶⁶ Zob. M. Dubis (w:) (red. E. Gniewek, P. Machnikowski) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017 r., s. 1457 i nast.

do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 12 ust. 3 ustawy)¹⁶⁷, niezłożenie oświadczeń przez osoby uczestniczące w procesie powołania zarządcy sukcesyjnego albo złożenie ich w nieodpowiedniej treści¹⁶⁸. Osobną kwestią jest powołanie zarządcy sukcesyjnego bez udziału notariusza. Choć takie postępowanie stanowi oczywiste naruszenie art. 12 ustawy, to w pierwszej kolejności należy zauważyć, że w takim przypadku w ogóle nie dojdzie do powołania zarządcy sukcesyjnego. Niedochowanie formy aktu notarialnego czynności prawnej powoduje bowiem jej nieważność z mocy ustawy (art. 73 § 2 kc). Skutkiem tego, powołanie zarządcy sukcesyjnego jest nieważne. Osoba powołana w tej formie nie jest zarządcą sukcesyjnym przedsiębiorstwa w spadku. W takiej sytuacji, można przyjąć, że art. 34 ustawy w ogóle nie znajduje zastosowania, gdyż jego hipoteza odnosi się do przypadków, w których działa zarządca sukcesyjny. Można jednak również bronić tezy, że ustawodawca chciał objąć zakresem regulacji art. 34 ustawy także taki przypadek. Argumentem przemawiającym za taką interpretacją jest fakt, że jeśli nawet art. 34 ustawy nie znajduje zastosowania w omawianym przypadku, to osoba nieważnie (bez udziału notariusza) powołana na zarządcę sukcesyjnego i tak w świetle art. 752 kc jest osobą prowadzącą cudze sprawy bez zlecenia. *Summa summarum*, obie interpretacje przepisu prowadzą do tych samych skutków prawnych.

Problematyczne natomiast może być stwierdzenie, zgodnie z którym art. 34 ustawy nie obejmuje swoim zakresem regulacji przypadków, w których osoby uczestniczące w procesie powołania podały nieprawdziwe informacje, złożyły fałszywe oświadczenia czy działały w złej wierze. Można próbować przyjąć, że w takich przypadkach procedura jest dochowana, bowiem wskazane w art. 12 ustawy osoby, choć nieprawdziwe, to jednak złożyły stosowne oświadczenia, a zatem art. 12 ustawy nie został naruszony. Problem ten jest jednak szerszy i omówiony zostanie niżej. Podkreślić jednak należy, że osoba powołująca zarządcę sukcesyjnego i działająca w tym zakresie w złej wierze,

¹⁶⁷ Nie jest natomiast jednoznaczne, czy przy obliczaniu wielkości udziału należy brać pod uwagę tylko udziały w przedsiębiorstwie w spadku osób znanych w dniu powoływania zarządcy sukcesyjnego, czy także osób, których prawo do udziału w przedsiębiorstwie w spadku zostało ujawnione w późniejszym czasie. Opowiadam się za tym pierwszym rozwiązaniem. Za takim rozwiązaniem przemawia ust. 4 art. 12 ustawy.

¹⁶⁸ W takim przypadku do odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną niedopełnieniem obowiązków przez notariusza można pociągnąć także notariusza, przed którym dokonywane było powołanie zarządcy sukcesyjnego.

jak również osoby, które wyraziły na takie powołanie zgodę, choć nie były do tego uprawnione, ponoszą solidarnie z zarządcą sukcesyjnym odpowiedzialność za wyrządzoną przez niego szkodę w związku ze sprawowanym zarządem sukcesyjnym (art. 33 ust. 3 ustawy)¹⁶⁹. Warto zauważyć, że przywołany przepis stanowi podstawę odpowiedzialności zarządcy sukcesyjnego za wyrządzoną przez niego szkodę. Jest to rozwiązanie wyjątkowe, gdyż co do zasady zarządca sukcesyjny nie ponosi odpowiedzialności ani za zobowiązania zaciągnięte na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, ani za szkodę wyrządzoną osobom trzecim w związku z ruchem przedsiębiorstwa. Jego odpowiedzialność ogranicza się co do zasady do szkody wyrządzonej na skutek nienależytego wykonywania swoich obowiązków, a więc w stosunkach wewnętrznych¹⁷⁰. Natomiast art. 33 ust. 3 ustawy nie ogranicza odpowiedzialności zarządcy sukcesyjnego do właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (czy szerzej osób uczestniczących w powołaniu – jeśli okazało się, że któraś z nich jednak nie jest właścicielem przedsiębiorstwa w spadku), umożliwiając pociągnięcie go do odpowiedzialności także przez osoby trzecie, nie określa również tytułu jego ewentualnej odpowiedzialności. Stanowi zatem istotne rozszerzenie odpowiedzialności zarządcy sukcesyjnego. O ile rozwiązanie to znajduje uzasadnienie w przypadku świadomości zarządcy sukcesyjnego co do naruszenia art. 12 ustawy, to w pozostałych przypadkach może rodzić wątpliwości. Zarządca sukcesyjny może bowiem nie wiedzieć o ewentualnych naruszeniach procedury jego powołania i ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Trudno w takich sytuacjach znaleźć racjonalne uzasadnienie dla pociągnięcia go do odpowiedzialności za ewentualnie wyrządzone szkody. Niemniej *de lege lata* rozwiązanie to wskazuje na konieczność dokładnej weryfikacji procesu powołania zarządcy sukcesyjnego przez samego zarządcę. Leży to bowiem w jego interesie.

Jednocześnie ustawa chroni właściciela przedsiębiorstwa w spadku, który w wyniku naruszenia jej art. 12 nie uczestniczył w powołaniu zarządcy sukcesyjnego. Taki właściciel przedsiębiorstwa w spadku ponosi odpowiedzialność za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku do wartości stanu czynnego przedsiębiorstwa w spadku przypadającej na jego

¹⁶⁹ Choć ustawa nie doprecyzowuje, że chodzi tu o szkodę wyrządzoną przez zarządcę sukcesyjnego w związku ze sprawowanym przez niego zarządem sukcesyjnym, jest oczywiste, że przepis ten nie może się odnosić do szkód wyrządzonych przez zarządcę sukcesyjnego poza zakresem spraw związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku (*clara non sunt interpretanda*).

¹⁷⁰ Szerzej na ten temat zobacz dalsze uwagi.

udział, według stanu na dzień, w którym dowiedział się o ustanowieniu zarządu sukcesyjnego. Do ustalania stanu czynnego przedsiębiorstwa w spadku stosuje się odpowiednio przepisy o ustalaniu stanu czynnego spadku. To ograniczenie odpowiedzialności, nie dotyczy zobowiązań powstałych po dniu, w którym właściciel przedsiębiorstwa w spadku dowiedział się o ustanowieniu zarządu sukcesyjnego, chyba że niezwłocznie odwołał zarządcę sukcesyjnego, a jeżeli nie był uprawniony do odwołania zarządcy sukcesyjnego – zażądał jego odwołania przez osoby uprawnione (art. 35 ustawy). Przywołany wyżej przepis może być niejednoznaczny, przez co wymaga doprecyzowania. Otóż odnosi się on do właściciela przedsiębiorstwa w spadku, który nie uczestniczył w powołaniu zarządcy sukcesyjnego na skutek naruszenia art. 12 ustawy. Raz jeszcze należy wrócić do wyżej wskazanej wagi ustalenia znaczenia sformułowania naruszenia art. 12 ustawy. Intencją ustawodawcy było, aby osoby pominięte przy powoływaniu zarządcy sukcesyjnego, a będące właścicielami przedsiębiorstwa w spadku podlegały ochronie w kontekście odpowiedzialności za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Ustawodawca założył przy tym, że złożenie nieprawdziwych (umyślnie – czyli w złej wierze lub nieumyślnie – w dobrej wierze) oświadczeń przez osoby uczestniczące w powołaniu zarządcy sukcesyjnego, stanowi naruszenie art. 12 ustawy. Tak jednak nie jest. Artykuł 12 ustawy wymaga złożenia stosownych oświadczeń¹⁷¹, nie przesądza natomiast o ich prawdziwości, zastrzegając jedynie, że osoba powołująca zarządcę sukcesyjnego składa je pod rygorem odpowiedzialności karnej za składanie nieprawdziwych oświadczeń. Artykuł 35 ustawy należy interpretować zatem w ten sposób, że przewidzianej w nim ochronie podlega właściciel przedsiębiorstwa w spadku, który nie uczestniczył w powołaniu zarządcy sukcesyjnego na skutek złożenia nieprawdziwych oświadczeń przez osoby uczestniczące w jego powołaniu. Trzeba przy tym podkreślić, że choć taka wykładnia tego przepisu jest szersza od jego treści (art. 12 nie wymaga złożenia oświadczeń od wszystkich uczestników powołania zarządcy sukcesyjnego, a jedynie od osoby powołującej)¹⁷²,

¹⁷¹ Jak była mowa wyżej, w rozdziale poświęconym ustanowieniu zarządu sukcesyjnego, obowiązek złożenia analogicznych oświadczeń spoczywa na wszystkich osobach uczestniczących w powołaniu zarządcy sukcesyjnego (co wynika z art. 95zc §1 pkt 3 ustawy prawo o notariacie), a nie tylko na osobie go powołującej, jak stanowi art. 12 ustawy. W tym zakresie wskazywana wcześniej niespójność regulacji pomiędzy ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej a ustawą prawo o notariacie wpływa na reguły ponoszenia odpowiedzialności.

¹⁷² Zob. uwagi zawarte w poprzedzającym przypisie.

to jednak w pełni odpowiada intencji ustawodawcy.¹⁷³ Mając powyższe na uwadze, w kontekście odpowiedzialności osób uczestniczących w powołaniu zarządcy sukcesyjnego (art. 12 ust. 1 ustawy), samego zarządcy sukcesyjnego oraz właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, którzy zostali pominięci przy jego powoływaniu w ramach pierwszej z ww. płaszczyzn, tj. powołania i ustanowienia zarządcy sukcesyjnego, można wyodrębnić zasadniczo trzy sytuacje.

Pierwsza ma miejsce wówczas, gdy powołanie dokonane przez osoby uczestniczące w powołaniu zarządcy sukcesyjnego nastąpiło zgodnie z art. 12 ustawy, wszystkie osoby uczestniczące w powołaniu zarządcy sukcesyjnego działają w dobrej wierze, a przy tym żaden z właścicieli przedsiębiorstwa w spadku nie został pominięty. W takiej sytuacji zarządca sukcesyjny jest prawnie ważnie i skutecznie powołany przez uprawnioną osobę i za zgodą wszystkich uprawnionych osób. Odpowiedzialność żadnego z właścicieli przedsiębiorstwa w spadku nie zostanie ograniczona na podstawie art. 35 ustawy. Taka sytuacja prawna jest najbardziej pożądana.

Druga sytuacja zachodzi wówczas, gdy osoby uczestniczące w powołaniu zarządcy sukcesyjnego działają w dobrej wierze, wszystkie przewidziane w art. 12 ustawy wymagania zostały spełnione, jednak pomimo to, choć jeden z właścicieli przedsiębiorstwa w spadku¹⁷⁴ został pominięty w procedurze powołania. W takim przypadku szczególnego znaczenia nabiera ustalenie znaczenia naruszenia art. 12 ustawy, o którym mowa w jej art. 34. Kluczowe znaczenie w omawianej sytuacji ma art. 12 ust. 3 i 4 ustawy. Jak już była mowa wyżej, art. 12 ust. 3 ustala regułę, zgodnie z którą do powołania zarządcy sukcesyjnego w tym przypadku¹⁷⁵ wymagana jest zgoda osób, którym łącznie przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku większy niż 85%. Skoro pominięto (co należy podkreślić, działając w dobrej wierze) choć jednego z właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, wydawać by się mogło, że doszło do naruszenia ust. 3 poprzez nieprawidłowe obliczenie wielkości udziałów osób głosujących za albo przeciw powołaniu zarządcy sukcesyjnego w trybie art. 12 ustawy. Tak jednak nie jest. Ustęp 4 art. 12 ustawy nakazuje obliczanie wielkości udziałów

¹⁷³ Zob. s. 24 uzasadnienia do projektu ustawy.

¹⁷⁴ Na tym etapie postępowania zmierzającego do ustanowienia zarządcy sukcesyjnego jest to jedna z osób wymienionych w art. 12 ust. 1 ustawy, jednak dla przejrzystości wywodów dalej od razu nazywam te osoby „właścicielami przedsiębiorstwa w spadku”, zakładając, że osoby te finalnie uzyskają taki status.

¹⁷⁵ Tj. powoływania w trybie przewidzianym w art. 12 ustawy, czyli po śmierci przedsiębiorcy, przez osoby wskazane w jego art. 12 ust. 1 ustawy.

w przedsiębiorstwie w spadku przy uwzględnieniu wszystkich znanych osobie powołującej zarządcę sukcesyjnego osób, którym w chwili powołania zarządcy sukcesyjnego przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. Oznacza to, że jeżeli osoba powołująca oraz pozostałe osoby uczestniczące w procesie powołania działały w dobrej wierze, tj. nie wiedziały o istnieniu innej osoby, która jest właścicielem przedsiębiorstwa w spadku, udziały w przedsiębiorstwie w spadku zostały policzone prawidłowo, tj. zgodnie z ustępem 4 art. 12 ustawy, choć nie został uwzględniony w obliczeniach udział pominiętego właściciela przedsiębiorstwa w spadku¹⁷⁶. W konsekwencji art. 33 ust. 3, art. 34 oraz art. 35 ustawy nie znajdują zastosowania, gdyż nie doszło do naruszenia art. 12 ustawy.

Trzecia, potencjalna sytuacja może wystąpić, gdy osoby uczestniczące w powołaniu zarządcy sukcesyjnego działają w złej wierze, chcąc zataić istnienie innego lub innych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. W takim przypadku, inaczej, niż to miało miejsce w pierwszej i drugiej sytuacji, dochodzi do naruszenia art. 12 ustawy. Osoby uczestniczące w procesie powołania zarządcy sukcesyjnego wiedząc o istnieniu innego właściciela przedsiębiorstwa w spadku¹⁷⁷ celowo go pomijają (nie ujawniają notariuszowi jego istnienia), tak aby uzyskać odpowiednią większość udziału w przedsiębiorstwie w spadku (wystarczającą do wyrażenia zgody na powołanie zarządcy sukcesyjnego, czyli większą niż 85%) i móc powołać wybranego przez siebie zarządcę sukcesyjnego. Choć udowodnienie działania w złej wierze osób uczestniczących w powołaniu zarządcy sukcesyjnego może być trudne, to jednak zgodnie jednak z art. 12 ust. 3 i ust. 4 ustawy powołanie zarządcy sukcesyjnego następuje wówczas z naruszeniem zasad obliczania wielkości udziału w przedsiębiorstwie w spadku. Osoby uczestniczące w powołaniu powinny bowiem ujawnić wszystkie znane im osoby, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. Na tej podstawie oblicza się wielkość udziału w przedsiębiorstwie w spadku osób, które wyrażają zgodę na powołanie zarządcy sukcesyjnego. Udowodnienie działania osób uczestniczących w powołaniu zarządcy sukcesyjnego w złej wierze pozwala wykazać, że wiedziały one o istnieniu innych osób, których udział w przedsiębiorstwie w spadku mógł mieć wpływ na wynik głosowania przy wyrażaniu zgody na powołanie

¹⁷⁶ Nawet, jeśli po uwzględnieniu udziału pominiętego właściciela przedsiębiorstwa w spadku okazałoby się, że osoby wyrażające zgodę na powołanie zarządcy sukcesyjnego łącznie nie reprezentują większości 85% udziału w przedsiębiorstwie w spadku.

¹⁷⁷ Lub – co oczywiste – innych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku.

zarządcy sukcesyjnego. Wykazanie tylko złej wiary osób uczestniczących w powołaniu zarządcy sukcesyjnego może być jednak niewystarczające, nie przesądza bowiem jednoznacznie o naruszeniu art. 12 ustawy. Można bowiem przyjąć, że artykuł 12 ust. 4 ustawy ma poniekąd charakter jedynie „techniczny”, wskazując jedynie, w jaki sposób ustala się wielkość udziałów. Zgodnie z nim, powinno to nastąpić przy uwzględnieniu dobrej wiary osób uczestniczących w powołaniu. W konsekwencji, można zatem mieć wątpliwości, czy samo działanie w złej wierze tych osób stanowi naruszenie art. 12 ustawy. Jak była mowa wyżej, art. 12 ustawy reguluje bowiem procedurę powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy. Jeżeli zła wiara tych osób będzie miała wpływ na wynik głosowania w sprawie wyrażenia zgody na powołanie zarządcy sukcesyjnego, to bez wątpienia powołanie zarządcy sukcesyjnego w tych okolicznościach stanowiłoby naruszenie art. 12 ustawy. Innymi słowy, naruszenie art. 12 ustawy nastąpi, jeśli wielkość udziału pominiętego właściciela przedsiębiorstwa w spadku miałaby wpływ na wynik głosowania w sprawie wyrażenia zgody na powołanie zarządcy sukcesyjnego. Jeśli jednak wielkość udziału pominiętego właściciela przedsiębiorstwa w spadku nie miałaby wpływu na wynik głosowania w sprawie wyrażenia zgody na powołanie zarządcy sukcesyjnego, naruszenie art. 12 może być kwestionowane. Fakt umyślnego (działanie w złej wierze) pominięcia w głosowaniu udziału właściciela przedsiębiorstwa w spadku, którego wielkość nie ma wpływu na wynik głosowania nie wpływa bowiem na wynik procedury zmierzającej do powołania zarządcy sukcesyjnego. Taka interpretacja art. 34 ustawy w zw. z art. 12 ustawy prowadziłaby do wniosku, że nawet zła wiara osób uczestniczących w powołaniu nie przesądza o naruszeniu art. 12 ustawy i związanych z tym konsekwencji, określonych art. 33 ust. 3 ustawy, art. 34 i art. 35 ustawy. Wydaje się jednak, że nie taka była intencja ustawodawcy. Ograniczenie odpowiedzialności właściciela przedsiębiorstwa w spadku, o czym mowa w art. 35 ustawy, rozszerzona odpowiedzialność zarządcy sukcesyjnego oraz odpowiedzialność osób, które w złej wierze uczestniczyły w procesie powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 33 ust. 3 ustawy) uzależnione są od działania w złej wierze tych ostatnich¹⁷⁸. Kluczowym dla zastosowania ww. regulacji jest więc działanie w złej wierze uczestniczących w powołaniu zarządcy sukcesyjnego, a nie „jedynie” naruszenie art. 12 ustawy, który przy odpowiedniej (choć niewłaściwej) jego wykładni mógłby nie prowadzić do zastosowania art. 33 ust. 3

¹⁷⁸ Zob. s. 41 uzasadnienia do projektu ustawy.

ustawy art. 34 ustawy oraz art. 35 ustawy. Dla przejrzystości konstrukcji, zagadnienie odpowiedzialności, o którym mowa wyżej powinno zostać doprecyzowane przy okazji nowelizacji ustawy.

Druga płaszczyzna zagadnień dotyczących odpowiedzialności związanej z zarządem sukcesyjnym obejmuje odpowiedzialność za zachowania zarządcy sukcesyjnego w zakresie wykonywanego przez niego zarządu przedsiębiorstwem w spadku. Konstrukcja zarządu sukcesyjnego opiera się na założeniu, że zarządca sukcesyjny działa w imieniu własnym i na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Jak już była mowa wyżej, konstrukcyjnie zbliżoną do pozycji zarządcy sukcesyjnego jest pozycja zastępcy pośredniego, z tą jednak różnicą, że zachowania zarządcy sukcesyjnego w ramach zarządzania przedsiębiorstwem w spadku wywołują skutki bezpośrednio w majątku przedsiębiorstwa w spadku. Zaciągane przez zarządcę sukcesyjnego zobowiązania i nabywane przez niego prawa w ramach prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku od razu wchodzą do majątku przedsiębiorstwa w spadku. Nie ma zatem konieczności dokonywania odrębnych czynności prawnych, mocą których należałoby przenosić te zobowiązania (prawa) do masy majątkowej, jaką tworzy przedsiębiorstwo w spadku w celu rozliczenia się z jego właścicielami, jak ma to analogicznie miejsce np. w umowie komisu. Jednocześnie art. 32 ustawy stanowi, że za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku solidarną odpowiedzialność ponoszą właściciele tego przedsiębiorstwa¹⁷⁹. Zarządca sukcesyjny nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte na rachunek właściciela przedsiębiorstwa w spadku, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 33 ust. 1 ustawy). Przepis ten odnosi się do odpowiedzialności w stosunkach zewnętrznych. Jak się wydaje, w stosunkach wewnętrznych osoby, które uczestniczyły w powołaniu zarządcy sukcesyjnego mogą się jednak umówić inaczej z zarządcą sukcesyjnym.

Zarządca sukcesyjny ponosi jednak odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną na skutek nienależytego wykonywania swoich obowiązków (art. 33 ust. 2 ustawy). Choć ustawa tego jednoznacznie nie precyzuje, należy przyjąć, że intencją ustawodawcy była możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności zarządcy sukcesyjnego za nienależyte wykonywanie przez niego obowiązków związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku. W takim bowiem kontekście należy interpretować przytoczony przepis. Odpowiedzialność,

¹⁷⁹ Por. P. Zdanowski: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej – wybrane aspekty cywilnoprawne nowej regulacji* (w:) *IUS EST ARS BONI ET AEQUI. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, Wrocław 2018 r., s. 1359 i nast.

o której w nim mowa, dotyczy więc sfery stosunków wewnętrznych i jest odpowiedzialnością deliktową (art. 415 kc), opartą na zasadzie winy. Obejmuje odpowiedzialność za nienależyte wykonanie obowiązków zarówno z winy umyślnej, jak i nieumyślnej (lekkomyślność i niedbalstwo). Aby pociągnąć do odpowiedzialności zarządcę sukcesyjnego na podstawie art. 33 ust. 2 ustawy, właściciele przedsiębiorstwa w spadku będą musieli udowodnić zachowanie zarządcy sukcesyjnego, które wyrządziło szkodę oraz związek przyczynowy między tym zachowaniem a powstaniem szkody. Jeżeli właściciele przedsiębiorstwa w spadku zawarli umowę z zarządcą sukcesyjnym przewidującą zarządzanie przedsiębiorstwem w spadku, w przypadku jej niewykonania lub nienależytego wykonywania zarządca sukcesyjny ponosić może odpowiedzialność na podstawie reżimu kontraktowego (art. 471 i nast. kc).

Co do zasady odpowiedzialność za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku podlegają regulacji IV księgi Kodeksu cywilnego. Jednocześnie ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej stanowi w pewnym stopniu regulację *lex specialis* wobec przepisów prawa spadkowego. Na wstępie należy zauważyć, że osobami uprawnionymi do powołania zarządcy sukcesyjnego obok małżonka, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku z innego tytułu niż dziedziczenie, są jedynie osoby, które przyjęły spadek (lub zapis windykacyjny obejmujący przedsiębiorstwo w spadku lub udział w nim), w tym przedsiębiorstwo w spadku¹⁸⁰. Dla wyznaczenia kręgu tych osób jest przy tym obojętne, czy przyjęły one spadek prosto, czy z dobrodziejstwem inwentarza. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku nie ma konkretnego adresata, jednak składa się je przed sądem lub przed notariuszem¹⁸¹. Do czasu złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku, spadkobiercy ponoszą odpowiedzialność za długi spadkowe tylko ze spadku (art. 1030 kc)¹⁸².

Złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku rodzi poważne skutki prawne. W pierwszej kolejności osoba, która złożyła takie oświadczenie uznawana jest

¹⁸⁰ Art. 12 ust. 1 ustawy.

¹⁸¹ Art. 1012 kc w zw. z art. 1018 §3 kc. Zob. J. Barej, H. Zbrzeźna-Cąkała: *Uwagi dotyczące dokumentowania oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku bądź też zapisu windykacyjnego w świetle analiz zespołu wizytacyjnego*, „Nowy Przegląd Notarialny”, 2017, nr 1, s. 5–16; W. Borsiak, P. Księżak: *Forma złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przed notariuszem*, „Rejent” 2011, nr 7–8, s. 67 i nast.

¹⁸² Nieco inaczej to może wyglądać w przypadku zapisobierców windykacyjnych. Zob. art. 1034¹ – 1034³ kc.

za spadkobiercę definitywnego od chwili otwarcia spadku (skutek *ex tunc*)¹⁸³. Do chwili przyjęcia spadku odpowiada ona tylko ze spadku. Od chwili przyjęcia spadku osoba, która go przyjęła ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe całym swoim majątkiem. Proste przyjęcie spadku oznacza nieograniczoną odpowiedzialność spadkobiercy za długi spadkowe (art. 1031 §1 kc), natomiast przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza ogranicza ją do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku (art. 1031 § 2 kc). Stąd, istotne znaczenie dla określenia granic odpowiedzialności przyszłych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku ma przygotowany przez zarządcę sukcesyjnego wykaz inwentarza przedsiębiorstwa w spadku. Należy przy tym podkreślić, że przygotowanie wykazu inwentarza przedsiębiorstwa w spadku jest niezależne od przygotowania spisu inwentarza, o którym mowa w art. 1031¹ kc i 1032² kc. Jednym z pierwszych i podstawowych obowiązków zarządcy sukcesyjnego jest sporządzenie i złożenie przed notariuszem wykazu inwentarza przedsiębiorstwa w spadku, który obejmuje składniki przedsiębiorstwa w spadku, z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili śmierci przedsiębiorcy, a także długi spadkowe związane z działalnością gospodarczą zmarłego przedsiębiorcy i ich wysokość według stanu z chwili śmierci przedsiębiorcy (art. 28 ust. 1 ustawy)¹⁸⁴. Za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa, które weszły z chwilą śmierci przedsiębiorcy do spadku ponoszą odpowiedzialność wszyscy spadkobiercy na zasadach określonych w prawie spadkowym. Z tym, że do czasu złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku ich odpowiedzialność za długi spadkowe, w tym za długi związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku jest ograniczona tylko do wysokości wartości spadku. Podkreślić przy tym należy, że odpowiedzialność ta ogranicza się do wartości spadku jako całości, a nie jedynie wartości przedsiębiorstwa w spadku¹⁸⁵.

Między otwarciem spadku a ustanowieniem zarządcy sukcesyjnego osoby wskazane w art. 14 ustawy¹⁸⁶ mogą dokonywać czynności zachowaw-

¹⁸³ Zob. J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 1921 nast.

¹⁸⁴ W pozostałym zakresie do wykazu inwentarza przedsiębiorstwa w spadku stosuje się odpowiednio przepisy o wykazie inwentarza spadku.

¹⁸⁵ Zob. też art. 1034¹ – 1034³kc.

¹⁸⁶ Tj. małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy lub spadkobierca testamentowy albo zapisobierca windykacyjny, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku.

czych¹⁸⁷. Osoby te dokonują czynności zachowawczych w imieniu własnym, jednak na rachunek właściciela przedsiębiorstwa w spadku (art. 15 ustawy). Ponoszą one przy tym odpowiedzialność jedynie za szkodę wyrządzoną przez dokonanie czynności, do dokonania których nie były uprawnione, i to pod warunkiem, że dokonały ich w złej wierze (art. 16 ustawy). Jest to odpowiedzialność w stosunkach zewnętrznych (między osobami trzecimi a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku), jak i wewnętrznych (między osobą dokonującą czynności a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku). Należy podkreślić, że redakcja art. 16 ustawy obejmuje swoim zakresem regulacji także przypadki, w których czynności zachowawczych dokonują osoby niewymienione w art. 14 ustawy. Stanowi on zatem podstawę ewentualnej odpowiedzialności zarówno osób wskazanych w art. 14 ustawy, jak osób w nim niewymienionych. W pierwszym przypadku, osoby uprawnione do dokonania czynności zachowawczych będą ponosić odpowiedzialność na podstawie art. 16 ustawy, jeśli dokonają w złej wierze czynności, które np. wykraczają poza zakres takich czynności. Przesłankami dochodzenia odpowiedzialności w tym przypadku będzie zła wiara, dokonanie czynności, która wykraczała poza zakres uprawnienia osoby jej dokonującej oraz powstała wskutek tej czynności szkoda. W drugim przypadku, każda z osób, która nie mieści się w katalogu osób określonym artykułem 14 ustawy jest nieuprawniona, zatem dokonanie jakiejkolwiek czynności przez takie osoby może stanowić podstawę ewentualnie dochodzonych od nich później roszczeń. Przesłankami ich odpowiedzialności na podstawie art. 16 ustawy będzie zła wiara oraz szkoda powstała w wyniku ich działania.

Warto przy tym podkreślić, że zobowiązania wynikające z czynności zachowawczych nie wchodzi do spadku, powstały bowiem po śmierci przedsiębiorcy. Stanowią jednak składnik przedsiębiorstwa w spadku. Jest to konsekwencją zmiennej w czasie wartości każdego przedsiębiorstwa. Podczas prowadzenia działalności każdego dnia wartość przedsiębiorstwa może ulegać zmianom. Nie inaczej jest z przedsiębiorstwem w spadku. Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawia także przywołany wyżej art. 15 ustawy, który wskazuje, że czynności zachowawcze dokonywane są na rachunek właściciela przedsiębiorstwa w spadku.

Po ustanowieniu zarządcy sukcesyjnego wszelkie zobowiązania zaciągnięte przez niego obciążają mienie przedsiębiorstwa w spadku. Właściciele

¹⁸⁷ Szerzej zobacz rozdział 2.2 niniejszej pracy.

przedsiębiorstwa w spadku odpowiadają za nie solidarnie (art. 32 ustawy). Należy podkreślić, że ustawa, wskazując krąg osób odpowiedzialnych za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku, odnosi się do właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, a nie osób, które są uprawnione do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 12 ustawy). W konsekwencji, dopóki nie zostanie wydany odpowiedni akt potwierdzający nabycie spadku, ewentualni wierzyciele będą mogli zaspokajać swoje roszczenia co do zasady jedynie z majątku przedsiębiorstwa w spadku¹⁸⁸. Wierzyciel będzie mógł sięgnąć do osobistego majątku spadkobierców, którzy przyjęli udział w przedsiębiorstwie w spadku, dopiero wówczas, gdy uzyskają oni status prawny właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Wyjątkiem w tym zakresie jest małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. Małżonek taki uzyskuje status właściciela przedsiębiorstwa w spadku już z chwilą śmierci przedsiębiorcy (art. 3 pkt 2 ustawy). W konsekwencji, w takim przypadku wierzyciele będą mogli dochodzić roszczeń od małżonka nawet przed wydaniem odpowiednich aktów potwierdzających nabycie spadku przez pozostałych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. W takiej samej sytuacji prawnej jest osoba, która nabyła przedsiębiorstwo w spadku albo udział w nim bezpośrednio od małżonka (art. 3 pkt 3 ustawy)¹⁸⁹. Ponieważ odpowiedzialność właścicieli przedsiębiorstwa w spadku jest solidarna, po uzyskaniu statusu właściciela przedsiębiorstwa w spadku przez pozostałe osoby, małżonek zmarłego przedsiębiorcy, który ma udział w przedsiębiorstwie w spadku, jak i osoba, która nabyła od niego udział w przedsiębiorstwie w spadku, będą mogli dochodzić od pozostałych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku roszczeń regresowych.

¹⁸⁸ Zob. też art. 780 ustawy z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U.2018.1360 z póź.zm.

¹⁸⁹ Zastosowanie znajdzie tu także art. 55⁴ kc.

Utrata umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego. Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego

Jak już była mowa w niniejszej pracy, zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej ma charakter czasowy. Jego definitywne ustanie (wygaśnięcie) co do zasady powoduje wystąpienie przesłanek, o których mowa w art. 59 ustawy. Obok wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego ustawa przewiduje także przypadki, w których choć nie dochodzi do jego wygaśnięcia, to konkretna osoba, która sprawuje funkcję zarządcy sukcesyjnego, przestaje ją pełnić. Okoliczności te ustawa nazywa zdarzeniami powodującymi utratę umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego (tytuł rozdziału 10 ustawy). Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego powoduje jego definitywne ustanie. W jego wyniku zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem konkretnie oznaczonej osoby fizycznej nie może już być kontynuowany. Co oczywiste, warunkiem *sine qua non* wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego jest jego uprzednie ustanowienie. Natomiast utrata umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego przez daną osobę po pierwsze nie wyklucza możliwości kontynuowania zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem w spadku przez tę samą (przynajmniej w niektórych przypadkach) lub inną osobę, a po drugie może nastąpić zarówno za życia przedsiębiorcy, jak i po jego śmierci. Wymaga to jednak powtórzenia całej procedury, tj. kolejnego powołania zarządcy sukcesyjnego oraz zarejestrowania w CEIDG.

Ustanie zarządu sukcesyjnego nierozzerwalnie związane jest z jego powstaniem, co ma miejsce z chwilą ustanowienia zarządu sukcesyjnego (co do zasady z chwilą śmierci przedsiębiorcy lub z chwilą wpisu zarządcy sukcesyjnego do CEIDG). Nie może bowiem ustać coś, co nigdy nie powstało. Stąd, nie wszystkie uregulowane ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem

osoby fizycznej zdarzenia powodujące utratę umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego powodują ustanie zarządu sukcesyjnego. Dotyczy to tych przypadków, w których pomimo powołania zarządcy sukcesyjnego, zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony. W pierwszej kolejności do grupy takich przypadków należą przede wszystkim odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę oraz rezygnacja zarządcy sukcesyjnego z pełnienia funkcji za życia przedsiębiorcy. Obok nich, w czasie życia przedsiębiorcy mogą wystąpić także inne okoliczności, w wyniku których zarządca sukcesyjny nie będzie mógł pełnić swojej funkcji. Należą do nich śmierć zarządcy sukcesyjnego, ograniczenie lub utrata przez niego zdolności do czynności prawnych oraz uprawnocnienie się orzeczeń wydanych wobec zarządcy sukcesyjnego, powodujących utratę przez niego zdolności do pełnienia funkcji zarządcy¹⁹⁰. Dwie pierwsze z wymienionych (odwołanie przez przedsiębiorcę oraz rezygnacja zarządcy sukcesyjnego), charakteryzują się odrębną regulacją. Natomiast kolejne podlegają tym samym przepisom, niezależnie od tego, czy ziszczą się za życia przedsiębiorcy, czy po jego śmierci.

Wszystkie ww. przyczyny utraty przez zarządcę sukcesyjnego umocowania do pełnienia funkcji można podzielić na przyczyny leżące po stronie przedsiębiorcy oraz na przyczyny leżące po stronie zarządcy sukcesyjnego. Do pierwszej grupy zalicza się odwołanie przez przedsiębiorcę, natomiast do drugiej pozostałe wymienione w art. 53 ustawy, tj. rezygnację, ograniczenie lub utratę zdolności do czynności prawnych, upływ określonego czasu, od złożenia rezygnacji przez zarządcę sukcesyjnego (po śmierci przedsiębiorcy) oraz uprawnocnienie się orzeczeń, o których mowa w art. 8 ust. 2 ustawy.

Przyczyny powodujące ustanie zarządu sukcesyjnego mogą zająć zarówno za życia przedsiębiorcy, jak i po jego śmierci. Te, które zachodzą za życia przedsiębiorcy nie powodują ustania zarządu sukcesyjnego oraz dodatkowo są odwracalne. Nie można bowiem wykluczyć, że przedsiębiorca pomimo odwołania zarządcy sukcesyjnego powoła do pełnienia tej funkcji raz jeszcze wcześniej odwołaną osobę. Analogicznie, możliwą jest sytuacja, w której zarządca sukcesyjny pomimo złożenia rezygnacji, znów zostanie powołany do pełnienia tej funkcji, co zaakceptuje. Za każdym razem u podstaw ewentualnej zmiany woli obu osób leży zaufanie, jakim wzajemnie się one darzą. Niektóre z przyczyn ustania zarządu sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy

¹⁹⁰ Chodzi tu o orzeczenia, o których mowa w art. 8 ust. 2 ustawy. Zobacz rozdział 3 niniejszej pracy.

również mogą być odwracalne (np. ograniczenie lub utrata zdolności do czynności prawnych).

5.1. Odwołanie przez przedsiębiorcę

Odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę dokonuje się poprzez złożenie mu stosownego oświadczenia, z którego wynika odwołanie. Oświadczenie to powinno być złożone w formie pisemnej pod rygorem nieważności i jest skuteczne z chwilą jego złożenia, chyba że co innego wynika z treści odwołania. Co do zasady więc, zarządca sukcesyjny przestaje pełnić swoją funkcję w tym przypadku z chwilą odwołania (art. 53 pkt 3 ustawy). Przedsiębiorca, który powołał zarządcę sukcesyjnego, może jednak określić w oświadczeniu inną chwilę odwołania. Będzie ono wówczas skuteczne z chwilą podaną w odwołaniu. Wykreślenie zarządcy sukcesyjnego z CEIDG jest w tym przypadku obligatoryjne, a sam wpis polegający na wykreśleniu danych z ewidencji ma charakter deklaratoryjny. Z uwagi jednak na związane z wpisem do CEIDG domniemanie prawdziwości zawartych tam danych, po odwołaniu zarządcy sukcesyjnego, przedsiębiorca powinien niezwłocznie złożyć wniosek do CEIDG wykreślający zarządcę z ewidencji. W przeciwnym wypadku ponosi on odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną niezgłoszeniem danych podlegających obowiązkowi wpisu do CEIDG w ustawowym terminie¹⁹¹. W przypadku śmierci przedsiębiorcy po odwołaniu zarządcy sukcesyjnego, a przed złożeniem wniosku do CEIDG o wykreślenie odwołanego zarządcy sukcesyjnego, wniosek mogą złożyć osoby uprawnione do dokonywania czynności zachowawczych dotyczących przedsiębiorstwa w spadku (art. 14 ustawy).

Ustawa nie określa przyczyn, z powodu których przedsiębiorca może odwołać zarządcę sukcesyjnego. Stąd należy wnioskować, że powodem

¹⁹¹ Zgodnie z art. 16 ustawy o CEIDG domniemywa się, że dane wpisane do CEIDG są prawdziwe. Osoba fizyczna wpisana do CEIDG ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną zgłoszeniem do CEIDG nieprawdziwych danych, jeżeli podlegały obowiązkowi wpisu na jej wniosek, a także niezgłoszeniem danych podlegających obowiązkowi wpisu do CEIDG w ustawowym terminie albo niezgłoszeniem zmian danych objętych wpisem, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą osoba wpisana do CEIDG nie ponosi odpowiedzialności. Szerzej na ten temat zob. J. Olszewski (w:) R. Blicharz (red.), K. Pokryszka, A. Żurawik, B. Sagan, T. Turek, K. Łuczak, U. Torbus, A. Hołda-Wydrzyńska, A. Lichosik, A. Piwowarczyk, M. Kania: *Przedsiębiorca. Zagadnienia wybrane*, Katowice 2017, s. 35 i nast.

odwołania zarządcy sukcesyjnego może być każda przyczyna, która spowoduje utratę zaufania przedsiębiorcy do powołanej osoby. Odwołując osobę powołaną do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego, przedsiębiorca nie ma obowiązku podawania przyczyny swojej decyzji. Należy również podkreślić, że w przypadku wystąpienia za życia przedsiębiorcy którejś z przyczyn określonych art. 53 ustawy (poza odwołaniem), przedsiębiorca nie musi odwoływać zarządcy sukcesyjnego. W takich przypadkach zarządca sukcesyjny przestaje pełnić swoją funkcję z mocy prawa z chwilą ich wystąpienia.

5.2. Rezygnacja zarządcy sukcesyjnego przed ustanowieniem zarządu sukcesyjnego

Zarządca sukcesyjny może zrezygnować z pełnienia tej funkcji poprzez złożenie stosownego oświadczenia przedsiębiorcy, który go powołał. Ustawa nie zastrzega jakichkolwiek przesłanek uzasadniających decyzję zarządcy sukcesyjnego. Rezygnacja jest wyrazem jego woli i nie wymaga uzasadnienia. Oświadczenie o rezygnacji powinno przybrać formę pisemną pod rygorem nieważności (art. 52 ustawy). W przeciwieństwie do odwołania przez przedsiębiorcę art. 53 ustawy nie określa chwili, z którą oświadczenie to staje się skuteczne. Jak się wydaje, regulujący analogiczną sytuację art. 57 ustawy, który odnosi się do rezygnacji zarządcy sukcesyjnego – jednak po ustanowieniu zarządu sukcesyjnego, nie może być tu nawet pomocniczo stosowany. Przewiduje on bowiem obowiązek zarządcy sukcesyjnego wykonywania zarządu jeszcze przez dwa tygodnie od złożenia rezygnacji. Jest to jednak uzasadnione potrzebą zachowania ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa w spadku. Taka potrzeba nie zachodzi w czasie, gdy o prawidłowe funkcjonowanie przedsiębiorstwa dba sam przedsiębiorca. Mając powyższe na uwadze, należy przyjąć ogólne zasady składania oświadczeń woli uregulowane w Kodeksie cywilnym. W konsekwencji, złożenie rezygnacji przez zarządcę sukcesyjnego przed ustanowieniem zarządu jest skuteczne z chwilą dojścia do przedsiębiorcy oświadczenia zarządcy sukcesyjnego w taki sposób, że mógł on się zapoznać z jego treścią (art. 61 kc). Odwołanie rezygnacji jest skuteczne, jeżeli doszło ono do przedsiębiorcy nie później niż z oświadczeniem o rezygnacji¹⁹². Jeżeli zarządca sukcesyjny złoży rezygnację przed zarejestrowa-

¹⁹² Powyższe zasady należy stosować również do oświadczeń przedsiębiorcy o odwołaniu zarządcy sukcesyjnego.

niem tego faktu w CEIDG, rzecz jasna nie powstaje obowiązek wprowadzenia zmian w ewidencji. Jeśli jednak przedsiębiorca złożył wniosek do CEIDG w celu zarejestrowania zarządcy sukcesyjnego, ciąży na nim obowiązek zgłoszenia zmian. Zgodnie z art. 15 ust. 5 ustawy CEIDG wniosek powinien zostać złożony w terminie 7 dni od zmiany danych zawartych w CEIDG. Zasadą jest, że wniosek powinien złożyć przedsiębiorca, jednak art. 15 ust. 6 ustawy o CEIDG przyznaje takie prawo także osobie, która zrezygnowała z pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego. Rozwiązanie to rozstrzyga wątpliwości, jakie mogłyby powstać w przypadku śmierci przedsiębiorcy po otrzymaniu rezygnacji osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego, a dotyczące osoby uprawnionej do złożenia przedmiotowego wniosku do CEIDG¹⁹³. Choć uprawnionymi do złożenia takiego wniosku są również osoby uprawnione do dokonywania czynności zachowawczych dotyczących przedsiębiorstwa w spadku (art. 14 ustawy), to jak się wydaje, szybciej może wykonać ten obowiązek osoba, która zrezygnowała z pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego.

5.3. Odwołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy

Odwołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy może nastąpić w dwóch niezależnych od siebie trybach. Pierwszy to tryb wszczynany przez osoby uprawnione do jego powołania, wskazane w art. 12 ust. 1 i 2 ustawy. Drugi to tryb sądowy. Odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez osoby wskazane w art. 12 ust. 1 i 2 ustawy może nastąpić z każdego powodu i podobnie jak ma to miejsce w przypadku odwołania zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę, osoba odwołująca nie musi uzasadniać decyzji o odwołaniu. Inaczej

¹⁹³ Sporny natomiast pozostaje termin, w którym osoba taka powinna złożyć wniosek do CEIDG. Moim zdaniem w omawianej sytuacji nie znajduje zastosowanie art. 15 ust. 1 ustawy o CEIDG. Osoba, która zrezygnowała nie jest bowiem zarządcą sukcesyjnym, nie reprezentuje ani zmarłego przedsiębiorcy, ani osób wskazanych w art. 12 ustawy, jak również właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Art. 15. ust. 6 ustawy przyznający uprawnienie do złożenia wniosku osobie, która zrezygnowała z pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego stanowi samoistną podstawę prawną do dokonania tej czynności. Nie określając terminu, w którym powinno to nastąpić, a także biorąc pod uwagę cel ustawy i okoliczności, wydaje się, że osoba ta powinna złożyć wniosek niezwłocznie po tym, gdy dowie się o śmierci przedsiębiorcy. Natomiast za życia przedsiębiorcy obowiązek złożenia wniosku do CEIDG spoczywa w pierwszej kolejności na przedsiębiorcy.

jest w przypadku odwołania zarządcy sukcesyjnego przez sąd. Jego odwołanie w tym trybie należy traktować jako sytuację ekstraordynaryjną i uzasadnione może być tylko szczególnymi okolicznościami. Pierwszy tryb odwołania uregulowany jest w art. 55 ustawy, natomiast drugi w art. 56 ustawy.

Zgodnie z art. 55 ustawy, do odwołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy stosuje się odpowiednio przepisy o jego powołaniu, tj. art. 12 ust. 1–9 oraz 11. Różnicą w zakresie wskazanej regulacji w przypadku odwołania jest wielkość udziału osób w przedsiębiorstwie w spadku, których zgoda jest potrzebna, aby móc skutecznie odwołać zarządcę sukcesyjnego. Zgodnie z art. 55 ust. 2 ustawy do odwołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy wymagana jest zgoda osób, którym łącznie przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku większy niż 50%¹⁹⁴.

Odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez wskazane w art. 12 ust. 1–2 ustawy osoby nie musi skutkować obowiązkiem powołania kolejnego zarządcy. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że osoby te są uprawnione do powołania nowego zarządcy sukcesyjnego, co oznacza, że mogą, ale nie muszą go powoływać. Warto zauważyć również, że uprawnienie to nie powstanie, jeśli przedsiębiorca powołał zarządcę sukcesyjnego podstawionego¹⁹⁵.

Odwołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy może nastąpić tylko w formie aktu notarialnego. Notariusz sporządza protokół odwołania oraz akt odwołania (art. 95zf oraz art. 95zg ustawy prawo o notariacie). Akt odwołania zawiera:

- 1) dzień, miesiąc i rok oraz miejsce sporządzenia aktu,
- 2) imię i nazwisko notariusza oraz siedzibę jego kancelarii, a jeżeli akt sporządziła osoba wyznaczona do zastępstwa notariusza lub upoważniona do dokonywania czynności notarialnych – ponadto imię i nazwisko tej osoby,
- 3) imię i nazwisko spadkodawcy, firmę spadkodawcy i miejsce wykonywania przez niego działalności gospodarczej wpisane do CEIDG oraz jego NIP,
- 4) imię i nazwisko oraz imiona rodziców osoby odwołującej zarządcę sukcesyjnego, a także jej numer PESEL, jeżeli został nadany,

¹⁹⁴ Jednocześnie zgodnie z art. 95 zf ustawy prawo o notariacie notariusz odmawia sporządzenia aktu odwołania zarządcy sukcesyjnego, jeżeli w toku sporządzania protokołu odwołania zarządcy sukcesyjnego ujawnią się okoliczności wskazujące na uzasadnione wątpliwości co do kręgu osób, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, powodujące brak możliwości stwierdzenia, że wymagana większość tych osób wyraziła zgodę na odwołanie zarządcy sukcesyjnego.

¹⁹⁵ Zobacz uwagi zawarte w rozdziale 2.1.1 niniejszej pracy.

- 5) imiona i nazwiska oraz imiona rodziców osób, które wyraziły zgodę na odwołanie zarządcy sukcesyjnego, oraz ich numery PESEL, jeżeli zostały nadane, a także wysokość przysługujących tym osobom udziałów w przedsiębiorstwie w spadku,
- 6) wskazanie odwołanego zarządcy sukcesyjnego przez podanie jego imienia i nazwiska, imion jego rodziców oraz numeru PESEL, jeżeli został nadany,
- 7) powołanie protokołu odwołania zarządcy sukcesyjnego,
- 8) adnotację o zgłoszeniu odwołania zarządcy sukcesyjnego CEIDG,
- 9) podpis notariusza¹⁹⁶.

Po podpisaniu stosownych dokumentów notariusz niezwłocznie, nie później niż w następnym dniu po odwołaniu zarządcy sukcesyjnego, zgłasza ten fakt do CEIDG (art. 12. ust. 9 ustawy).

Jak już była mowa wyżej, odwołanie zarządcy sukcesyjnego w trybie extraordinarynym, uregulowanym art. 56 ustawy, może mieć miejsce tylko w wyjątkowych przypadkach. Ustawa stanowi, że zarządca sukcesyjny może zostać odwołany przez sąd w przypadku rażącego naruszenia swoich obowiązków. Pod pojęciem rażącego naruszenia obowiązków kryje się zarówno umyślne, jak i nieumyślne zachowanie zarządcy sukcesyjnego, które nie musi skutkować bezpośrednim ani pośrednim wyrządzeniem szkody w majątku przedsiębiorstwa w spadku. Zachowanie to może, ale również nie musi narażać właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (lub osoby wskazane w art. 12 ust. 1 ustawy) na powstanie szkody. Może ono polegać zarówno na działaniu, jak i zaniechaniu powinnoego działania, a przy tym może ono być sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami. Należy przy tym podkreślić, że sąd może podjąć stosowne postępowanie w przedmiocie odwołania zarządcy sukcesyjnego na wniosek osób trzecich, w tym zwłaszcza tych, o których mowa w art. 12 ust. 1 i 2 ustawy. Ten ostatni przypadek zapewne najczęściej będzie występował wówczas, gdy przynajmniej część z przekonanych co do rażącego naruszenia obowiązków przez zarządcę sukcesyjnego nie uzyska odpowiedniego poparcia pozostałych osób uprawnionych do jego odwołania (reprezentujących ponad 50% udział w przedsiębiorstwie w spadku). Niezależnie od tego, z czyjej inicjatywy zostanie wszczęte postępowanie sądowe oraz z jakich powodów, ich ostateczna ocena należy do sądu. Sąd oceniając, czy dane zachowanie zarządcy sukcesyjnego

¹⁹⁶ Szerzej na temat czynności notarialnych przy powoływaniu o odwoływaniu zarządcy sukcesyjnego zobacz: D. Celiński: *Czynności notarialne związane z zarządą sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, „Rejent” 2018, nr 10, s. 25 i nast.

stanowi poważne naruszenie jego obowiązków powinien się kierować nie rozmiarem ewentualnej szkody, zagrożeniem jej powstania czy skutkami zachowania zarządcy sukcesyjnego w ogóle, ale wagą naruszenia obowiązków, jakie ciążyą na zarządcy sukcesyjnym. Odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez sąd jest postępowaniem odrębnym od procedury jego odwołania przez osoby wskazane w art. 12 ust. 1 i 2 ustawy. Stąd, do odwołania w tym trybie nie znajduje zastosowania art. 55 ustawy.

Odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez sąd staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o odwołaniu. Sąd z urzędu przesyła do CEIDG za pomocą elektronicznego formularza stosowne informacje o wydaniu tego orzeczenia (art. 23 ust. 3 ustawy o CEIDG).

Niezależnie od tego, z czyjej inicjatywy zostało wszczęte postępowanie sądowe w sprawie odwołania zarządcy sukcesyjnego, sąd może na wniosek osoby uprawnionej do jego powołania, powołać nowego, wskazanego przez nią zarządcę sukcesyjnego (art. 56 ust. 2 ustawy). W tej sytuacji sąd nie stosuje art. 12 ustawy. Podobnie jak w przypadku odwołania, sąd z urzędu informuje niezwłocznie, nie później jednak niż w następnym dniu roboczym po wydaniu postanowienia, CEIDG o powołaniu zarządcy sukcesyjnego.

5.4. Rezygnacja zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy

Zarządca sukcesyjny może zrezygnować z pełnionej funkcji także po śmierci przedsiębiorcy. W tym celu powinien złożyć oświadczenie przed notariuszem. Rezygnacja składana jest do protokołu, który powinien zawierać:

- 1) imię i nazwisko spadkodawcy, firmę spadkodawcy i miejsce wykonywania przez niego działalności gospodarczej wpisane do CEIDG oraz jego NIP,
- 2) imię i nazwisko oraz imiona rodziców zarządcy sukcesyjnego, a także jego numer PESEL, jeżeli został nadany,
- 3) oświadczenie zarządcy sukcesyjnego o rezygnacji z pełnienia tej funkcji,
- 4) oświadczenie zarządcy sukcesyjnego o znanych mu osobach, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, i adresach ich zamieszkania,
- 5) inne dane wymagane do zgłoszenia rezygnacji zarządcy sukcesyjnego do CEIDG¹⁹⁷.

¹⁹⁷ Art. 95zi ustawy prawo o notariacie.

Niezwłocznie po złożeniu rezygnacji, jednak nie później niż w następnym dniu roboczym po dniu złożenia rezygnacji, notariusz zobowiązany jest zgłosić ten fakt do CEIDG.

Podobnie jak w przypadku rezygnacji za życia przedsiębiorcy, ustawa nie określa przyczyn, z powodu których zarządca sukcesyjny może zrezygnować z pełnionej funkcji po ustanowieniu zarządu sukcesyjnego. Dla skuteczności rezygnacji powody te są indyferentne.

Zarządca sukcesyjny nie przestaje jednak pełnić swojej funkcji z chwilą złożenia rezygnacji. Mając na względzie cel ustawy, w tym przede wszystkim zapewnienie sprawnego i nieprzerwanego funkcjonowania przedsiębiorstwa w spadku po rezygnacji przez zarządcę sukcesyjnego, ustawa zastrzega, że pomimo złożenia rezygnacji zarządca sukcesyjny jest zobowiązany wykonywać obowiązki zarządcy jeszcze przez dwa tygodnie, chyba że wcześniej zostanie powołany kolejny zarządca sukcesyjny (art. 57 ust. 2 ustawy). Dopiero po upływie tego okresu (chyba że wcześniej zostanie powołany kolejny zarządca sukcesyjny) dotychczasowy zarządca sukcesyjny przestaje pełnić swoje obowiązki. Należy podkreślić, że ustawa wiąże ustanie pełnienia funkcji dotychczasowego zarządcy sukcesyjnego nie z ustanowieniem nowego zarządcy sukcesyjnego, lecz z jego powołaniem. Choć okres między powołaniem a ustanowieniem w tym przypadku nie jest długi, to wydaje się, że dotychczasowy zarządca sukcesyjny powinien jednak pełnić swoją funkcję do chwili ustanowienia nowego zarządcy. Może to mieć istotne znaczenie w przypadku, gdy pomiędzy powołaniem a ustanowieniem nowego zarządcy sukcesyjnego zajdzie potrzeba dokonania określonych czynności. W tym czasie zarządca sukcesyjny, który zrezygnował już nie może działać, a nowo powołany zarządca sukcesyjny nie jest jeszcze uprawniony do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku. Podobnie, osoby wskazane w art. 14 ustawy nie są umocowane do dokonywania czynności zachowawczych w ramach przedsiębiorstwa spadku. Ich prawo w tym zakresie powstaje po upływie dwóch tygodni od złożenia rezygnacji, jednak trwa właśnie do chwili powołania nowego zarządcy sukcesyjnego (art. 58 ustawy).

5.5. Inne przesłanki utraty umocowania

Pozostałe przesłanki utraty umocowania do pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego wymienione przez ustawę to śmierć zarządcy sukcesyjnego, ograniczenie lub utrata przez niego zdolności do czynności prawnych lub

uprawomocnienie się orzeczenia o zakazie prowadzenia działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 373 ustawy prawo upadłościowe¹⁹⁸ oraz prawo-

¹⁹⁸ Zgodnie z nim sąd może orzec pozbawienie na okres od jednego do dziesięciu lat prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek lub w ramach spółki cywilnej oraz pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego, członka rady nadzorczej, członka komisji rewizyjnej, reprezentanta lub pełnomocnika osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą w zakresie tej działalności, spółki handlowej, przedsiębiorstwa państwowego, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszenia osoby, która ze swojej winy:

- 1) będąc do tego zobowiązana z mocy ustawy, nie złożyła w ustawowym terminie wniosku o ogłoszenie upadłości albo
- 2) faktycznie zarządzając przedsiębiorstwem dłużnika, istotnie przyczyniła się do niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w ustawowym terminie, albo
- 3) po ogłoszeniu upadłości nie wydała lub nie wskazała majątku, ksiąg rachunkowych, korespondencji lub innych dokumentów upadłego, w tym danych w postaci elektronicznej, do których wydania lub wskazania była obowiązana z mocy ustawy, albo
- 3) jako upadły po ogłoszeniu upadłości ukrywała, niszczyła lub obciążała majątek wchodzący w skład masy upadłości, albo
- 4) jako upadły w toku postępowania upadłościowego nie wykonała innych obowiązków ciężących na nim z mocy ustawy lub orzeczenia sądu albo sędziego-komisarza, albo też w inny sposób utrudniała postępowanie.

Mimo zaistnienia przesłanki, o której mowa w ust. 1 pkt 1, sąd może oddalić wniosek o orzeczenie zakazu prowadzenia działalności gospodarczej, jeżeli został złożony wniosek o otwarcie przyspieszonego postępowania układowego, postępowania układowego lub postępowania sanacyjnego, a rozmiar pokrzywdzenia wierzycieli jest nieznaczny. Przy orzekaniu zakazu, o którym mowa w ust. 1, sąd bierze pod uwagę stopień winy oraz skutki podejmowanych działań, w szczególności obniżenie wartości ekonomicznej przedsiębiorstwa upadłego i rozmiar pokrzywdzenia wierzycieli. Sąd może orzec pozbawienie na okres od jednego do dziesięciu lat prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek lub w ramach spółki cywilnej oraz pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego, członka rady nadzorczej, członka komisji rewizyjnej, reprezentanta lub pełnomocnika osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą w zakresie tej działalności, spółki handlowej, przedsiębiorstwa państwowego, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszenia osoby, wobec której:

- 1) już co najmniej raz ogłoszono upadłość, z umorzeniem jej długów po zakończeniu postępowania upadłościowego,
- 2) ogłoszono upadłość nie dłużej niż pięć lat przed ponownym ogłoszeniem upadłości.

Szerzej na ten temat zob. M. Koralewski: *Sądowe pozbawienie prawa pełnienia funkcji w organach spółki*, ABC nr 203075, Lex dostęp: 23.12.2018; J. Kruczałak-Jankowska: *Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w prawie upadłościowym i naprawczym. Glosa do uchwały SN z dnia 22 marca 2006 r., III CZP 13/06 oraz do postanowienia SN z dnia 23 marca 2006 r., IV CSK 35/05*; „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007, nr 4, s. 83 i nast.; M. Mrówczyński: *Skutki prawne orzeczenia sądu upadłościowego o zakazie prowadzenia działalności gospodarczej*, PPE 2010/10/75–107, Lex dostęp: 23.12.2018.

mocnie orzeczony środek karny albo środek zabezpieczający w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej obejmującego działalność gospodarczą wykonywaną przez przedsiębiorcę lub działalność gospodarczą w zakresie zarządu majątkiem (art. 8 ust. 2 ustawy). Zarządca sukcesyjny przestaje pełnić swoją funkcję z dniem uprawomocnienia się ww. orzeczeń, a w przypadku śmierci – z chwilą śmierci. Informacje o wydaniu ww. orzeczeń sąd zgłasza niezwłocznie do CEIDG za pośrednictwem formularza dostępnego na stronie internetowej CEIDG lub za pośrednictwem innego zintegrowanego z CEIDG systemu teleinformatycznego, nie później niż w terminie 7 dni roboczych od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, którego skutkiem jest ograniczenie lub utrata zdolności do czynności prawnych (art. 23 ust. 1 pkt 1 ustawy o CEIDG). W odniesieniu do orzeczeń, o których mowa w art. 8 ust. 2 ustawy, sąd upadłościowy, Krajowy Rejestr Karny albo właściwy organ zgłasza niezwłocznie do CEIDG za pośrednictwem formularza dostępnego na stronie internetowej CEIDG lub innego zintegrowanego z CEIDG systemu teleinformatycznego, po uzyskaniu informacji o uprawomocnieniu się orzeczenia o zakazie (art. 25 ustawy o CEIDG). Natomiast informacja o śmierci zarządcy sukcesyjnego podlega wpisowi z urzędu do CEIDG po uzyskaniu z rejestru PESEL¹⁹⁹ takiej informacji, a jeżeli zarządca sukcesyjny nie posiadał numeru PESEL – po uzyskaniu wiarygodnej informacji o jego śmierci (art. 23 ust. 6 ustawy o CEIDG ustawy).

Zajście ww. zdarzeń powoduje konieczność ustanowienia nowego zarządcy sukcesyjnego. Jeżeli miały one miejsce za życia przedsiębiorcy, ustanowienia zarządcy dokonuje sam przedsiębiorca. Po jego śmierci uprawnienie to przysługuje osobom wskazanym w art. 12 ust. 1 lub 2 ustawy i odbywa się na zasadach określonych w art. 12 ust. 3–9 i 11 ustawy, chyba że przedsiębiorca powołał zarządcę sukcesyjnego podstawionego. Uprawnienie to wygasa z upływem miesiąca od dnia, w którym poprzedni zarządca sukcesyjny został wykreślony z CEIDG (art. 54 ustawy).

Ustawa wprowadza dodatkowo zasadę, że niezależnie od przyczyny, z powodu której zarządca sukcesyjny przestał pełnić swoją funkcję, do dnia powołania kolejnego zarządcy sukcesyjnego albo wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, osoby wskazane w art. 14 ustawy są uprawnione do dokonywania czynności zachowawczych tak, jak ma to miejsce w okresie od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego (art. 58 ustawy).

¹⁹⁹ Prowadzonego przez ministra właściwego ds. cyfryzacji.

Analogicznie do rozwiązania przyjętego w przypadku rezygnacji zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy (art. 57 ust. 2 ustawy), o czym była mowa wyżej, tak i tu ustawodawca upoważnił wskazane osoby do dokonywania czynności zachowawczych jedynie do czasu powołania nowego zarządcy sukcesyjnego. Z powodów, o których była mowa wyżej, wydaje się, że osoby te powinny być uprawnione do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego, a nie powołania zarządcy sukcesyjnego.

5.6. Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego

Jak już była mowa wyżej, co do zasady ostateczne ustanie zarządu sukcesyjnego wyznacza chwila jego wygaśnięcia. Zgodnie z art. 59 ustawy zarząd sukcesyjny wygasa z:

- 1) upływem dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy, jeżeli w tym okresie żaden ze spadkobierców przedsiębiorcy nie przyjął spadku ani zapisobierca windykacyjny nie przyjął zapisu windykacyjnego, którego przedmiotem jest przedsiębiorstwo albo udział w przedsiębiorstwie, chyba że zarządca sukcesyjny działa na rzecz małżonka przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku,
- 2) dniem uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydania europejskiego poświadczenia spadkowego, jeżeli jeden spadkobierca albo zapisobierca windykacyjny nabył przedsiębiorstwo w spadku w całości,
- 3) dniem nabycia przedsiębiorstwa w spadku w całości przez jedną osobę, o której mowa w art. 3 pkt 3 ustawy,
- 4) upływem miesiąca od dnia wykreślenia zarządcy sukcesyjnego z CEIDG, chyba że w tym okresie powołano kolejnego zarządcę sukcesyjnego,
- 5) dniem ogłoszenia upadłości przedsiębiorcy,
- 6) dniem dokonania działu spadku obejmującego przedsiębiorstwo w spadku,
- 7) upływem dwóch lat od dnia śmierci przedsiębiorcy.

Wymienione przesłanki wskazują, że nie zawsze musi dojść do wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego pomimo ich wystąpienia. Dotyczy to pierwszej z ww. przesłanek. Wskazuje ona, że nie dojdzie do wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego z upływem dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy, nawet jeżeli w tym okresie żaden ze spadkobierców przedsiębiorcy nie przyjął spadku ani zapisobierca windykacyjny nie przyjął zapisu windykacyjnego, którego przedmiotem jest przedsiębiorstwo albo udział w przedsiębiorstwie,

jeśli zarządca sukcesyjny działa na rzecz małżonka przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. Brak przyjęcia przedsiębiorstwa w spadku przez spadkobierców lub zapisobierców nie musi zatem automatycznie oznaczać wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego. O tym, czy będzie on dalej funkcjonował, decyduje w takim przypadku małżonek zmarłego przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. W takiej sytuacji zarząd sukcesyjny wygaśnie w przypadku ziszczenia się jednej z pozostałych przesłanek, a wymienionych w pkt od 3 do 7. Przyjmując racjonalność zachowania małżonka zmarłego przedsiębiorcy, będzie on dążył do przejęcia całego przedsiębiorstwa, a wówczas zarząd sukcesyjny wygaśnie z chwilą nabycia przez niego przedsiębiorstwa w spadku w całości, co odpowiada treści przesłanki wymienionej w pkt 3.

Zasadniczo zarząd sukcesyjny wygasa z chwilą, z którą przedsiębiorstwo w spadku w całości przechodzi w ręce jednej osoby, niezależnie od tego, czy będzie to małżonek zmarłego przedsiębiorcy, spadkobierca, zapisobierca windykacyjny (pkt 2). Sytuacja taka może nastąpić także z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydania europejskiego poświadczenia spadkowego. O wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego CEIDG informuje w takich przypadkach sąd spadku (art. 23 ust. 3 pkt 4 ustawy o CEIDG).

Zarząd sukcesyjny wygasa również w przypadku nieprzyjęcia przedsiębiorstwa w spadku przez żadną z uprawnionych osób, o ile małżonek zmarłego przedsiębiorcy nie będzie chciał kontynuować prowadzenia działalności przedsiębiorstwa w spadku (pkt 1). Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego następuje wówczas z upływem dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy. Informację o tym zarządca sukcesyjny zgłasza niezwłocznie do CEIDG za pośrednictwem formularza dostępnego na stronie internetowej nie później niż w dniu roboczym następującym po dniu wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego z przyczyny wskazanej w art. 59 ust. 1 pkt 1 ustawy. Jeżeli zmarły przedsiębiorca nie powołał zarządcy sukcesyjnego albo nie uczynił tego po jego śmierci uprawnione osoby, o których mowa w art. 12 ustawy, zarząd sukcesyjny nigdy nie zostanie ustanowiony, co oczywiste – nie nastąpi więc również jego wygaśnięcie.

Brak zainteresowanych kontynuowaniem prowadzenia działalności przez przedsiębiorstwo w spadku powoduje nie tylko wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem w spadku, ale także konieczność zakończenia funkcjonowania samego przedsiębiorstwa i jego wykreślenie z CEIDG.

Zarząd sukcesyjny wygasa także w wyniku „wtórnego nabycia” przedsiębiorstwa w spadku (pkt 3)²⁰⁰. Chodzi tu o nabycie przedsiębiorstwa w spadku w całości bezpośrednio od spadkobierców lub zapisobiercy windykacyjnego, o których mowa w art. 3 pkt 1 ustawy lub małżonka zmarłego przedsiębiorcy mającego udział w przedsiębiorstwie w spadku (art. 3 pkt 2 ustawy). Przez nabycie ustawa rozumie w tym przypadku również wniesienie tytułem wkładu do osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, lecz mającej zdolność prawną, przedsiębiorstwa, jeśli miało to miejsce po śmierci przedsiębiorcy (art. 3 pkt 3 ustawy). Tak rozumiane wtórne nabycie przedsiębiorstwa w spadku prowadzi do jego nabycia przez jedną osobę, którą nie musi już być osoba mieszcząca się w kręgu spadkobierców, zapisobiercy windykacyjnego czy małżonka zmarłego przedsiębiorcy, który ma udział w przedsiębiorstwie w spadku. Oczywiście jednocześnie nie wyklucza to sytuacji, w której wtórnym nabywcą jest jedna z tych osób. Zgłoszenie do CEIDG o wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego w takim przypadku dokonuje notariusz (art. 23 ust. 4 pkt 5 ustawy o CEIDG).

Czwarta przesłanka wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego związana jest z wykreśleniem dotychczasowego zarządcy sukcesyjnego. Jeśli osoby uprawnione do powołania kolejnego zarządcy sukcesyjnego nie uczynią tego w terminie miesiąca od dnia wykreślenia poprzedniego zarządcy sukcesyjnego, zarząd ten wygaśnie. Do niewygaśnięcia zarządu sukcesyjnego w tych okolicznościach wystarczy samo powołanie kolejnego zarządcy sukcesyjnego. Zgłoszenie do CEIDG przez notariusza nowo powołanego zarządcy sukcesyjnego może nastąpić w późniejszym terminie i nie spowoduje wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego.

Inną przesłanką powodującą wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego jest ogłoszenie upadłości przedsiębiorcy (pkt 5). Informację o wydaniu postanowienia o ogłoszeniu upadłości przedsiębiorcy sąd zgłasza niezwłocznie do CEIDG za pośrednictwem formularza dostępnego na stronie internetowej CEIDG lub za pośrednictwem innego zintegrowanego z CEIDG systemu teleinformatycznego, nie później niż w terminie 7 dni roboczych od dnia wydania tego postanowienia (art. 23 ust. 1 pkt 6 lit. a ustawy). Jeżeli postanowienie o ogłoszeniu upadłości zostało wydane po śmierci przedsiębiorcy, informację tę sąd upadłościowy zgłasza niezwłocznie do CEIDG nie później niż w dniu roboczym następującym po dniu wydania postanowienia o ogłoszeniu upadłości (art. 23 ust. 2 ustawy).

²⁰⁰ Art. 59 ust. 1 pkt 3 ustawy w zw. z art. 3 pkt 3 ustawy.

Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego następuje także w wyniku działu spadku obejmującego przedsiębiorstwo w spadku (pkt 6). Oczywiście wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego w tym przypadku będzie miało miejsce tylko wówczas, gdy przedsiębiorstwo w spadku będzie przedmiotem działu. Choć Kodeks cywilny przewiduje, że co do zasady dział spadku powinien obejmować cały spadek (art. 1038 kc), to z ważnych powodów dział może zostać ograniczony do części spadku. Zarząd sukcesyjny nie wygaśnie zatem automatycznie w przypadku każdego działu spadku. Za każdym razem należy badać, czy jego przedmiotem było przedsiębiorstwo w spadku. Tylko bowiem w takim przypadku dochodzi od wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego. Ustawa przy tym nie rozróżnia, czy dział nastąpił na podstawie umowy między wszystkimi spadkobiercami, czy na mocy orzeczenia sądu. Jeżeli dział spadku następuje na mocy orzeczenia sądu, to sąd informuje CEIDG o tym fakcie nie później niż w ciągu jednego dnia roboczego po dniu uprawomocnienia się postanowienia o działu spadku obejmującego przedsiębiorstwo w spadku (art. 23 ust. 3 pkt 5 ustawy o CEIDG). Jeżeli natomiast dział spadku następuje na podstawie umowy, osobą zobowiązaną do zgłoszenia działu spadku obejmującego przedsiębiorstwo w spadku do CEIDG jest notariusz, przed którym sporządzona została umowa (art. 23 ust. 4 pkt 6 ustawy o CEIDG). Obowiązek ten powinien wykonać również nie później niż w ciągu jednego dnia roboczego od dnia działu spadku.

Ostatnią przesłanką powodującą wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego jest upływ czasu, tj. 2 lat od dnia śmierci przedsiębiorcy. Przesłanka ta jest niezależna od pozostałych, co znaczy, że jeśli wcześniej nie nastąpi żadna z wyżej wymienionych przesłanek, upływ 2 lat od śmierci przedsiębiorcy zawsze powoduje wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego. Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego po upływie tego okresu jest zsynchronizowane z regulacją ustawy o CEIDG, zgodnie z którą przedsiębiorca podlega niezwłocznemu wykreśleniu z ewidencji po upływie 2 lat od dnia śmierci albo znalezienia zwłok przedsiębiorcy, nie później niż w terminie 7 dni od dnia, w którym upłynął ten okres (art. 30 ust. 5 ustawy o CEIDG). Jeżeli akt zgonu przedsiębiorcy nie określa daty zgonu albo chwila śmierci przedsiębiorcy została oznaczona w postanowieniu stwierdzającym zgon, termin 2 lat (a w przypadku pierwszej przesłanki – termin 2 miesięcy) biegnie od dnia znalezienia zwłok przedsiębiorcy albo uprawomocnienia się postanowienia stwierdzającego zgon (art. 59 ust. 2 ustawy).

Z ważnych powodów sąd może przed dniem wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego przedłużyć czas jego trwania na okres nie dłuższy niż 5 lat od dnia

śmierci przedsiębiorcy (art. 60 ustawy). W takim przypadku zarząd sukcesyjny wygasa z upływem okresu określonego przez sąd, chyba że wcześniej nastąpi jedna z ww. przesłanek. Kluczową kwestią przy podejmowaniu decyzji o ewentualnym przedłużeniu zarządu sukcesyjnego jest ustalenie, czy okoliczności danego przypadku zasługują na uznanie ich za „ważne powody”. Jako klauzula generalna „ważne powody” obejmują swoim zakresem znaczeniowym relatywnie szerokie spektrum rozmaitych przypadków. Zaliczyć do nich można m.in. szczególną sytuację dotyczącą przedsiębiorstwa w spadku (np. toczące się postępowanie administracyjne – np. koncesyjne), właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (np. gdy jedyny właściciel przedsiębiorstwa, po nabyciu go od pozostałych właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, nie będzie mógł prowadzić nabytego przedsiębiorstwa albo gdy właściciele przedsiębiorstwa w spadku nie zdążą w okresie 1 miesiąca od dnia wykreślenia poprzedniego zarządcy sukcesyjnego powołać kolejnego zarządcy, ale będą żywotnie zainteresowani kontynuowaniem prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku przez zarządcę sukcesyjnego) czy np. procedur związanych z ustaleniem kręgu spadkobierców przedsiębiorcy (np. gdy w ciągu dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy nie uda się ustalić listy wszystkich potencjalnych spadkobierców). Przedłużenie okresu zarządu sukcesyjnego może być także zasadne również w przypadku, gdy po wydaniu postanowienia o stwierdzeniu zgonu przedsiębiorcy wyjdą na jaw okoliczności wskazujące na jego wcześniejszą datę śmierci, niż wskazuje to orzeczenie.

Kompetencja sądu do przedłużenia okresu zarządu sukcesyjnego jest jednorazowa. Sąd nie może, nawet jeśli zachodziłyby ku temu ważne powody, przedłużyć po raz drugi okresu zarządu sukcesyjnego. Wynika to bezpośrednio z przepisu, który stanowi, że okres zarządu sukcesyjnego nie może być przedłużony na czas dłuższy niż 5 lat od dnia śmierci przedsiębiorcy. Z tych samych powodów nie można wydłużyć okresu przedłużenia zarządu sukcesyjnego. Zgodnie z art. 30 ust 5 ustawy o CEIDG, wykreślenie przedsiębiorcy z CEIDG następuje niezwłocznie po upływie okresu określonego przez sąd, nie później niż w terminie 7 dni od dnia, w którym upłynął ten okres.

Przedłużenie zarządu sukcesyjnego odnosi się do instytucji, nie zaś konkretnego zarządcy sukcesyjnego. W okresie przedłużenia zarządu sukcesyjnego właściciele przedsiębiorstwa w spadku mogą odwoływać i powoływać kolejnych zarządców sukcesyjnych.

Niezwłocznie po wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego osoba, która pełniła funkcję zarządcy sukcesyjnego w chwili wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, wydaje przedsiębiorstwo w spadku jego właścicielom, a jeżeli zarząd

sukcesyjny wygaś przed uprawomocnieniem się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowaniem aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniem europejskiego poświadczenia spadkowego – osobie, która przyjęła spadek. W przypadku braku takiej osoby zarządca sukcesyjny składa wniosek o zabezpieczenie spadku. Właściciel przedsiębiorstwa w spadku, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku w chwili wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, w terminie miesiąca od dnia, w którym dowiedział się o wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego, może zażądać od osoby, która pełniła funkcję zarządcy sukcesyjnego w chwili wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego pisemnego sprawozdania z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku wraz ze wskazaniem stanu przedsiębiorstwa w spadku na chwilę wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego. Ponieważ zarządca sukcesyjny, niezwłocznie po ustanowieniu zarządu sukcesyjnego jest zobowiązany sporządzić i złożyć przed notariuszem wykaz inwentarza przedsiębiorstwa w spadku (obejmujący składniki przedsiębiorstwa w spadku, z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili śmierci przedsiębiorcy, a także długi spadkowe związane z działalnością gospodarczą zmarłego przedsiębiorcy i ich wysokość według stanu z chwili śmierci przedsiębiorcy)²⁰¹, porównanie go z pisemnym sprawozdaniem z prowadzenia przedsiębiorstwa po wygaśnięciu zarządu sukcesyjnego pozwala ocenić kondycję przedsiębiorstwa w spadku, w tym po części także efektywność działalności zarządcy sukcesyjnego.

²⁰¹ W pozostałym zakresie do wykazu inwentarza przedsiębiorstwa w spadku stosuje się odpowiednio przepisy o wykazie inwentarza spadku.

Źródła prawa

1. Ustawa z 6 września 2001 r. prawo farmaceutyczne, Dz.U. 2017.2211 z póź. zm.
2. Ustawa z 6 września 2001 r. o transporcie drogowym, Dz.U. 2017.2200 z póź. zm.
3. Ustawa z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, Dz.U. 2018.617 z póź. zm.
4. Ustawa z 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, Dz.U. 2018.2190 z póź. zm.
5. Ustawa z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach Dz.U.2018.217 z póź. zm.
6. Ustawa z 10 kwietnia 1997 r. prawo energetyczne, Dz.U. 2018.755 z póź. zm.
7. Ustawa z 22 sierpnia 1997 r. ustawy o ochronie osób i mienia, Dz.U. 2018.2142 z póź. zm.
8. Ustawa z 7 czerwca 2001 r. ustawa o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, Dz.U. 2018.1152 z póź. zm.
9. Ustawa z 22 czerwca 2001 r. ustawy o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, Dz.U.2018.2037 z póź. zm.
10. Ustawa z 26 czerwca 1974 r. kodeks pracy, Dz.U. 2018.917 z póź. zm.
11. Ustawa z 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. z 2017, poz. 2065 z póź. zm.
12. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. ordynacja podatkowa, Dz.U. 2018, poz. 2187 z póź. zm.
13. Ustawa z 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 2017.682 z póź. zm.
14. Ustawa z 30 sierpnia 2002 r. ustawy prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. 2018.1302 t.j.
15. Ustawa z 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. 2018.1360 z póź. zm.
16. Ustawa z 14 czerwca 1960 r. kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. 2018.2096 t.j.

17. Ustawa z 24 sierpnia 2018 r. ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, Dz.U. 2018.1629
18. Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 2018.1025 z póź. zm.
19. Ustawa z 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2017.1577 z póź. zm.
20. Ustawa z 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy, Dz.U. 2018.647
21. Ustawa z 28 lutego 2003 r. prawo upadłościowe, Dz.U. 2017. 2344 z póź. zm.
22. Ustawa z 28 listopada 2014 r. prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. 2016.2064 z póź. zm.
23. Ustawa z 29 września 1994 r. ustawa o rachunkowości, Dz.U. 2019.395 z póź. zm.
24. Ustawa z 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników, Dz.U. 2017.869 z póź. zm.
25. Ustawa z 6 marca 2018 r. prawo przedsiębiorców, Dz.U. 2018.646 z póź. zm.
26. Ustawa z 15 września 2000 r., Kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2017.1577 z póź. zm.
27. Ustawa z 25 lutego 1964 r., Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 2017.682 z póź. zm.

Orzecznictwo

Orzeczenie SN z 10 maja 1935 r., II C 354/35, OSN 1935, nr 11, poz. 453
 Uchwała SN (7) z 14 czerwca 1966 r., III CO 20/65, Legalis
 Uchwała SN (7) z 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, OSNC 1992/2, poz. 17
 Uchwała SN (7) z 6 grudnia 1991 r., III CZP 117/91, OSNC 1992/5, poz. 65
 Uchwała SN z 11 kwietnia 1991 r., sygn. akt III AZP 1/91, OSNC 1992/1/6
 Uchwała SN z 14 marca 1995 r., III CZP 6/95
 Uchwała SN z 16 maja 1991 r., III CZP 39/91, OSNC 1992/1, poz. 9
 Uchwała SN z 21 listopada 1995 r., III CZP 160/95, OSNC 1996, nr 3, poz. 33
 Uchwała SN z 24 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 70/92
 Uchwała SN z 24 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 70/92
 Uchwała SN z 30 listopada 1992 r., III CZP 134/92, OSNC 1993/5, poz. 79
 Uchwała SN z 6 grudnia 1991 r., III CZP 117/91
 Uchwała całej Izby Cywilnej SN z 24.06.1961 r., I CO 16/61, OSNCP 1963/9, poz. 187
 Wyrok SN z 12 kwietnia 1973 r., III CRN 77/73
 Wyrok SN z 12 lipca 1978 r., IV CR 124/78, OSN 1979 r., nr 6, poz. 112
 Wyrok SN z 15 listopada 1990 r., II CR 865/89, OSP 1992/11–12, poz. 238
 Wyrok SN z 17 marca 1993 r., III CZP 30/93, OSN 1993 r., Nr 9, poz. 154
 Wyrok SN z 21 grudnia 1967 r., I CR 526/67, OSP 1969 r., nr 2, poz. 34

- Wyrok SN z 23 października 2014 r., ICSK 728/13, Legalis
- Wyrok SN z 3 listopada 2010 r., I PK 81/10 2012 r, nr 1–2, poz. 10.
- Wyrok SN z 30 kwietnia 1997 r., II UKN 82/97, OSN 1998 r., nr 7, poz. 217
- Wyrok SN z 30 października 2013 r., II CSK 673/12, OSP 2014 r., I ACa 80/14 Legalis
- Wyrok SN z 5 grudnia 2014 r., CSK 37/14 Legalis
- Wyrok SN z 7 kwietnia 2015 r., III CSK 272/14 Legalis
- Wyrok SN z 7 kwietnia 2004 r., sygn. IV CK 215/03
- Wyrok SN z 8 listopada 2016 r., CSK 368/15 Legalis
- Wyrok SN z 27.11.2008 r., IV CSK 306/08, LEX nr 531562
- Wyrok SN z 25.11.2009 r., II CSK 262/09, LEX nr 599836
- Postanowienie SN z 19.09.1967 r., III CR 177/67, OSNCP 1968/6, poz. 104
- Postanowienie NSA z 11 sierpnia 2015 r., II GSK 1438/14, baza orzeczeń nsa.gov.pl
- Uchwała NSA z 14 grudnia 2015 r., I GPS 1/15
- Wyrok NSA z 10 lutego 2009 r., sygn. akt I OSK 329/08, opubl. w Lex nr 515989
- Wyrok NSA z 25 lutego 2003 r., III SA 1183/01
- Wyrok NSA z 24 maja 1991 r., LEX nr 9350
- Wyrok NSA z 30 marca 1994 r., SA/Ł 224/93 niepubl.
- Wyrok NSA z 18 marca 2011 r., sygn. akt II OSK 524/10, baza orzeczeń nsa.gov.pl
- Wyrok WSA w Szczecinie z 15 maja 2014 r., II SA/Sz 1339/13
- Orzeczenie SA w Warszawie z 16 października 1993 r., I ACr 678/93, OG 1993 r., nr 4, poz. 83
- Wyrok SA w Krakowie z 22 października 1933 r., I A Cr 429/93, Przegląd Sądowy (wkładka) 1996 r., nr 2, s. 47
- Wyrok SA w Poznaniu z 28 kwietnia 1992 r., I ACa 111/92, Wok 1992 r., Nr 10, poz. 31
- Postanowienie WSA w Łodzi, III SA/Łd 833/15
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 16 kwietnia 2013 r., II SA/Wr 108/13
- Wyrok WSA w Szczecinie z 15 maja 2014 r., II SA/Sz 1339/13
- Wyrok WSA w Warszawie z 4 sierpnia 2005 r., sygn. akt III SA/Wa 613/05, ZNSA 2006/1/122

Wykorzystana bibliografia

1. Adamus R.: *Przedsiębiorstwo upadłego w upadłości likwidacyjnej*, Wolters Kluwer, 2011
2. Babiarz S.: *O sposobie rozwiązywania kontrowersji w zakresie następstwa prawnego spadkobierców w polskim prawie podatkowym*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2010, nr 1
3. Baran K.W. (w:) K.W. Baran (red.), B.M. Ćwiertniak, S. Driczinski, Z. Góral, A. Kosut, D. Książek, M. Kuba, W. Perdeus, J. Piątkowski, P. Prusinowski, K. Stefański, M. Tomaszewska, M. Włodarczyk, T. Wyka: *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018
4. Barej J., Zbrzeźna-Cąkała H.: *Uwagi dotyczące dokumentowania oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku bądź też zapisu windykacyjnego w świetle analiz zespołu wizytacyjnego*, „Nowy Przegląd Notarialny”, 2017, nr 1
5. Bączyk M.: *Glosa do wyroku SN z 12 kwietnia 1973 r., III CRN 77/73*, „PiP” 1974, nr 12
6. Bieniek-Koronkiewicz E., J. Wieńczyło-Chlabicz: *Działalność gospodarcza i przedsiębiorca na gruncie ustawy Prawo działalności gospodarczej*, „PPH” 2000, nr 4
7. Blicharz J.: *Kategoria interesu publicznego jako przedmiot działania administracji publicznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2004, t. 40
8. Blicharz R. (w:) *Księga pamiątkowa ku czci prof. Wojciecha Organiściaka*, złożona do druku w dniu opracowywania niniejszego opracowania
9. Blicharz R., Kania M.: *Klauzula interesu publicznego w publicznym prawie gospodarczym*, „PUG” 2010, nr 5
10. Bodio J. (w:) J. Bodio, T. Demendecki, A. Jakubecki (redaktor naukowy), O. Marcewicz, P. Telenga, P. Telenga, M. Wójcik: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz tom I i II*, Warszawa 2017
11. Borkowski M.: *Glosa do wyroku SN z dnia 24 lipca 2009 r., II CSK 41*, Lex/ el. 2011
12. Borsiak W. (w:) K. Osajda (red.), M. Grochowski, J. M. Kondek, P. Książek, B. Lackoroński, P. Mikłaszewicz, R. Morek, P. Popardowski, M. Raczkowski,

- P. Sobolewski, A. Zbiegień-Turzańska, Ł. Żelechowski: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
13. Borsiak W., Księżak P.: *Forma złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przed notariuszem*, Rejent 2011, nr 7–8
 14. Brzeziński B., Kalinowski M.: *Wybrane zagadnienia podatkowe przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa*, „Monitor Podatkowy” 1994, nr 10
 15. Burzak A.: *Umowa o pośrednictwo*, „PPH” 1992, nr 2 i 3, cz. I i II
 16. Ciarkowski S.: *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2004 r., sygnatura akt: III CK 178/03*, Gdańskie Studia Prawnicze Przegląd Orzecznictwa 2007, nr 3
 17. Ciarkowski S.: *Przejęcie uprawnień z zakresu prawa administracyjnego przysługujących wspólnikom przekształcanej spółki cywilnej na przekształconą spółkę handlową*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2009, nr 1
 18. Czech E.K.: *Koncesje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 5
 19. P. Drapała: *Czynność prawna „z samym sobą” (art.108 k.c.)*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 10
 20. Dubis M. (w:) (red. E. Gniewek, P. Machnikowski) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
 21. Dudzik S.: *Zbycie przedsiębiorstwa a sukcesja praw i obowiązków wynikających z aktów administracyjnych*, „Państwo i Prawo” 1994, nr 7–8
 22. Etel M.: *Regulowana działalność gospodarcza a zasada wolności gospodarczej*, PiP 2007, nr 2
 23. Gawlik Z.: *Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu a prawa wynikające z decyzji administracyjnych* (w:) *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, Kraków 2007
 24. Gniewek E. (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), B. Burian, A. Cisek, M. Drela, W. Dubis, J. Kołaczyński, K. Gołębiowski, K. Górski, J. Jezioro, J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, J. Nadler, R. Strugała, W. Szydło, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
 25. Gołat R.: *Kto powinien działać za pracodawcę?*, „Służba Pracownicza”, 2008, nr 6
 26. Gołaszewski P. (w:) R. Hauser (red.), M. Wierzbowski (red.), K. Celińska-Grzegorzycz, M. Cherka, M. Dyl, F. Elbanowski, K. Glibowski, A. Krackowski, P. Makowski, J. Piecha, W. Ławczyn, R. Stankiewicz, P. Wajda, K. Wąsowski, K. Wojciechowska: *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 2018
 27. Grykiel J. (w:) M. Gutowski (red.), T. Antoszek, K. Górny, J. Haberko, E. Habryn-Chojnacka, A. Janiak, M. Janiak, J. Kępiński, M. Kępiński, A. Koch, M. Lemkowski, M. Łączkowska, M. Mataczyński, K. Mularski, J. Napierała, A. Olejniczak,

- M. Orlicki, J. Panowicz-Lipska, J. Pokrzywniak, A. Pyrżyńska, A. Raczyński, M. Saczywko, T. Sokołowski, T. Sójka, J. Stranz, A. Suchoń, K. Szadkowski, R. Szyszko, M. Zelek, K. Żok: *Komentarz do kodeksu cywilnego*, t. 1, 2016
28. Habdas M.: *Przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków prawnorzeczowych*, Katowice 2007
 29. Hejbudzki M. (w:) K. Deputat, E. Kędra, A. Kasińska, S. Łazarewicz, B. Pachucca, T. Staranowicz, S. Trojanowski, R. Waśniewski: *Ustrój prawny przedsiębiorców*, Wydawnictwo UWM w Olsztynie, 2006
 30. Jaśkowski K. (w:) K. Jaśkowski, E. Maniewska: *Kodeks pracy. Komentarz*, Lex 2018, dostęp: 2.01.2019
 31. Jaśkowski K., Maniewska E.: *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U.98.21.94)*, LEX/El.2018, dostęp: 5.12.2018
 32. Jędrzejewska A.: *Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym*, Warszawa 1992
 33. Kadej M. R.: *Przekształcenie spółki prawa handlowego a posiadane koncesje i licencje*, „Prawo Spółek” 2009, nr 6
 34. Karnicka-Kawczyńska A., Kawczyński J.: *Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004
 35. Katner W.J.: *Podstawowe zagadnienia prawne ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, „PPH” 2004, nr 12
 36. Kidyba A. (red.), Z. Gawlik, A. Janiak, K. Kopaczyńska-Pieczniak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Lex 2014
 37. Kidyba A.: *Sukcesja, kontynuacja, a może coś innego?*, „Monitor Prawa Handlowego” 2011, nr 1
 38. Kobierzyńska E., Zdyb M.: *Klauzula interesu publicznego w działaniach administracji publicznej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Vol. LXIII”, nr 2, 2006
 39. Kohutek K.: *Instytucja koncesji w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej – wybrane zagadnienia*, „PUG” 2005, nr 5
 40. Kohutek K.: *Zasady podejmowania działalności regulowanej*, „PPH” 2005, nr 6
 41. Kopaczyńska-Pieczniak (w:) A. Kidyba (red.), Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, E. Niezbecka, T. Sokołowski: *Komentarz do kodeksu cywilnego*, tom 1, 2012
 42. Kopaczyńska-Pieczniak K. (w:) A. Kidyba (red.), J. Frąckowiak, M. Michalski, A. J. Witosz: *Kodeks spółek handlowych*, tom I, Warszawa 2017
 43. Koralewski M.: *Sądowe pozbawienie prawa pełnienia funkcji w organach spółki*, ABC nr 203075, Lex dostęp: 23.12.2018
 44. Koroluk S. (w:) A. Powałowski (red.) *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2007

45. Koronkiewicz-Wiórek A., Książek B., Piotrowska-Kłak M., Siwik L., Świderek Ł., Jacyszyn J. (red.): *Umowy handlowe w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2010
46. Kosikowski C.: *Koncesje i zezwolenia na działalność gospodarczą*, Warszawa 2002
47. Kosikowski C.: *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim*, „PiP” 2001, nr 4
48. Kosikowski C.: *Publiczne prawo gospodarcze Polski i Unii Europejskiej*, Warszawa 2010
49. Kosikowski C.: *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2011
50. Kosikowski C.: *Wolność gospodarcza w prawie polskim*, Warszawa 1995
51. Kremer E.: *Instytucja zapisu windykacyjnego a małżonkowie* (w:) *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, M. Pecyna (red.), J. Pisuliński (red.), M. Podrecka (red.), K. Bagan-Kurluta, A. Bieranowski, J. Biernat, P. Blajer, K. Felchner, J. Frąckowiak, B. Gnela, E. Gniewek, J. Górecki, A. Herbet, T. Justyński, W. Kaliński, I. Karasek-Wojciechowicz, J. Kępiński, M. Kępiński, T. Kot, P. Księżak, M. Kućka, Z. Kuniewicz, K. Maj, D. Maśniak, J. Mazurkiewicz, A. Mączyński, P. Mostowik, T. Mróz, J. Napierała, A. Oleszko, K. Pałka, J. Pazdan, M. Pazdan, K. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Romanowski, E. Rott-Pietrzyk, Cz. W. Salagierski, J. Sieńczyło-Chlabicz, A. Sinkiewicz, T. Sójka, M. Stec, G. Suliński, B. Swaczyna, R. Szytk, P. Ślęzak, A. Śmieja, R. Świrgoń-Skok, P. Tereszkievicz, A. Tischner, Z. Truszkiewicz, B. Tymecki, M. Wyrwiński, L. Zabielski, P. Zakrzewski, B. Ziemianin, F. Zoll, Warszawa 2013
52. Kremis J., Kuźmicka-Sulikowska J. (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
53. Kruczałak-Jankowska J.: *Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w prawie upadłościowym i naprawczym. Glosa do uchwały SN z dnia 22 marca 2006 r., III CZP 13/06 oraz do postanowienia SN z dnia 23 marca 2006 r., IV CSK 35/05*; „Gdańskie Studia Prawnicze” 2007, nr 4
54. Kruk E.: *Sankcja administracyjna*, Wyd. UMCS, Lublin 2013
55. Księżak P.: *Zapis windykacyjny*, Warszawa 2012
56. Księżak P., Osajda K. (red.) (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
57. Kuniewicz Z., Katner P.: *Zmiany w składzie osobowym wspólników spółki cywilnej a odpowiedzialność za jej zobowiązania* (w:) J. Haberko (red.), A. Olejniczak (red.), A. Pyrzyńska (red.), D. Sokołowska (red.), E. Bagińska, K. Bączyk-Rozwadowska, Z. Brodecki, J. Byrski, K. Czub, K. A. Dadańska, A. Doliwa, K. Doliwa, P. Drapała, E. Figura-Góralczyk, G. Gorczyński, J. Górecki, M. Grochowski, J. Jastrzębski, N. Karczewska-Kamińska, W. J. Katner, P. Konik, M. Krajewski, J. Lic, A. Lutkiewicz-Rucińska, E. Łętowska, P. Machnikowski, M. Maciejewska-Szałas, D. Maśniak, M. Mataczyński, G. Matusik, J. Mazurkiewicz,

- K. Michałowska, K. Michałowska, M. Miller, K. Mularski, I. Mycko-Katner, M. Olczyk, K. Osajda, M. Pannert, J. Panowicz-Lipska, M. Pazdan, M. Pecyna, M. Pyziak-Szaffhicka, T. Rzewuski, T. Sokołowski, T. Sójka, R. Szczepaniak, A. Szlęzak, R. Szostak, P. Tereszkievicz, K. Topolewski, M. Wilejczyk, M. A. Zachariasiewicz, P. D. Zakrzewski, K. Zaradkiewicz, B. Ziemianin, F. Zoll: *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, wyd. Lex 2015 r., Lang J.: *Z rozważań nad pojęciem interesu w prawie administracyjnym*, (w:) A. Błaś (red.) *Przeobrażenia we współczesnym prawie administracyjnym i w nauce administracji*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji”, 1997, t. 38
58. Kwaśnicki R.: *Zakaz czynności „z samym sobą” (art. 108 KC) i konsekwencje jego złamania na wybranych płaszczyznach prawa spółek kapitałowych*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 10
 59. Leoński Z.: *Glosa aprobująca do uchwały Sądu Najwyższego z 24 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 70/92*, OSP 1993/3/56
 60. Lissoń P.: *Reglamentacja jako instrument regulacji w sektorach infrastrukturalnych* (w:) W. Sz wajdler, H. Nowicki (red.) *Konstytucyjna zasada wolności gospodarczej*, Toruń 2009
 61. Litwińska M.: *Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie handlowym i cywilnym. Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu (II)*, „PPH” 1993, nr 2
 62. Matuszczyk K.: *W obronie tradycyjnego ujęcia spółki cywilnej. Artykuł polemiczny*, „PPH” 2007, Nr 6
 63. L. Miroszewski, *Czynność prawna z samym sobą*, „Rzeczpospolita” (z dnia 15 kwietnia 1999 r.)
 64. Modliński E.: *Pojęcie interesu publicznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1932
 65. Mrówczyński M.: *Skutki prawne orzeczenia sądu upadłościowego o zakazie prowadzenia działalności gospodarczej*, PPE 2010/10/75–107, Lex dostęp: 23.12.2018
 66. Olszewski J. (w:) R. Blicharz (red.), K. Pokryszka, A. Żurawik, B. Sagan, T. Turek, K. Łuczak, U. Torbus, A. Hołda-Wydrzyńska, A. Lichosik, A. Piwowarczyk, M. Kania: *Przedsiębiorca. Zagadnienia wybrane*, Katowice 2017
 67. Olszewski J. (red.) (w:) R. Bielaczka, T. Miśko, Ł. Mroczyński-Szmaj, B. Sagan, R. Stapiński, R. Eliasz, D. Wapińska: *Prawo gospodarcze. Kompendium*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2016
 68. P. Machnikowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
 69. Pazdan M.: *Zarządca sukcesyjny a wykonawca testamentu* (w:) *IUS EST ARS BONI ET AEQUI. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Wrocław 2018 r.
 70. Pazdan M. (w:) K. Pietrzykowski (red.) Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiełło, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian,

- J. Szachulowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada: *Kodeks cywilny. Komentarz*, tom I, 2004
71. Pazdan M. (w:) red. K. Pietrzykowski, Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, M. Kłoda, J. Mojak, L. Ogiełło, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, K. Zaradkiewicz, K. Zawada; *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 2018
 72. Pietrzykowski K. (w:) Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, M. Kłoda, J. Mojak, L. Ogiełło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, K. Zaradkiewicz, K. Zawada: *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, Warszawa 2017
 73. Pinior P.: *Komentarz do art. 108 Kodeksu cywilnego*, M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*, Warszawa 2018
 74. Podleś M.: *Spółka cywilna w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2009
 75. Pokryszka K. (w:) R. Blicharz (red.) A. Hołda-Wydrzyńska, M. Kania, A. Lichosik, K. Łuczak, M. Pawełczyk, A. Piwowarczyk, E. Przeszło: *Publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 2017
 76. Popowska B.: *Zezwolenia a swoboda działalności gospodarczej*, „RPEiS” 2005, z. 4
 77. Powalowski A.: *Leksykon prawa gospodarczego publicznego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2015
 78. Radwański Z. (red.) *Prawo cywilne – część ogólna*, System Prawa Prywatnego. Tom 2, Warszawa 2008
 79. Radwański Z.: *Teoria umów*, Warszawa 1977
 80. Rudnicki S. (w:) S. Dmowski, S. Rudnicki: *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2009
 81. Skowrońska-Bocian E., Warciński M., Pietrzykowski K. (red.) (w:) *Komentarz KC*, t. 1, 2015
 82. Skowrońska-Bocian E.: *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2006, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis (wydanie VII)
 83. Słyk J. (w:) K. Osajda (red.) M. Domański, M. Grochowski, G. Matusik, L. Kociucki, P. Mostowik, J. Pawliczak, M. Prucnal-Wójcik: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017
 84. Smyk M.: *Pełnomocnictwo według Kodeksu cywilnego*, Warszawa 2010
 85. Smyk M.: *Przyjęcie umocowania przez pełnomocnika*, „PiP” 2009, nr 1, s. 79
 86. M. Soczyński: *Czynność prawna z samym sobą*, „Rejent” 2005, nr 5
 87. Starościk J.: *Stosunek administracyjnoprawny (w:) System prawa administracyjnego*, t. III, Ossolineum 1978
 88. Strugała R. (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), B. Burian, A. Cisek, M. Drela, W. Dubis, J. Kołaczyński, K. Gołębiowski, K. Górską, J. Jezioro, J. Kremis, J. Kuźmicka-Sulikowska, J. Nadler, W. Szydło, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017

89. Strzebińczyk J. (w:) red. E. Gniewek, B. Burian, A. Cisek, W. Dubis, J. Gołaczyński, J. Jezioro, J. Kremis, P. Machnikowski, J. Nadler, K. Zagrobelny: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011
90. Strzelbicki M.: *Funkcja reglamentacji gospodarczej a funkcja nadzoru gospodarczego* (w:) W. Szwajdler, H. Nowicki (red.) *Konstytucyjna zasada wolności gospodarczej*, Toruń 2009
91. Strzyczkowski K.: *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 2011
92. Szanciło T.: *Przedsiębiorca w prawie polskim*, „PPH” 2005, nr 3
93. Szadowski K. (w:) M. Gutowski: *Komentarz KC*, t. I, Legalis 2017
94. Szydło M.: *Działalność gospodarcza regulowana*, „Prawo Spółek” 2005, nr 1
95. Szydło M.: *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim*, „PS” 2002, nr 7–8
96. Szydło M.: *Reglamentacja podejmowania działalności gospodarczej w nowej ustawie o swobodzie działalności gospodarczej*, „PUG” 2004, nr 12
97. Szydło M.: *Swoboda działalności gospodarczej*, Warszawa 2005
98. Tomaszewska M., Włodarczyk M., Wyka T.: *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018, wyd. IV
99. Trzaskowski R.: *Działalność gospodarcza w rozumieniu przepisów prawa cywilnego na tle orzecznictwa*, „Glosa” 2006, nr 2
100. Trybulska-Skoczelaś E. (w:) J. Wierciński (red.), W. Borsiak, M. Manowska, J. Sadowski, E. Skowrońska-Bocian, B. Trębska, R. Zegadło: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014
101. Trzewik J.: *Z problematyki przenoszenia praw i obowiązków z pozwoleń na korzystanie ze środowiska*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2015, nr 1
102. Wszolek J.: *Sukcesja administracyjnoprawna w procesie inwestycyjnym – wybrane zagadnienia praktyczne*, „MoP” 2013, nr 22
103. Wójcik S., Zoll F.: *Zapis windykacyjny* (w:) *System prawa prywatnego – prawo spadkowe – tom 10*, B. Kordasiewicz (red.), W. Borysiak, A. Kawałko, J. Kremis, H. Witczak, M. Kłos, J. S. Piąkowski, E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, S. Wójcik, F. Zoll, Warszawa 2015
104. Wyrzykowski M.: *Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986
105. Zachariasiewicz, P. D. Zakrzewski, K. Zaradkiewicz, B. Ziemianin, F. Zoll: *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, Lex 2015
106. Zdyb M.: *Wolność działalności gospodarczej w Konstytucji RP*, „Rejent” 1997, nr 5
107. Żurawik A.: „Interes publiczny”, „interes społeczny” i „interes społecznie uzasadniony”. *Próba dookreślenia pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, nr 2
108. Żurawik A.: *Klauzula interesu publicznego w prawie gospodarczym krajowym i unijnym*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 12

25 listopada 2018 r. weszła w życie ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Zasadniczym celem wprowadzenia instytucji zarządu sukcesyjnego było rozwiązanie problemów dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne po ich śmierci, do czasu uregulowania sytuacji prawnej dziedziczonego przez spadkobierców mienia, obejmującego m.in. przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 551 kc.

Książka, którą Państwo trzymają w ręce, stanowi pierwsze na rynku kompleksowe opracowanie prawnych aspektów zarządu sukcesyjnego. Autor omawia w nim fundamentalne zagadnienia składające się na tę problematykę. Wśród nich należy wymienić m.in. ustanowienie zarządcy sukcesyjnego, charakterystykę jego statusu prawnego, a także tzw. przedsiębiorstwa w spadku oraz relacje prawne, jakie zachodzą między wszystkimi osobami związanymi z tym przedsiębiorstwem, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności za prawidłowe wykonywanie zarządu. Istotną częścią monografii są uwagi dotyczące konsekwencji prawnych regulacji związanych z reglamentacją działalności gospodarczej w kontekście zarządu sukcesyjnego, jak również ciągłości stosunków cywilnoprawnych, w tym tych, które wynikają z umów o pracę. Analizując poszczególne zagadnienia, Autor zwraca uwagę na problemy prawne wynikające z przyjętych rozwiązań oraz wskazuje możliwości ich rozstrzygnięcia także w praktyce obrotu.

Syntetyczne, zwarte wywody, prowadzone przejrzystym i jednoznacznym językiem, czynią lekturę książki interesującą zarówno dla przedsiębiorców, jak i osób zawodowo zajmujących się prawem czy zarządzaniem.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Difin

Difin Spółka Akcyjna
ul. Kostrzewskiego 1
00-768 Warszawa
tel. 22 851 04 86
e-mail: redakcja@difin.pl

Księgarnia internetowa
www.difin.pl
e-mail: handlowy@difin.pl
[Zamówienia telefoniczne](tel:228510486)
533 329 406
22 851 45 61, 22 851 45 62

ISBN 978-83-8085-836-7

